

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OLUMSUZ İNANIŞ VE DAVRANIŞLARA VERİLEN
CEVAPLARLA İLGİLİ ÂYETLERİN YORUMU
(Bakara – Mâide Sûreleri)

MUHAMMED YAVUZ

130111007

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. SADRETTİN GÜMÜŞ

İSTANBUL 2015

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammed YAVUZ

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OLUMSUZ İNANIŞ VE DAVRANIŞLARA
VERİLEN CEVAPLARLA İLGİLİ
ÂYETLERİN YORUMU
(Bakara – Mâide Sûreleri)

MUHAMMED YAVUZ

130111007

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bu tez 25/06/ 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği /Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr.
Sadrettin GÜMÜŞ

Prof. Dr.
İsmail YİĞİT

Yrd. Doç. Dr.
Ahmet ALABALIK

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10080554
Yazar Adı / Soyadı	MUHAMMED YAVUZ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 41183105182
Telefon	5055875387
E-Posta	tayrunhazin@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	OLUMSUZ İNANIŞ VE DAVRANIŞLARA VERİLEN CEVAPLARLA İLGİLİ ÂYETLERİN YORUMU (Bakara-Mâide Sûreleri)
Tezin Tercümesi	AN İNTERPRETATION TO THE RESPONSES GIVEN FOR UNFAVORABLE BEHAVIOURS AND BELIEFS (Bakara-Maide Suras)
Konu	Din = Religion
Üniversite	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2015
Sayfa	93
Tez Danışmanları	PROF. DR. SADRETTİN GÜMÜŞ 37228646604
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Olumsuz davranışlara cevaplar
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

27.07.2015

İmza:.....

ÖZET

Bu çalışma konulu tefsîr çalışması olup, Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ ve Mâide sûrelerinde geçen “olumsuz inanış ve davranışlara verilen cevapları” ele almaktadır.

Çalışma hazırlanırken ağırlıklı olarak ilk dönem tefsîr kaynaklarına müracaat edilmiş, ayrıca son dönem tefsîr kitaplarından yararlanılmıştır. Gerektiğinde farklı dallarda yazılan eserlerden de istifâde edilmiştir.

Bu çalışmada adı geçen sûrelerdeki ilgili âyetler Tevhîd, Nübüvvet ve Âhîret olarak üç başlık altında toplanmış, gerektiğinde filolojik tahliller yapıp nüzul sebebi belirtilerek, kendisinde geçen olumsuz davranışlar belirlenmiş, verilen cevaplarla irtibatı kurularak tefsiri yapılmaya gayret edilmiştir.

Çalışmanın sonunda ise Allah Teâlâ'nın olumsuz gördüğü inanış ve davranışlar karşısında verdiği cevaplar özet hâline getirilmiştir.

ABSTRACT

The study, Tafseer-oriented, evaluates the responses to the unfavorable beliefs and behaviours mentioned in Bakara, Al-i Imran, Nisa and Maide suras of the Qur'an.

While being prepared Early interpretation (Tafseer) sources were mainly utilized, besides some current interpretation books also were used. Whenever needed also studies on different branches were used.

The related verses of the mentioned suras of the study have been collected under 3 main headings of Unification (Tawheed), Prophety, Judgement day.

Philological analysis of the sura was indicated when needed and reasons of the surah was stated finally, the unfavorable behaviours were determined and it was endeavoured to interpret by indicating to the given responses.

At the end of the study, the responses, Allah (cc.) has given against unfavorable behaviours and beliefs were summarized.

ÖNSÖZ

Konulu tefsir olan bu çalışma, Cenâb-ı Hakk'ın ilgili âyet-i kerîmelerde olumsuz gördüğü inanış ve davranışlara verdiği cevapları konu alan bir çalışmadır. Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ ve Mâide sûrelerinde bulunan bu cevapları Tevhîd, Nübüvvet ve Âhîret olmak üzere üç başlık altında topladık.

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Girişte çalışmanın konusu, amacı ve yöntemine dair bilgiler verilmiş, Kur'ân-ı Kerîm, tefsîr ve te'vîlin tanımı ve aralarındaki farklar, konumlu ve konulu tefsîr hakkında ana hatlarıyla bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Tevhîd, ikinci bölümde Nübüvvet ve üçüncü bölümde Âhîret ile ilgili âyetlere yer verilmiş, her âyetin tefsîr ve tahlîlinin sonunda özet yapılmıştır. Âyetlerin sıralanışı Kur'ân'da mevcut yerlerine göre değil, âyetlerin içeriğine göre konu bütünlüğü esas alınarak yapılmıştır.

Âyetlerin Türkçe meâli, Prof. Dr. Ali ÖZEK ve arkadaşları tarafından hazırlanan ve Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları içerisinde yer alan, Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Meali'nden, ayrıca Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN ve arkadaşları tarafından hazırlanan ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı Kur'an Yolu Meâli'nden verilmiştir.

Bazı âyetlerin tefsîrine nüzul bilgisiyle, bazılarında kelime tahlîliyle başlanmıştır. Her âyetin sonunda o âyetin başlığına (ör. Nübüvvet) ve âyetin verdiği cevaba kısa cümlelerle işaret edilmiş, böylelikle başlık, açıklama ve cevap arasında bir bütünlük sağlanması hedeflenmiştir.

Çalışma esnâsında beni engin tecrübesi ve müşfik bir baba letâfetiyle irşat eden başta kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Sadrettin GÜMÜŞ Hocaefendi'ye, fakültemizin dekanı Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN ve dekan yardımcısı Prof. Dr. Ali BULUT hocalarıma, ayrıca bana manevî desteğini hiç esirgemeyen değerli eşime şükranlarımı arz ederim.

Muhammed YAVUZ

İstanbul 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	XI

GİRİŞ

1.Çalışmanın Konusu	1
2.Çalışmanın Amacı	1
3.Çalışmanın Yöntemi	1
4.Kur'ân'ın Tanımı	3
5.Tefsîr ve Te'vîlin Tanımı	4
5.1.Konulu Tefsîr	7
5.1.2.Konulu Tefsîrin Tanımı.....	7
5.1.3.Konulu Tefsîrin Yöntemi	10
5.1.4.Konulu Tefsîrin Önemi	10
5.1.5.Konulu Tefsîre Yöneltilen Eleştiriler	11
Fâtiha Sûresi	12
Sûrenin Meâli	12
Sûrenin Tefsîri	12

BİRİNCİ BÖLÜM
TEVHÎD İLE İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİR VE TAHLİLİ

I.Tevhîd	16
Âyetin Meâli	16
Âyetin Tefsîri	16
II.Tevhîd	19
Âyetin Meâli	19
Âyetin Tefsîri	19
III.Tevhîd	21
Âyetin Meâli	21
Âyetin Tefsîri	22
IV.Tevhîd	23
Âyetin Meâli	23
Âyetin Tefsîri	23
V.Tevhîd	25
Âyetin Meâli	25
Âyetin Tefsîri	25
VI.Tevhîd	29
Âyetin Meâli	29
Âyetin Tefsîri	29
VII.Tevhîd	31
Âyetin Meâli	31
Âyetin Tefsîri	31
VIII.Tevhîd	33
Âyetin Meâli	33
Âyetin Tefsîri	33

“Bozgunculuk Yapmayın” diyen kimdir?.....	33
Yeryüzünde bozgunculuk (ifsâd) nedir?.....	34
Biz ancak ıslâh edicileriz diyenler kimlerdir?.....	35
Islâh nedir?	35
IX.Tevhîd	36
Âyetin Meâli	36
Âyetin Tefsîri	36
X.Tevhîd	41
Âyetin Meâli	41
Âyetin Tefsîri	41

İKİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVET İLE İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİR VE TAHLİLİ

I.Nübüvvet.....	44
Âyetin Meâli	44
Âyetin Tefsîri	44
II.Nübüvvet.....	47
Âyetin Meâli	47
Âyetin Tefsîri	48
III.Nübüvvet.....	51
Âyetin Meâli	51
Âyetin Tefsîri	51
IV.Nübüvvet	55
Âyetin Meâli	55
Âyetin Tefsîri	55

V.Nübüvvet	57
Âyetin Meâli	58
Âyetin Tefsîri	58
VI.Nübüvvet.....	59
Âyetin Meâli	59
Âyetin Tefsîri	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÂHİRET İLE İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİR VE TAHLİLİ

I.Âhiret.....	61
Âyetin Meâli	61
Âyetin Tefsîri	61
II. Âhiret.....	63
Âyetin Meâli	63
Âyetin Tefsîri	63
Şehitler ve Şehitlikle İlgili Bazı Âyet-i Kerimeler.....	65
Şehitler ve Şehitlikle İlgili Bazı Hadis-i Şerifler.....	65
III.Âhiret.....	67
Âyetin Meâli	67
Âyetin Tefsîri	67
IV.Âhiret.....	70
Âyetin Meâli	70
Âyetin Tefsîri	70
V.Âhiret.....	73
Âyetin Meâli	73
Âyetin Tefsîri	73

VI.Âhiret.....	76
Âyetin Meâli	76
Âyetin Tefsîri	76
VII.Âhiret.....	79
Âyetin Meâli	79
Âyetin Tefsîri	79
VIII.Âhiret	81
Âyetin Meâli	81
Âyetin Tefsîri	81
Bir Hadis-i Şerif ve Tahlili.....	85
SONUÇ	86
BİBLİYOGRAFYA	90

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
as.	: Aleyhisselâm.
b.	: Bin (Oğlu).
bkz.	: Bakınız.
bs.	: Baskı.
c.	: Cilt.
cc.	: Celle celâlüh
cz.	: Cüz.
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
h.	: Hicrî.
hds.	: Hadîs-i şerîf.
H.z.	: Hazreti.
md.	: Madde.
no.	: Numara.
ö.	: Ölüm Tarihi.
ra.	: Radıyallâhü anh/anhümâ/anhüm.
s.	: Sayfa.
sad.	: Sadeleştiren.

sav. : Sallâllahu aleyhi ve sellem.
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı.
Thk. : Tahkik Eden.
t.y. : Tarih Yok.
vb. : Ve benzeri.
vs. : Vesâir.
y.y. : Yayım yeri yok.

GİRİŞ

1.Çalışmanın Konusu

Bu çalışma özel bir sûre çalışması olmayıp, Bakara Sûresi'nden En'âm Sûresi'ne kadar geçen âyetlerde, Allah Teâlâ'nın kabul etmediği inanış ve davranışlara karşı verdiği cevapların bulunduğu âyet-i kerimeleri konu edinmiştir. Âyet-i kerimeler Tevhîd, Nübüvvet ve Âhîret konularından bahsetmektedir. Âyetlerde İblîs, Yahudi, Hıristiyan, müşrik ve münâfiklara cevaplar verilmesinin yanı sıra Müslümanlara, benzer hatalara düşmemeleri konusunda mesajlar da verilmektedir.

2.Çalışmanın Amacı

Bu çalışmayla olumsuz görülen inanış ve davranışların kimler tarafından ve hangi konularda söylenip işlendiği tespit edilmiş, Cenâb-ı Allah'ın verdiği cevaplar düşünülerek ibret alınması amaçlanmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in indiriliş gâyesi, birçok yerinde ifade edildiği gibi, akıl sâhiplerinin anlatılanlardan örnek ve ibret almalarıdır. Çalışma esnasında hadis-i şerifler ve tefsîr âlimlerinin farklı bakışlarına yer verilerek gösterilen hedefe ulaşılmaya gayret edilmiştir.

3.Çalışmanın Yöntemi

“Olumsuz inanış ve davranışlara verilen cevaplarla ilgili âyetlerin yorumu” başlıklı bu tezde ele alınan her âyet hakkında, öncelikle istifade edilen tefsîr kaynaklarından ön bilgi hazırlayarak, lügat veya nüzul bilgileriyle açıklamaya başlanmıştır. Âyetin durumuna göre tefsirin dışında hadis ve diğer farklı kaynaklara müracaat edilerek, konu zengin içerikli hâle getirilmeye gayret edilmiştir.

Âyetler Arapça metin, âyetin meâli ve tefsiri olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır. Meâl bölümünde TDV. tarafından yayınlanan “*Kur'ân'ı Kerim ve*

Açıklamalı Meali” isimli meâl esas alınmıştır. Tefsir esnasında ağırlıklı olarak Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Fahrüddîn Râzî'nin (ö. 606/1209) *Mefâtihu'l-Gayb*, Neseî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* ve Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-Meânî* isimli eserlerden istifade edilmiştir.

Âyetlerin tefsîr ve tahliline geçmeden önce, çalışmamızla ilgili olmamakla birlikte, sadece bereket kazanmak maksadıyla Fâtiha Sûresi ve özet tefsirine yer verilmiştir.

Âyetlerin sıralanışı Mushaflarda mevcut dizilişine göre değil; âyetin içeriğine uygun görülerek verilen başlıklara göre uyarlanmıştır. Örneğin Mâide Sûresi'nde geçen 'Tevhîd' başlıklı bir âyet, Bakara Sûresi'nde geçen 'Nübüvvet' başlıklı âyetten önce zikredilmiştir. Her âyetin sonunda yapılan özette, konu başlığına ve verilen yanıtta atıfta bulunulmuş, böylece görülen olumsuzluğun ve yanıtın ne olduğu tespit edilmiştir.

Açıklanan âyetlerle ilgili, onları açıklayıcı olan diğer âyetlerin Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan farklı yerlerine yönlendirmeler yapılmıştır. Yine kelimeler tahlil edilirken o kelimelerin benzerlerinin Kur'ân'daki yerlerine işaret edilmiştir.

4.Kur'ân'ın Tanımı

Kur'ân (قرآن) kelimesi hakkında âlimlerin iki görüşü vardır.

A- Müştak (türemiş) bir kelimedir. Bu durumda iki farklı kökten bahsedilir: a- “Bir şeyi başka bir şeye yanaştırıp birleştirmek, iki şey veya iki kişi arasında birleştirmek”¹ anlamlarına gelen “k-r-n” (قرن) kökünden gelir. b- “Okumak, bir araya toplamak”² anlamlarına gelen “kıraat” (قراءة) kökünden gelir.

B- Müştak olmayıp, Hz. Muhammed'e (sav.) indirilen kitaba delâlet eden bir kelimedir. Bu durumda Kur'ân kelimesi, Tevrât ve İncîl kelimeleri gibi özel isim (alem) olur.³

İstılâhta Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ'nın Cebrâîl (as.) aracılığıyla mâhiyeti bilinmeyen bir şekilde Hz. Muhammed'e (as.) indirdiği, hiçbir şüphe olmadan tevâtür yoluyla nakledilen, mushaflarda yazılı, İslâm dîninin ana kaynağı olan mukaddes bir kitaptır. Kur'ân'ın bunun hâricinde meşhur isimleri Tenzîl, Kitâb, Furkân, Zikir, Vahy ve Kelâmullah'tır.⁴ Genel kabule göre; Hz. Peygamber'in (as.) hicretinden önce, Mekke bölgesinin dışında da olsa, nâzil olan âyet ve sûrelere “Mekkî”; hicretten sonra, Medîne bölgesinin dışında da olsa, nâzil olan âyet ve sûrelere ise “Medenî” denmektedir.⁵

¹ Cübrân Mesud, **er-Râid**, Dâru'l-İlm, Beyrut, 2005, “k-r-n” md.; Arif Erkan, **el-Beyân**, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2006, “k-r-n”.

² Cevherî, İsmail b. Hammâd, **Mu'cemü's-Sihâh**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, “k-r-e” md.; Mevlüt Sarı, **el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat**, Bahar Yayınları, 1984, “k-r-e” md.

³ Mecâlî, Muhammed Hâzir, **el-Vecîz fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Azîz**, 2. bs., Cem'iyetü'l-Muhâfazati Ale'l-Kur'ân'i'l-Kerîm, Amman, 2005, s. 13.

⁴ Cürcânî, Ali b. Muhammed, **Kitâbü't-Ta'rîfât**, thk. M. Abdurrahman Mer'aşlı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2003, “Kur'ân”; Mecâlî, a.g.e. , s. 11; Hallâf, Abdulvehhâb, **İlmü Usûli'l-Fıkh**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2008, s. 21. Ayrıca bkz. Abdülhamit Birışık, “Kur'an”, DİA, 2002, c. 26, s. 383-388.

⁵ Mecâlî, a.g.e. , s. 87.

5. Tefsîr ve Te'vîlin Tanımı

Tefsîr kelimesinin kökü hakkında iki görüş belirtilmektedir.

A- “İzhâr etmek, açıklamak, örtülü bir şeyi açığa çıkarmak, örtüsünü kaldırmak”⁶ anlamlarına gelen “f-s-r” (ف-س-ر) kökünden gelen tef'îl kalıbında mastardır. Fesr kelimesi “akılla anlaşılan bir manayı açığa çıkarmak”; tefsîr ise “bu manayı mübalağalı biçimde ifade etmek” şeklinde tarif edilmiştir.⁷ Tefsir kelimesinin mübalağalı anlam ifade etmesi harflerinin çok oluşundadır. Nitekim Arapça’da aynı kökten gelen iki kelimedenden harfleri fazla olanın, harfleri az olandan daha ziyâde manaya delâlet ettiği bilinmektedir.⁸

B- Kelime ‘f’ ve ‘s’ harflerinin yerlerinin değiştirilmesi sûretiyle “sefr” (سفر) kökünden kalbedilmiş (çevrilmiş)tir.⁹ Nitekim “Kadın, yüzündeki örtüyü açtı” (سفرت المرأة عن وجهها) anlamındaki cümlede böyle kullanılmıştır.¹⁰ Tefsîr kelimesinin anlam bakımından benzerlik taşıması sebebiyle hem “fesr” hem “sefr” köklerinden geldiği söylenebilir. Bununla beraber “fesr” kelimesinin manevî keşif; “sefr” kelimesinin ise maddî, zâhirî keşif anlamlarına geldiği, buna göre tefsîr kelimesinin “fesr” kökünden geldiği ileri sürülmektedir.¹¹

İstılâhta ise tefsîr, “Bir âyetin manasını, durumunu, kıssasını ve nüzul sebebini tam anlaşılacak şekilde açıklamak” anlamına gelir.¹² Tefsîr kelimesi

⁶ Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakup, **el-Kâmûsü'l-Muhît**, Beyrut, 2003, “f-s-r”; el-Beyân, “f-s-r”.

⁷ Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, **Müfradâtü Elfâzi'l-Kur'ân**, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, 5. bs., Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2011, “f-s-r”.

⁸ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Yenda Yayın-Dağıtım, İstanbul, t.y., c. I, s. 19.

⁹ Er-Rûmî, Fehd b. Süleyman, **Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicuhû**, Mektebetü't-Tevbe, t.y., s. 7.

¹⁰ Cevherî, a.g.e. , “s-f-r”.

¹¹ Muhsin Demirci, **Konulu Tefsire Giriş**, 2. bs., Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 24.

¹² Cürcânî, “tefsîr”, s. 126.

Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Furkân Sûresi'nin 33. âyetinde geçmektedir.¹³ Sahâbe-i kirâm, Kur'an tefsiri hakkında iki kısma ayrılmış; bir kısım sahâbe Kur'an tefsiri hakkında söz söylemekten çekinirken, diğerleri ise onu tefsir etmişlerdi. Bir gün Hz. Ebu Bekir'e Abese Sûresi'nin 31. âyetinin manası sorulduğunda "Allah'ın Kitabına dâir bir şeyi kendi fikrime göre tefsir eder veya bilmediğim hâlde söylersem, hangi yer beni üzerinde taşır ve hangi gök beni gölgelendirir?" demiştir.¹⁴ Hz. Peygamber (as.) Kur'ân-ı Kerîm'i bilgisizce tefsîr edenler hakkında "Bir kimse kendi görüşü ile Kur'an hakkında konuşursa -veya bilmeden söylese- ateşten oturacak yerine hazırlansın." buyurmaktadır.¹⁵

Te'vîl (تأويل) "Aslına dönmek" anlamına gelen "أ-و-ل" kökünden tef'îl kalıbında mastar olup "Bir şeyi ilmî veya fiilî olarak kendisinden kastedilen sonuca döndürmek" anlamına gelir.¹⁶ Te'vîl kelimesi Kur'ân bütünlüğü içerisinde 'hakikat, sebep, sonuç ve rüya tabiri' gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır: "Onun te'vîlini/hakikatini ancak Allah bilir."¹⁷; "Hakkında sabredemediğin şeylerin te'vîlini/sebebini sana bildireceğim."¹⁸; "Bu daha iyidir ve te'vîl/sonuç bakımından daha güzeldir."¹⁹; "Ve Yusuf dedi ki: Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın te'vîli/tabiridir."²⁰ Tüm bunlardan anlaşılıyor ki Kur'ân'a göre te'vîl, bir şeyin aslını, hakikatini ve pratik sonucunu bildirme veya izah etme anlamına gelmektedir.²¹ Te'vîl; kelâmcı, fukahâ, müfessir ve dilbilimcilerin kullandığı "Beyânî Te'vîl"; tasavvuf erbabının kullandığı "İrfânî Te'vîl" ve İbn Rüşd'ün (ö. 520/1126)

¹³ İsmail Cerrahoğlu, **Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXX, 1968, s. 8.

¹⁴ Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerîr, **Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2010, c. I, s. 93.

¹⁵ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, **Sünen**, Dâru's-Selâm, Riyâd, 2009, "Tefsîr", 40; Taberî, Tefsîr, c. I, s. 92; Cerrahoğlu, a.g.e. , s. 9.

¹⁶ Müfradât, "أ-و-ل". İlmî olanı "وما يعلم تأويله إلا الله" "Onun te'vîlini ancak Allah bilir."(Âl-i İmrân: 3/7) âyetinde; fiilî olanı ise "هل ينظرون إلا تأويله" "Onlar 'bakalım nereye varacak?' diye onun te'vîlini gözetliyorlar." âyetinde olduğu gibidir. Elmalılı, Tefsîr, c. I, s. 20.

¹⁷ Âl-i İmrân: 3/7.

¹⁸ Kehf: 18/78.

¹⁹ Nisâ: 4/59.

²⁰ Yusuf: 12/100.

²¹ Demirci, a.g.e. , s. 26.

başını çektiği felsefecilerin kullandığı “Burhânî Te’vîl” diye üç kısma ayrılmaktadır.²²

Tefsîr ve te’vîl kelimelerinin müterâdif²³ olduğunu söyleyenlerin yanında farklı görüşler ileri sürenler vardır. Buna göre; tefsîr, te’vîlden daha kapsamlı olup kelimelerde kullanılırken; te’vîl manalarda kullanılmaktadır. Başka görüşe göre kelâm ve kelâmın dışındaki olgularda kullanıldığı için te’vîl, tefsirden umumdur. Zira tefsir yalnız kelâmlarda kullanılmaktadır.²⁴ Te’vîl genelde akla dayalı iken, tefsîr rivâyete dayalıdır. Ancak te’vîlin akla dayanması yorumcunun nakilden tamamen bağımsız hareket edeceği anlamına gelmez. Aksi hâlde te’vîl işleminde bulunacak kişi kendi şahsî istek ve ideolojisine göre hareket etmiş olur ki bu, sakıncalı bir durumdur.²⁵

İçerisinde İslâm’ın hükümlerini barındıran bir doğru yol ve sağlam dayanak olan Kur’ân-ı Kerîm’i tam anlamak, Allah Teâlâ’nın muvaffak kıldığı kulları hâriç, kolay olmayan bir iştir. Hatta Arapça’ya son derece hâkim olan sahâbe-i kirâm bile çoğu kez Hz. Peygamber’e âyetlerle ilgili sorular sormuş, Cenâb-ı Hakk’ın indirdiği âyetlerden neyi murat ettiğinin tefsir edilmesini istemişlerdir. Örneğin, “Sabahın beyaz ipliği, siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın.”²⁶ âyeti nazil olunca, sahabeden Adiy b. Hâtim (ra.), yastığının altına bir beyaz ve bir siyah iplik koymuş, bunlara bakarak sahurunu yapmıştı. Sabah durumu Hz. Peygamber’e (as.) haber verince, Hz. Peygamber, “Senin yastığın ne kadar genişmiş!” buyurdu. Bununla, beyaz ve siyah ipliğin ufukta görülen gecenin siyahlığı ile gündüzün beyazlığı olduğunu kastetmişti.²⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere Kur’ân-ı Kerîm’in tefsiri önemlidir ve ona fazlasıyla ihtiyaç vardır.²⁸

²² Demirci, a.g.e. , s. 28-31.

²³ Anlamları bir fakat lafızları farklı olan kelime türü. Bkz. Cürçânî, “müterâdif”.

²⁴ Rûmî, a.g.e. , s. 9.

²⁵ Demirci, a.g.e. , s. 33.

²⁶ Bakara: 2/187.

²⁷ El-Buhârî, Ebû Abdullah, Muhammed b. İsmail, **el-Câmi’u’l-Müsnedü’s-Sahîhi’l-Muhtasar min Ümûri Rasûlillâhi ve Sünenihî ve Eyyâmihî**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, “Tefsîr”, 28; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer ed-Dimeşkî, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, er-Risâletü’l-‘Âlemiyye, Beyrut, 2010, c. I, s. 417.

²⁸ Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd, **Rûhu’l-Meânî fi Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî**, Dâru’l-Fikr, Beyrut, t.y., c. I, s. 15.

Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirini temel niteliği açısından Konumlu/Analitik Tefsîr (التفسير الموضوعي) ve Konulu/Tematik Tefsîr (التفسير الموضوعي) şeklinde iki ana kola ayırmak mümkündür. Konumlu Tefsîri kısaca “Müfessirin Kur'ân-ı Kerim'deki âyet ve sûre sıralamasını esas alarak, her âyeti mevcut tertibe göre açıklaması” şeklinde tanımlayabiliriz. Tezimizin konusu Konumlu Tefsîr olmadığından, bu tefsirin çeşitlerini ve niteliklerini kısaca zikredip, Konulu Tefsîre geçeceğiz:

A- İcmâlî Tefsîr, küllî yani ayrıntıya girmeden ana hatlarıyla yapılan, genelde lafızların tahliline ağırlık veren tefsirdir.

B- Tafsîlî Tefsîr, Kur'ân-ı Kerîm'in insanlar için konulan kanunlarının hikmetlerini açıklamayı, ibâreden ziyade ifâdeye ağırlık veren tefsirdir. Tafsîlî Tefsîr 'Rivâyet' ve 'Dirâyet' tefsîri olarak iki ana kola ayrılmaktadır:

a- Rivâyet Tefsîri, Kur'ân-ı Kerîm'e, Hz. Peygamber'in sünnetine, seleften nakledilen haberlere, Arap dili ve câhiliye Arap şiirine dayalı tefsirdir.

b- Dirâyet Tefsîri, Yalnızca rivâyetlere bağlı kalmayıp, dil, edebiyât ve çeşitli ilimlere dayanılarak yapılan tefsirdir. Dirâyet Tefsîri; Mezhebî, İşârî, Fikhî, Fennî ve İctimâî tefsîr dallarına ayrılır.²⁹

Konumlu tefsîr; âyetlerin kelime anlamı ve yapısı üzerinde durur, irâba yer verir, garip kelimelerin izahını yapar, âyet ve sûreler arası münâsebete yer verir, âyetlerin fazîletleri üzerinde durur, fikhî hüküm ifade eden âyetleri genişçe izah eder, rivâyet olmadığı ya da nakiller arasında teâruz bulunduğu dirâyeti kaçınılmaz görür. Ancak yapılan yorumların Kur'ân bütünlüğüne ve sahîh sünnete uygunluğunu da yorumun vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul eder.³⁰

5.1.Konulu Tefsîr (التفسير الموضوعي)

5.1.2.Konulu Tefsîrin Tanımı

²⁹ Demirci, a.g.e. , s. 33-75.

³⁰ Demirci, a.g.e. , s. 75, 76.

Sözlükte “Düşürmek, zelil kılmak, doğurmak, inşâ etmek, yaratmak, icâd etmek, yapmak” anlamlarına gelen³¹ “وضع” kökünden ism-i meful olan mevdû’ kelimesi, “konulmuş, bir araya getirilmiş, oluşturulmuş, icâd edilmiş” anlamlarına gelir.

Konulu tefsîr hakkında, “Kur’ân’da işlenen konulardan herhangi birine dair âyetleri bütüncül bir bakış açısıyla göz önünde bulundurarak Kur’ân’ın o konudaki görüşünü ortaya koyma çabası”³² veya “Bir konu veya kavramın, Kur’ân’ın bütünü veya herhangi bir sûresi çerçevesinde ancak onun temel ilke ve hedeflerine uygun olarak pratik hayata tatbik yönteminin araştırılması”³³ şeklinde tanım yapılabilir.

Selef döneminde Konulu Tefsîr, “Kur’ân’ın Kur’ân’la Tefsîri” (تفسير القرآن بالقرآن), “Ahkâm Âyetlerinin Tefsîri” (تفسير آيات الأحكام), “Eşbâh ve Nezâir Tefsîri” (الأشباه والنظائر) ve “Tefsîr Araştırmaları” (الدراسة التفسيرية) şeklinde dört kısma ayrılır.³⁴

A- Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsîri Hz. Peygamber (as.) dönemine kadar gider. Nitekim Peygamberimizin, kendisine sorulan bazı âyetlere, ilgili diğer âyetlerle açıklık getirdiği rivâyet edilir. Örneğin “الَّذِينَ ءَامَنُوا وَمَآ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ هُمُ ٱلْأَمَنُونَ وَهُمْ” “İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.”³⁵ âyeti nâzil olunca, ashâb-ı kirâm (ra.) âyetin anlamı konusunda sıkıntıya düşerek Hz. Peygamber’e gelmiş ona, “Hangimiz kendisine zulmetmez ki?” diye sormuşlardı. Bunun üzerine Efendimiz, “Âyet sizin anladığınız manada değildir. Lokman’ın, oğluna nasihat ederken “...Doğrusu şirk büyük bir zulümdür.”³⁶ dediğini duymadınız mı? diye yanıtlamıştır.”³⁷

³¹ Kâmûs, “وضع”; Müfradât, “وضع”.

³² Said Şimşek, **Günümüz Tefsir Problemleri**, 11. bs., Kitap Dünyası Yayınları, 2013, s. 127; Rûmî, a.g.e. , s. 62.

³³ Demirci, a.g.e. , s. 82.

³⁴ Rûmî, a.g.e. , s. 62-65.

³⁵ En’âm: 6/82.

³⁶ Lokman: 31/13.

³⁷ Buhârî, “Enbiyâ”, 43.

Başka bir örnek olarak; Hz. Peygamber (as.) “وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ”³⁸ âyetini “Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.”³⁹ âyetiyle izah etmiştir.⁴⁰ Tüm bu örnekler bize göstermektedir ki, konulu tefsîr ismi ve metodu sistemli olarak yeni çıkmışsa da, o yeni bir metod değildir. Çünkü bu metodun Hz. Peygamber tarafından kullanılan “Kur’ân’ın Kur’ân’la Tefsîri” ile sıkı bir münasebeti vardır.⁴¹

B- Ahkâm âyetlerinin tefsîri çalışmasında müfessir, Kur’ân-ı Kerîm içindeki fikhî konulara temas ederek tefsîr yapar. Bu tefsîr türüne aşağıdaki çalışmalar örnek verilebilir:

- a- Cessâs (ö. 370/981), Ahkâmu’l-Kur’ân.
- b- Ebu Bekir İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148), Ahkâmu’l-Kur’ân
- c- Kurtubî (ö. 671/1273), el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân.⁴²

C- Eşbâh ve Nezâir tefsîri, müfessirin Kur’ân’da geçen bir kelime üzerinde araştırmalar yapıp, Kur’ân’ın onu hangi anlamlarda kullandığını ve ilgili diğer konuları ele almasıyla oluşturduğu tefsîr türüdür. Bu tür tefsîre şunlar örnek verilir:

- a- Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm.
- b- Yahya b. Sellâm (ö. 200/815), et-Tesârif.
- c- Seâlibî (ö. 875/1471), el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Elfâzi’l-Kur’âniyye.⁴³

D- Tefsîr araştırmaları türü çalışmada müfessir, örneğin nâsih-mensûh, müşkil vb. bir konu hakkında ortak âyetleri cem edip, sonra murad mana üzerinde yoğunlaşır. Bu tür çalışmaya da şu eserler örnek teşkil eder:

³⁸ En’âm: 6/59.

³⁹ Lokman: 31/34.

⁴⁰ Buhârî, “Tefsîr”, 59.

⁴¹ Demirci, a.g.e., s. 84, 85.

⁴² Rûmî, a.g.e., s. 64.

⁴³ Rûmî, a.g.e., s. 64.

- a- İbn Kuteybe (ö. 276/889), Te'vîlü Müşkili'l-Kurân.
- b- İzz b. Abdisselâm (ö. 660/1262), Mecâzü'l-Kur'ân.
- c- İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'ân.⁴⁴

Günümüzde gerek müstakil sûre tefsîri, gerekse konulu tefsîr çalışmalarını görmekteyiz. Buna örnek olarak şu çalışmalar gösterilebilir:

- a- Abdülaziz Hatip, *Kur'ân'dan Hayata Altı Sûrenin Tefsiri*, İstanbul, 2011.
- b- Lutfi Doğan, *Fatiha ve Hucûrat sûrelerinin meal ve tefsiri*, İstanbul, 2011.
- c- Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, İstanbul, 2012.
- d- Davut Aydüz, *Nebe (Amme) Sûresi Tefsiri*, İstanbul, 2013.
- e- Bayram KÖSEOĞLU, *Kur'an'da Polemikler* (Doktora Tezi), 2012.
- f- Enver Polatoğlu, *Kur'ân'da ve Tevrat'ta Hz. İbrahim'in İnanç Konusundaki Akılcı Tutumu* (Yüksek Lisans Tezi), 2006.

5.1.3.Konulu Tefsîrin Yöntemi

Konulu tefsîr çalışmalarında üç yöntemden biri takip edilir:

- a- Bir sûreyi Kur'ân içerisinde bütün yönleriyle ele alıp incelemek. “Târik Sûresi'nin Tefsîri” gibi.
- b- Herhangi bir konuyu, ilgili tüm âyetlerin toplanarak, tertip ve tasnif edilmesi sûretiyle ele almak. “Kur'ân'da Olumsuz Davranışlara Verilen Yanıtlar” gibi.
- c- Herhangi bir kavramın Kur'ân'da geçtiği yerleri, öncesi, sonrası ve durumunu ele almak. “Kur'ân'da Akıl” gibi.⁴⁵

5.1.4.Konulu Tefsîrin Önemi

Kur'ân tefsirini yöntemleri içinde en önemlisi Konulu Tefsîr yöntemidir. Bu yöntemin sağladığı bir takım yararlar vardır. Bunları dört maddede özetlemek mümkündür:

---

⁴⁴ Rûmî, a.g.e., s. 65.

⁴⁵ Mecâlî, a.g.e., s. 215.

- a- Herhangi bir konuda araştırma yapmak için önce konuyu seçmek, sonra ilgili malumatı toplamak, nüzul sebepleri tespit etmek ve birbirine ters düşmüş gibi görünen (müşkil) âyetleri yorumlamak, çalışmaya bilimsel atmosfer kazandırır.
- b- Toplumların yenilenen ihtiyaçları ile yeni düşüncelerin ortaya çıkması ve modern bilimsel teori alanlarının gittikçe genişlemesi karşısında sağlıklı bakışlar ve çözümler üretebilmek, Kur'ân-ı Kerim'i konulu tefsir yöntemiyle yorumlamakla mümkündür.
- c- Günlük hayatın yoğunluğuyla, içerisindeki bilgileri muhtelif yerlere serpiştirilmiş olan Kur'ân'ın mesajlarını zihninde derli toplu olarak tutma konusunda problem yaşayacak muhataplara, konulu tefsir çalışmasıyla bu problemin kısa yoldan çözümü sunulmuş olacaktır.
- d- Çağımız ihtisaslaşmanın yaygın olduğu bir çağ olup, gittikçe de bu ihtisaslaşmalar, alt başlıklı konularla genişlemektedir. Böyle bir çağda Kur'ân'ın mesajlarını tüm insanlığa ulaştırmanın yolu, kuşkusuz konulu tefsir çalışmalarıdır.⁴⁶

5.1.5.Konulu Tefsîre Yöneltilen Eleştiriler

Konulu tefsîrin yararları yanında, getirdiği birtakım problemlerin de varlığı inkâr edilemez. Bu problemleri üç maddede özetleyebiliriz:

a- Kur'ân-ı Kerîm'in konularının farklı yerlerde olması münasebetiyle şayet araştırmacı ilgili âyetleri öncesi (sibâk) ve sonrasında (siyâk) olan bağlarını iyi tahlil etmezse, âyetten farklı anlamlar çıkarılabilir. Bundan kurtulmanın çaresi, âyetler derlendikten sonra tekrar sibâk-siyâk ilişkisi gözden geçirilmelidir.

b- Konulu tefsir çalışmasının yaygın hâle gelmesiyle belli konular gündeme gelirken, başka mühim konuların ihmâl edilmesi sonucu doğabilir. Gündeme Kur'ân'dan çareler aramak ne kadar mühimse, Kur'ân'dan gündem oluşturmak da o kadar mühimdir.

---

⁴⁶ Demirci, a.g.e., s. 190-192.

c- Konulu tefsîr bilgi edindirmede etkili bir yöntemdir. Ne var ki Kur'ân-ı Kerîm bilgilendirmenin yanında eğitmeyi de hedeflemiştir. Hatta Kur'ân'ın kullandığı üslup göz önünde bulundurulduğunda eğiticilik yönünün daha güçlü olduğu görülür.⁴⁷

FÂTIHA SÛRESİ

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ.

Sûrenin Meâli: “Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. O, rahmandır ve rahimdir. Ceza gününün mâlikidir. (Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız. Bize doğru yolu göster. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!”

Sûrenin Tefsîri: Fâtiha Sûresi'nin hicretten önce (Mekkî) mi yoksa hicretten sonra (Medenî) mi indiğine dair farklı rivâyetler olmakla birlikte, hicretten önce bir kere; kıblenin değiştirilmesinden, yani hicretten sonra bir kere olmak üzere iki kere nâzil olduğu bildirilmektedir.⁴⁸ Sûre birçok isimle anılmıştır:

El-Fâtiha: Açan. Mushaflar kendisiyle açıldığı, namaza kendisiyle başlandığı; gökten inen ilk sûre olduğu için bu isim verilmiştir.

El-Hamd: Sûre hamd ile başladığı için bu isim verilmiştir.

Ümmü'l-Kur'ân: Kur'ân'ın anası. Kur'ân'ın üzerinde sıklıkla durduğu tevhd, âhiret, nübüvvet ve kader konularına bu sûrede değinildiği için bu isim verilmiştir.⁴⁹

⁴⁷ Şimşek, a.g.e., s. 141, 142.

⁴⁸ Neseî, Ebu'l-Berakât Mahmud, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Beyrut, 2005, c. I, s. 25.

⁴⁹ Râzî, Tefsîr, c. I/1, s. 159.

Ümmü'l-Kitâb: Kitabın anası, kökü, tohumu. Bu ismin Levh-i Mahfûz'a ait olduğu; bu sûreye verilmesinin uygun olmayacağı aktarılmaktadır.⁵⁰

El-Vâfiye ve el-Kâfiye: Yeten.⁵¹

El-Esâs ve Kenz isimleri Ümmü'l-Kitâb ismiyle aynı sebepten verilmiştir.⁵²

Seb'i Mesânî: Tekrarlanan yedi âyet. Sûre'nin bir bölümü Allah'ı tazim ederken; diğer bölümü Allah'ın kullara ihsanı olarak iki bölümden oluştuğu; namazda tekrarlandığı; kendisine bir sûre eklendiği (zamm-i sûre) veya yedi âyet olduğu için bu isim verilmiştir.⁵³

Es-Salât: Namaz. Hz. Peygamber (as.) bu sûre hakkında bir hadisinde "namaz" nitelemesi yapmıştır.⁵⁴

Sûre-i Şükür ve Sûre-i Duâ: Sûre'de Allah'a şükür ve dua edilmektedir.⁵⁵

Sûre-i Şifâ/Şâfiye: Sûre hem bedenî hem rûhî hastalıklara şifâ olduğu için kendisine bu isim verilmiştir.

Suâl/Ta'lîm-i Mes'ele: Sûre'de kullara Allah Teâlâ'dan neyi nasıl istemeleri öğretildiği için kendisine bu isim verilmiştir.⁵⁶ Rivâyete göre Fâtiha Sûresi nâzil olduğunda İblîs (üzüntüsünden) çılgılık atmıştır.⁵⁷

Müfessir Fahrüddîn er-Râzî (ö. 604/1209) Fâtiha Sûresi'ni tefsîr etmeden önce, üzerinde on bin mesele yazılabileceğini söylediğinde, bazı hasetçilerin ve derin ilimden yoksun kişilerin bu iddiayı uzak gördüğünü; kendisi tefsîri yazmaya başladığında bu tezinin mümkün olabileceğini ifade etmektedir.⁵⁸

Hz. Peygamber (as.) bir hadisinde Fâtiha Sûresi'nin fazileti hakkında şöyle buyurur: "Allah Teâlâ buyurdu ki: Ben, namazı (Fâtiha Sûresi'ni) kulumla kendi aramda iki kısma ayırdım; istekte bulunduğu kısım kulumundur. Kul, 'el-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn' dediğinde, Allah Teâlâ, 'Kulum Bana hamdetti' buyurur. Kul, 'er-Rahmânirrahîm' dediği zaman, Allah Teâlâ, 'Kulum beni övdü' buyurur. Kul,

⁵⁰ İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 27.

⁵¹ Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn, Muhammed b. Ömer, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Dâru'l-Fikr, 2005, c. I/1, s. 161.

⁵² Elmalılı, Tefsîr, s. I, s. 28.

⁵³ Râzî, Tefsîr, c. I/1, s. 161.

⁵⁴ Hadisin tahrîci için bkz. 59. dipnot.

⁵⁵ Râzî, Tefsîr, c. I/1, s. 162.

⁵⁶ Elmalılı, Tefsîr, c. I, s. 28.

⁵⁷ Süyûtî, Ebu'l-Fadl Celâleddîn Abdurrahman, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2001, c. I, s. 8.

⁵⁸ Râzî, Tefsîr, c. I/1, s. 18.

‘mâliki yevmi'd-dîn’ deyince, Allah Teâlâ, 'Kulum beni yüceltti' buyurur. Kul, ‘iyyâke na'büdü ve iyyâke nesta'în’ dediğinde, Allah Teâlâ, ‘bu benimle kulum arasındadır ve istekte bulunduğu kısım kulumundur’, buyurur. Kul, ‘ihdina's-sırata'l-mustakîm sıratellezîne en'amte aleyhim ğayri'l-mağdûbi ‘aleyhim vele'd-dâllîn’ dediği zaman, Cenâb-ı Hak, ‘Burası kulumundur, kuluma istediği verilecektir’ buyurur.”⁵⁹

Hiz. Peygamber (as.) Cebrail’le (as.) otururken yukarıdan gelen bir ses duyar, başını kaldırıp bakınca, Cebrail (as.) bu sesin, bu güne kadar hiç kimseye açılmayan gökten açılan bir kapıya ait ses olduğunu söyler. O sırada bir melek iner, Cebrail (as.) Peygamberimize bu meleğin yeryüzüne ilk kez indiğini söyler. İnen melek Hiz. Peygamber’e şunları söyler: Senden önce hiçbir peygambere verilmeyen, sadece sana verilen iki nurla seni müjdeliyorum. Bunlar Fatıha Sûresi ve Bakara Sûresi’nin son âyetleridir. Bu ikisini okursan, istediğin mutlaka verilir.⁶⁰

Burada bir hususa önemle vurgu yapmak gerekmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in bazı sûrelerinin faziletleri hakkında Hiz. Peygamber’e (as.) ait olmayan ve hadis-i şerif gibi gösterilen bazı ifadelerin varlığı bilinmektedir. Sevap kazanmak niyetiyle başlayan bu teşvik etme ve sakındırma (terğîb ve terhîb) içerikli uydurma (mevzû) hadislerden sakınmak gerekmektedir.⁶¹

Âyette geçen “kendilerine lütuf ve ikrâmında bulunulanlar”dan kastedilenler; müminler, peygamberler (as.), sapkınlığa düşmeden önceki durumları itibara alınan Hiz. Musa’nın kavmi⁶², Hiz. Peygamber (as.) ve ashâbı (ra.)⁶³ olabileceği gibi, Nisâ Sûresi’nin 69. âyetinde zikredilen dört zümre (peygamberler, siddıklar, şehitler ve sâlih kişiler) de olabilir.

⁵⁹ Müslim, Ebu’l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, **el-Müsnedü’s-Sahîh**, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 1997, “Kitâbü’s-Salât”, 38; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, **Sünen-i Ebî Dâvûd**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2010, “Salât”, 136; İbn Mâce, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünen**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2012, “Edeb”, 52.

⁶⁰ Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 254.

⁶¹ Sâbûnî, Muhammed Ali, **Ravâi’u’l-Beyân fî Tefsîri Âyâti’l-Ahkâm mine’l-Kur’ân**, Yasin Yayinevi, İstanbul, 2010, c. I, s. 10.

⁶² Neseî, Tefsîr, c. I, s. 33; İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 68.

⁶³ Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerîr, **Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân**, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2010, c. I, s. 155.

“Gazaba uğramayan ve sapmayanlar”dan kastedilen “Cenâb-ı Hakk’ın öfkесinden ve saptıktan uzak duran herkeştir.”⁶⁴ Abdullah b. Abbas (ra., ö. 68/687-88) gazaba uğrayanları “kendilerine öfkelenen, rezil edilen ve kalpleri Cenâb-ı Hak tarafından korunmayan Yahudiler”; sapanları da “İslâm dîninden yüz çeviren Hıristiyanlar” olarak yorumlamaktadır.⁶⁵ Âyette zikredilenleri Yahudi ve Hıristiyanlar olarak yorumlayanlar, Mâide Sûresi’nin 60⁶⁶ ve 77.⁶⁷ âyetlerini Hz. Peygamber’in (as.) konuyla ilgili hadislerini⁶⁸ delil olarak öne sürmektedirler.⁶⁹ Ne var ki bu görüşün zayıf olduğunu ve Allah Teâlâ’yı inkâr eden, O’na şirk koşanların hatalarının, Yahudi ve Hıristiyanların hatalarından daha kötü ve sakıncalı olduğunu, gazaba uğrayanların “zâhirî amellerde hata eden fâsiklar”; sapanların “itikatta hata edenler” olarak tefsîr edilmesinin daha doğru olacağı kanaatinde olanlar da vardır.⁷⁰

Müçtehitler Hz. Peygamber’in (as.) “Fatiha’yı okumayan kişinin namazı geçersizdir”⁷¹ ve “İmâma uyan kişinin kıraatı, imâmın kıraatıdır.”⁷² gibi naslardan yola çıkarak, namazda Fâtiha okumanın imâm ve imâma uyan cemaatin okumasının farz veya vacip olması konularını tartışmışlardır.⁷³

⁶⁴ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 33.

⁶⁵ Bkz. Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakup, **Tenvîru’l-Mikbâs min Tefsîri’bni Abbâs**, el-Mektebetü’l’Asriyye, Beyrut, 2006, s. 9.

⁶⁶ “De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah’ın ‘lanetlediği ve gazap ettiği’, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğûta tapanlar çıkardığı kimseler...”

⁶⁷ “De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.”

⁶⁸ “Yahudiler gazaba uğrayanlar; Hıristiyanlar ise sapanlardır.” Tirmizî, “Tefsîr”, 2. “(Sahâbeden) Şerîd bin Süveyd’in anlattığına göre; kendisi sol elini arkasına koymuş, elinin yarı avucu üzerine dayanmış bir halde oturur vaziyette iken, Hz. Peygamber yanından geçmiş ve kendisini şöyle ikaz etmiştir: Sen, gazaba uğrayanların oturuşuyla mı oturuyorsun?” Ebû Dâvûd, “Edeb”, 26.

⁶⁹ Taberî, Tefsîr, c. I, s. 159, 160.

⁷⁰ Râzî, Tefsîr, c. I/I, s. 233.

⁷¹ Buhârî, “Ezân”, 95; Müslim, “Salât”, 34.

⁷² İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 13.

⁷³ Zeyle’î, Osman b. Ali, **Tebyînü’l-Hakâik**, Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2000, c. I, s. 337, 338; Hatîb Şirbînî, Muhammed b. Muhammed, **Muğni’l-Muhtâc**, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2006, c. I, s. 369, 370.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEVHÎD İLE İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİR VE TAHLİLİ

I.TEVHÎD

Âyet: وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ آمَنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا

يَعْلَمُونَ.

Âyetin Meâli: Onlara (münâfiklara) "*Müslümanların inandığı gibi siz de inanın*" denilince de, "*Beyinsizlerin inandığı gibi mi inanalım?*" derler. İyi bilin ki asıl beyinsizler kendileridir, fakat bilmezler.⁷⁴

Âyetin Tefsîri: Sözlükte “güvenmek, güvenilir olmak; korkusuz, âsûde, rahat, sâkin güven içinde olmak” anlamlarına gelen ‘emn veya emânet’ (أمن, أمانة)⁷⁵ kökünden türeyen ‘Îmân’ (إيمان) kelimesi; müte’addî olursa ‘güven vermek’, ‘ب’ harf-i ceriyle kullanılırsa ‘güvenmek, tasdik etmek’, ‘ل’ harf-i ceriyle kullanılırsa ‘boyun eğip itaat etmek’ anlamlarında if’âl kalıbında mastardır.⁷⁶ Kalple ikrâr, dille tasdik etmeye îmân; bu sıfat kendisinde bulunana da mümin denir. Kur’ân-ı Kerîm’de îmân kavramı, türevleriyle birlikte sekiz yüzden fazla yerde geçmektedir.⁷⁷

⁷⁴ Bakara: 2/13.

⁷⁵ El-Beyân: “e-m-n”.

⁷⁶ Râid, “e-m-n”; Cevherî, “e-m-n”.

⁷⁷ Mustafa Sinanoğlu, “İman”, DİA., cilt: XXII, s. 212-214.

Cebrâîl (as.) sahâbeye (ra.) birtakım bilgileri öğretmek amacıyla Hz. Peygamber'in (as.) huzuruna insan sûretinde gelmiş ve bazı sorular sormuştu. Bunlardan biri de "îmân nedir?" sorusuydu. Hz. Peygamber (as.) bu soruyu: "îmân Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere; hayır ve şerre (bunların Allah'tan olduğuna) inanmandır." şeklinde yanıtlamıştır. Literatürde 'Cibrîl Hadisi' olarak bilinen bu hadiste ayrıca "İslâm nedir?" sorusuna karşılık Cenâb-ı Peygamber (sav.) "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun peygamberi olduğuna şehâdet edip, namazı dosdoğru kılman, zekâtı tastamam vermen, Ramazan'da oruç tutman, gücün yetiyorsa Kâbe'yi hac etmendir" buyurmuş ve böylece İslâm'ın, kalbî amel olan îmânın pratiğe yansımaları olduğunu dile getirmiştir.⁷⁸

Âyette geçen süfehâ' (سفهاء) kelimesi, câhil olmak⁷⁹, kendini helâk etmek⁸⁰ hafif meşrep olmak⁸¹ anlamlarına gelen sefâhet 'سفاهة' mastarından türemiş sıfat-ı müşebbehe olan 'سفیه' kelimesinin çoğuludur. Münâfikların 'beyinsizler' diye niteledikleri kişilerin, ilk îmân eden ashâb-ı kirâm olduğu aktarılmaktadır.⁸²

"Müslümanların inandığı gibi siz de inanın" ifadeleri Hz. Peygamber'e ait olacağı gibi, Müminlere de ait olabilir.⁸³

Müminler, münâfiklara "îmân edin" diyerek hem onların tuttuğu yolun çirkin bir yol olduğunu ifade etmiş; hem de akıllı insanların buldukları yola girmeleri konusunda onlara yön vermiştir.⁸⁴ Ayrıca iyiliği tavsiye etmek ve kötülükten sakındırmak (emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker) düsturu gereği münâfiklara "insanlar gibi iman edin" telkininde bulunmuşlardır. Burada iki husus göze çarpmaktadır: a- Neye iman edileceği açık ve bilindik bir konu olduğundan buna temas edilmemiş ya da "iman ehlerinden olun" anlamı kastedilmiştir. b- "İnsanlar gibi

⁷⁸ Müslim, "Kitâbü'l-îmân", I; Ebû Dâvûd, "Sünnet" 16; Nesâî, "îmân", 5. Ayrıca bkz. Buhârî, "Kitâbü'l-îmân", 50.

⁷⁹ Kâmûs, "s-f-h".

⁸⁰ Râid, "s-f-h".

⁸¹ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 51.

⁸² Süyûtî, Tefsîr, c. I, s. 70.

⁸³ Râzî, Tefsîr, c. I/2, s. 68.

⁸⁴ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 51.

iman edin” ifadesi; “insanlıkta kemâle ermiş Hz. Muhammed (as.) ve O’na inanan Müslümanlar” veya “arkadaşlarınızdan Abdullah b. Selâm ve benzerleri” veya “insanlıkta kemâle erenler nasıl iman ettiyse, siz de benzeri imana sahip olun, imanınızı tashih edin”, anlamı kastedilmiştir. Yahut da müminler insan sayılmış; kalanlar hayvanlar sınıfında görülmüştür.⁸⁵ Zira kulluk vazifelerini lâyıkiyla müminler yerine getirebilir. İnsanın hayvandan üstün oluşu, kendisindeki akıl ve doğruya götüren fikridir.⁸⁶ Bu ifadeyle münâfıkların kullukta yükselecekleri haber verilmekte, “siz henüz insan değilsiniz; önce insan olun” manası kastedilmektedir.⁸⁷

Tek ilahtan başka ilah olmadığını anlatan Hz. Peygamber’e (as.) düşmanlık besleyenler, iman etmemek için türlü bahaneler ileri sürmüşlerdir. Bu bahanelerden biri de, ehl-i imanın ‘akıl yoksunu oluşu’ iddiaları ve dolayısıyla onlarla aynı karede görülmek istemeyişleri ve kibirleridir. Nitekim Peygamberlerin tebliğleri karşısında olumsuz tavır sergileyenler hakkında Kur’an-ı Kerim “mütekebbir, müstekbir” ifadelerine yer verir ki bu ifadelerde, îmân etmemelerinin nedenine vurgu yapılmaktadır.⁸⁸ Hz. Peygamber (sav.) de kibri tanımlarken “بَطْرَ الْحَقِّ” “Hakkı kabul etmemek” ifadesini kullanmıştır.⁸⁹

Münâfıkların müminlere ‘sefihler’ demeleri, müminlerin genelinin fakîr; kendilerinin ise lider konumunda olmalarındandır. Onlar Hz. Peygamber’in (sav.) dininin bâtıl olduğuna, bâtıl bir dine ise ancak sefih kimselerin inanacağına kanaat getiriyorlardı. Cenâb-ı Hak da; delile itibar etmeyen ve itibar edene sefih diyenin; âhiretini dünyasına satanın ve Hz. Muhammed’e düşmanlık edenin, Allah’a düşmanlık etmiş olacağından, böyle bir kişinin gerçek sefih olduğunu beyan etmiştir.⁹⁰

---

⁸⁵ Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Muhammed, **İrşâdü’l-‘Akli’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 2001., c. I, s. 101, 102; Neseî, Tefsîr, c. I, s. 51.

⁸⁶ Râzî, Tefsîr, c. I/2, s. 68.

⁸⁷ Elmalılı, Tefsîr, c. I, s. 210.

⁸⁸ Mü’min: 40/35, 56; Sebe’: 34/32; Fâtır: 35/43; A’raf: 7/133; Mü’minûn: 23/46; Nahl: 16/23; Nüh: 71/7; Sâd: 38/75.

⁸⁹ Müslim, “Îmân”, 147; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 25.

⁹⁰ Râzî, Tefsîr, c. I/2, s. 69.

Özet olarak âyet-i kerîme, kendilerinden müminler gibi gerçek manada ehl-i tevhîd olmaları istenen münâfıkların hakaretlerine cevap vermiş; o hakaretleri gerçekte kendilerinin hak ettiğini ifade etmiştir.

II.TEVHÎD

Âyet: وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْرَجُونَ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ.

Âyetin Meâli: “İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “İnandık” derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, “Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler. Gerçekte Allah onlarla alay eder, azınlıkları içinde bocalayıp dururlarken onlara mühlet verir.”⁹¹

Âyetin Tefsîri: Münâfıkların başı Abdullah b. Übeyy b. Selûl arkadaşlarıyla birlikte ashaptan bir grubun geldiğini görünce, Abdullah arkadaşlarına; “İyi izleyin, şu sefihleri! sizden nasıl uzaklaştıracağım!” der. Grup iyice yaklaşıncaya, Abdullah içlerinden önce Hz. Ebubekir’in elini tutup, “Teymoğulları’nın seyyidi, İslâm büyüğü, Resûlullah’ın mağara arkadaşı, dîninin yücelmesi ve sevap kazanmak için malını infâk eden Ebubekir Sıddîk’a selâm olsun!” diye iltifât eder. Derken Hz. Ömer’in elini tutup “Adiy Oğulları’nın seyyidi, Dîn’de sağlam duruşlu, hakk’ı bâtıldan ayıran, İslâm ve kendi menfaati için malını harcayan Ömer’e merhaba!” diyerek taltif eder. Sonra Hz. Ali’nin elini tutup ona da şöyle der: “Merhaba Resûlullâh’ın amcazâdesi ve damadı, Resûlullâh hâriç Hâşimoğulları’nın seyyidi olan Ali!” Bu sözlerden rahatsızlık duyan Hz. Ali ise: “Abdullah, Allah’tan kork! İkiyüzlülük yapma. Allah’ın en sevmediği insanlar münafıklardır.” diye çıkışır. Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy: “Ağır ol Ebu’l-Hasan (Hz. Ali’nin künyesi)! Benim hakkımda mı söylüyorsun bu sözleri? Vallahi imanımız sizin imanınız gibi, sadakatimiz de sizin sadakatiniz gibidir.” diye cevap verir. Bu diyalogdan sonra İbn Übeyy arkadaşlarının yanına varıp, “Nasıl yaptığımı gördünüz mü? Onları (sahâbeyi) her gördüğünüzde

⁹¹ Bakara: 2/14-15.

böyle yapın; onları methedin.” der. Âyetin bu olay üzerine nâzil olduğu rivâyet edilir.⁹²

Cinlerin şeytani olduğu gibi, insanların da şeytani olabilir. Nitekim En’âm Sûresi 112. âyette konuya ilişkin şöyle buyrulur: “*Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.*” Âyette geçen ‘Şeytanlardan’ kastedilen Yahudi elebaşı ve kâhinlerden Ka’b b. Eşref, Ebû Bürde, İbn Sevdâ, Abdüddâr ve Avf b. Âmir⁹³ olabileceği gibi genel olarak üst akıl olan Yahudi, münâfık ve müşriklerdir⁹⁴.

Cenâb-ı Hakkın istihzâsı hakkında tefsircilerin ortak görüşü “bu eylemlerinin karşılığında onları Cehennem’e atması, azarlaması, helâk etmesi, perişan etmesi”dir. Nitekim diğer bazı âyetlerde geçen ‘mekir’ (مكر)⁹⁵, ‘hud’a’ (خدعة)⁹⁶ ve ‘suhriyye’ (سحرية)⁹⁷ ifâdeleri de bu şekilde yorumlanmaktadır. Ne var ki kimi müfessirler ortada meşhur anlamıyla bir istihzâ olmadığını, zira istihzâ etmenin abesle iştigâl olacağını, bunun ise Cenâb-ı Hakk’ın şânına yakışmayacağını, zikredilen istihzânın sadece “istihzâyaya ceza vermek” olduğunu söylemiştir⁹⁸. Bazı müfessirler de istihzânın varlığına işaret ederek, bunun yokluğunu savunanlara, “Cenâb-ı Hak geçmiş ümmetlerden kimini yerin dibine geçirdiğini, kimini de suda boğduğunu⁹⁹” tefsir ederken, Allah Teâlâ’nın onları yerin dibine geçirdiğini ve suda boğduğunu ifade etmekle, ‘bu âyette istihzâ yoktur’ demenin çelişki olacağını” söylemektedir.¹⁰⁰

Bizce farklı gibi görünen bu yorumlar zâhiren farklı, hakikatte aynı amaca hizmet etmektedir. Zira istihzâ yoktur diyenler, oyun, eğlence vb. anlamlar akla geldiğinden bunu abes kabul etmiş ve münasip görmemişlerdir. İstihzâ vardır diyenler ise, kelimenin Cenâb-ı Hakk’ın bizzat kendi ifadesi olmasına vurgu yaparak, oyun ve eğlencenin dışında yapılan istihzâyaya, Yüce Yaraticının şânına uygun

⁹² Vâhidî, Ebu’l-Hasen, Ali b. Ahmed, **Esbâbü’n-Nüzûl**, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2003, s. 26; Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 105, 106.

⁹³ Fîrûzâbâdî, Tefsîr, s. 11; Neseî, Tefsîr, c. I, s. 52.

⁹⁴ Taberî, Tefsîr, c. I, s. 228; İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 111.

⁹⁵ Neml: 27/50.

⁹⁶ Bakara: 2/9.

⁹⁷ Tevbe: 9/79.

⁹⁸ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 53.

⁹⁹ Ankebut: 29/40.

¹⁰⁰ Taberî, Tefsîr, c. I, s. 233.

istihzâyla karşılık verildiğini söylemiştir. Yani her iki tefsire göre içeriğinde oyun ve eğlence olmayan bir istihzâ söz konusudur. En iyisini Allah bilir.

Münâfiklara Müslüman muâmelesi yapılması, onlarla istihzâ edildiğinin kanıtıdır ve bunun hem dünyevî hem uhrevî fayda ve hikmetleri vardır. Dünyevî olanı; İslâm'ın böylelerine Müslüman muâmelesi yaparak sabır, sükûnet ve müsâmahayı öncelmesi; münâfikların kendilerinin olmasa da, çocuklarının İslâm'a kazandırılması ve istemedikleri İslâm hükümleriyle yönetilerek sürekli bir gönül sancısıyla yaşamalarıdır. Uhrevî olanı ise; Cenâb-ı Hak münâfikların “Cehennem'in en aşağı tabakasında olacaklarını” beyan etmiş¹⁰¹, Hz. Peygamber (as.) de “Cennet'in kapılarının, kendilerine gösterilip gösterilip kapatılavereceğinden”¹⁰² bahsetmiştir.¹⁰³

Özetle âyet-i kerîme, müminlerin tevhd inancıyla alay edenlere cevap vermiş; kullandıkları ifadelerle benzer bir üslupla yaptıklarının cezasını çekeceklerini bildirmiştir.

III.TEVHÎD

Âyet: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْحَيْبِ وَالطَّاعُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا سَبِيْلًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ نَصِيْرًا.

Âyetin Meâli: “Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar “cibt’e ve “tâğût’a inanıyorlar. İnkâr edenler için de, “Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır” diyorlar. Onlar, Allah'ın lânet ettiği kimselerdir.”¹⁰⁴

Âyetin Tefsîri: Cibte; “Bir putun adı veya Allah'ın dışında kendisine tapılan her şey, kâhin, sihir, sihirbaz, şeytan, görüşüne müracaat edilen insan suretinde şeytan,”; Tâğût ise “Putların etrafında durup insanları saptıranlar, şeytan, kâhin,

¹⁰¹ Nisâ: 4/145.

¹⁰² Münziri, Zekiyyüddîn, **et-Terğîb ve't-Terhîb**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2008, “Kitâbü'l-Edeb, Bâbu Terhîb min İhtikârî'l-Müslim”, 5.

¹⁰³ Elmalılı, Tefsîr, c. I, s. 214.

¹⁰⁴ Nisâ: 4/51, 52.

sihirbaz” anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁵ Tâğût, Kur’an-ı Kerim’de birden fazla yerde geçmektedir.¹⁰⁶ Cibî kelimesi için “Hayırsız anlamındaki cibs (جيس) kelimesinden çevrildiği” söylenmektedir.¹⁰⁷

Âyetin nüzul sebebi hakkında şöyle bir olay anlatılır:

Yahudilerden Huyey b. Ahtab ve Ka’b b. Eşref kendi dindaşlarından oluşan bir grupla, Medine-i Münevvere’de Hz. Peygamber’le yaptıkları anlaşmayı bozmak ve O’na karşı yekvücut olmak adına Kureyşlilerle görüşmek için Mekke’ye gittiler. Hz. Peygamber’in de Yahudilerin de kitap ehli olmaları müşrikleri tereddüde sevk etmiş, bu nedenle Yahudilerin, kendileriyle ittifak konusundaki samimiyetini ölçmek için onlardan putlarına secde etmelerini istemişler, Yahudilerin bu isteği yerine getirmelerinden sonra aralarında anlaşma yapmaları üzerine bu âyet nâzil olmuştur.¹⁰⁸

Mekkeli müşriklerin Yahudi heyetinin samimiyet imtihanı bununla sınırlı kalmamış ve o zaman Müslüman olmayan Ebû Süfyan (ra.), Ka’b b. Eşref’e: Sen Kitap ehli birisin; bizler ise okuma yazma bilmeyiz. Söyle bakalım biz mi doğru yoldayız, yoksa Muhammed mi? diye sormuştu. Ka’b bu soru karşısında Ebû Süfyan’dan (ra.) kendi dinlerinin niteliklerini anlatmasını istemiş, aldığı cevap karşısında ise “Siz daha doğru yoldasınız” demişti.¹⁰⁹

Özetle âyet-i kerîme, Yahudilerden bir heyetin Hz. Muhammed’e (sav.) olan hasetlerinden dolayı müşriklerin putlarına secde etmeleri ve müşriklerin, müminlerden daha doğru yolda olduklarını söylemelerine, “onlar Allah’ın lanet ettiği kimselerdir” diyerek cevap vermiştir.

¹⁰⁵ Taberî, Tefsîr, c. III, s. 898, 899, 900; Neseî, Tefsîr, c. I, s. 365; İbn Kesîr, Tefsîr, , c. II, s. 309; Cevherî, “c-b-t”.

¹⁰⁶ Bkz. Bakara: 2/256, 257; Nisâ: 4/60, 76; Mâide: 5/60; Nahl: 16/36; Zümer: 39/17.

¹⁰⁷ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 303.

¹⁰⁸ Vâhidî, a.g.e., s. 122, 123; Neseî, Tefsîr, c. I, s. 365; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 82.

¹⁰⁹ Râzî, Tefsîr, c. IV/10, s. 111, 112; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 83.

IV.TEVHÎD

Âyet: وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ.

Âyetin Meâlî:(İsrail oğulları) “Bizim kalplerimiz kabuk tutmuştur” derler. Hayır, öyle değil! İnkârları ve isyanları sebebiyle Allah onları lanetledi. Onun için çok az iman ederler.¹¹⁰

Âyetin Tefsîri: ‘حمر’ kelimesi ‘أحمر’ kelimesinin çoğulu¹¹¹ olduğu gibi, ğulf (غلف) kelimesi de “kılıflı şey”¹¹² anlamına gelen ‘eğlef’ (أغلف) kelimesinin veya “kap, kılıf, kın, zarf”¹¹³; bir şeyi çevreleyen şey”¹¹⁴ anlamlarına gelen ‘ğilâf’ (غِلَاف) kelimesinin çoğulu olup¹¹⁵, lâm harfinin sükûn ve zammesiyle kullanılır.¹¹⁶

Hız. Peygamber (sav.) kalple ilgili şöyle buyurmuştur: “Kalpler dört kısımdır: Biri etrafına ışık saçan kandiller gibi hâlis ve temiz olan kalptir ki bu, müminlerin kalbidir, (etrafına saçtığı) ışık da nurudur. Diğeri kılıflı kalptir ki bu, kâfirin kalbidir. Bir diğeri ters çevrilmiş kalptir ki bu, münâfikların kalbidir. Önce tanır, sonra inkâr eder. Bir de iki tarafa meyli olan, hem îmânlı hem de nifâklı kalp vardır. İmânlı kalp, temiz suyun besleyip büyüttüğü baklaya benzer. Nifâklı kalp de irin ve kanla beslenen çibana benzer. İmân ve nifâktan hangisi üstün gelirse, kulun amellerinde söz sahibi o olur.”¹¹⁷

¹¹⁰ Bakara: 2/88.

¹¹¹ Âlûsî, Tefsîr, c. I, s. 502.

¹¹² el-Beyân, ‘eğlef’.

¹¹³ Mevârid, “ğ-l-f”; el-Beyân, ‘ğilâf’.

¹¹⁴ Râid, “ğilâf”.

¹¹⁵ İlk açıklamaya göre mana şöyle olur: “Muhammed’in anlattıkları, kalplerimizdeki kalın tabakadan dolayı içimize nüfuz etmiyor ve ne dediğini anlayamıyoruz.” İkinci açıklamaya göre ise mana şöyle olur: “Bizim kalplerimizde birçok gerekli bilgi mevcut olduğundan, başka bilgilere ihtiyacımız yoktur.” veya “Kalplerimiz ilim yuvasıdır; şayet sen bize hak ve doğru bilgiler vermiş olsan, elbette senin dediklerini de kabul edecektir.” Neseî, Tefsîr, c. I, s. 108; Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 237; Âlûsî, Tefsîr, c. I, s. 502.

¹¹⁶ Kâmûs, “ğ-l-f”.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, **Müsned**, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l’Arabî, Beyrut, 1993, 3/17; Süyûtî, Tefsîr, c. I, s. 195.

Müşrikler, Hz. Peygamber'in (as.) kendilerine yaptığı nasihatleri dinlemek istemedikleri için türlü bahaneler ileri sürmüşler, Efendimiz'e sihirbaz, mecnun¹¹⁸, yalancı¹¹⁹ gibi ağır ithamlarda bulunmuşlardır. Kalplerinin kılıflı oluşunu söylemeleri ise asılsız bir iddiadır. Zira her insanın kalbi gibi onların kalpleri de fitrata ve hak sözü kabul etmeye uygun yaratılmıştır. Hz. Peygamber'in sözlerini anlamamalarının gerçek sebebi, Cenâb-ı Hakk'ın, inkâr ve bozuk inançlarından dolayı onların kalplerini mühürlemesidir.¹²⁰ Bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça anlatılmıştır.¹²¹

Lanet (لعنة) sözlükte “sövmek, hayırdan uzak tutmak, kovmak”¹²² anlamına gelirken, ıstılâhta ise “Allah'ın, kulu kendisinden uzaklaştırması; kulun beddua etmesi”¹²³ anlamlarına gelmektedir. Kâfirlerin lanete uğramaları “kalplerimiz kabuk tutmuştur” sözlerinden değil, inkâr etmelerinden veya inkârları bu sözlerine bağlandığından dolayıdır, denebilir. Ehl-i Kitap hakkında Cenâb-ı Hak “kendi çocuklarını tanıdıkları gibi O'nu (Hz. Muhammed'i) tanıyorlar”¹²⁴ buyurmaktadır. Öyleyse inkârları kalplerinin kabuk bağlaması değil; bilâkis inatlarıdır.¹²⁵

“فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ” cümlesi; “onlardan azı iman eder.”¹²⁶; “az zaman iman ederler”¹²⁷; “Kitabın bir bölümüne inanıp, diğer bölümlerini inkâr ederler”¹²⁸; “azlık, yokluk anlamındadır”¹²⁹ şeklinde tefsir edilmiştir.

Ehl-i Kitap, ellerindeki Tevrat'ta mevcut, inanmaları farz olan emirlerden olan Hz. Muhammed'in (as.) nübüvvetine îmânı kabul etmemektedir ve bundan dolayı haklarında “az îmân ederler” denmiştir.¹³⁰

¹¹⁸ Zâriyât: 51/52; Mü'minûn: 23/70; Kalem: 68/51.

¹¹⁹ Kamer: 54/25.

¹²⁰ Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 108; Âlûsî, Tefsîr, c. I, s. 503.

¹²¹ Nisâ: 4/155.

¹²² Cevherî, Râid, “l-‘a-n”.

¹²³ Cürcânî, “لعن”.

¹²⁴ En'âm: 6/20.

¹²⁵ Râzî, Tefsîr, c. I/3, s. 174.

¹²⁶ Taberî, Tefsîr, c. I, s. 608; Âlûsî, Tefsîr, c. I, s. 502.

¹²⁷ Âl-i İmrân: 3/72.

¹²⁸ Nisâ: 4/150, 151.

¹²⁹ Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 238.

¹³⁰ Taberî, Tefsîr, c. I, s. 610.

Özetle âyet-i celîlede inkârcıların, Hz. Muhammed'in (as.) nübüvvetine îmân konusunda kalplerinin hakikati duyamıyor olmasını ifade etmelerine cevap verilmiş; rahmetten uzak tutuldukları beyan edilmiştir.

V.TEVHÎD

Âyet: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ.

Âyetin Meâli: “Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldüren, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir şaşırıp kaldı. Allah zâlim kimseleri hidayete erdirmez.”¹³¹

Âyetin Tefsîri: Kastetmek, menetmek, gelmek anlamlarına gelen¹³² “h-c-c” (حجج) kökünden türeyen “hâcce” kelimesi, “tartışmada galip gelmek, açık delille üstün gelmek”¹³³ anlamlarında müfâ’ale kalıbından fiil-i mazidir. Bu kelime Kur’an-ı Kerim’de birden fazla yerde farklı kalıplarda kullanılmıştır.¹³⁴

Âyet-i Kerîme; ilâh olduğunu iddia eden Nemrut’la Hz. İbrahim (as.) arasında geçen diyalogdan bahsederek, Hz. Peygamber’i (sav.) vazifesini ifa ederken karşılaştığı sıkıntılardan dolayı teselli etmektedir.¹³⁵

¹³¹ Bakara: 2/258.

¹³² Kâmûs, “h-c-c”.

¹³³ Cevherî, “h-c-c”.

¹³⁴ Abdalbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu’cemü'l-Müfrehes li Elfâzı'l-Kur’âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2010, “حجج”.

¹³⁵ Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 212.

“Kur’ân-ı Kerîm Hz. İbrahim (as.)ın doğum yeri, doğum tarihi ve çocukluk yılları hakkında bilgi vermemiştir. Bu yüzden tarihçiler, onun doğum yeri ve tarihi hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Onun Ahvaz bölgesindeki Sûs şehrinde, Bâbil’de, Kûsa’da veya Varkâ’da doğduğu rivâyetleri yanında, Harrân’da doğup babası tarafından Bâbil’e götürüldüğü de söylenmiştir.”¹³⁶ Hz. İbrahim (as.), Peygamberimizin (sav.) soyunun Hz. İsmail (as.) kanalıyla kendisine dayandığı¹³⁷, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm’ın müştereken kabul ettiği, Kur’ân-ı Kerîm’de kendisinden en çok söz edilen ülü’l-azm peygamberlerden¹³⁸ biridir.¹³⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de diğer peygamberlere olduğu gibi Hz. İbrahim’e (as.) de vahyedildiği¹⁴⁰ ve kendisine sahîfeler verildiği bildirilmiştir.¹⁴¹ Hz. İbrahim, peygamber olarak seçilip kavmine gönderildiğinde, babasını hak dîne çağırması, ancak babası onu kovmakla tehdit etmiştir.¹⁴² Daha sonra kavmini de dîne davet etmiş, onlardan da olumlu sonuç alamamış¹⁴³; kavmi tarafından ateşe atılmıştır.¹⁴⁴ Gördüğü bir rüyayla, İslâmî kaynaklara göre, oğlu İsmail’i kurban etmek istemiş, bu ağır imtihandan başarıyla geçerek gösterdiği sadakat karşısında Cenâb-ı Hak tarafından kendisine bir koç verilmiş ve bu koçu oğlunun bedeli olarak kurban etmiştir.¹⁴⁵ Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail’le dualar ederek Kâbe’nin duvarlarını yükseltmiştir.¹⁴⁶ “Vefatı hakkında aktarılan rivâyetlerin en sahihi sayılan anlatıma göre Hz. İbrahim (as.), 200 yaşında

¹³⁶ İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2012, s. 204.

¹³⁷ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, **es-Sîratü’n-Nebeviyye**, Dâru’l-Marife, Beyrut, 2006, cz. I, s. 26.

¹³⁸ Çalışkan, sebatkâr ve sabırlı anlamlarına gelen ülü’l-azm’dan kastedilen peygamberler, Hz. Muhammed (as.) dâhil Nuh, İbrahim, Musa ve İsa peygamberlerdir (as.). Neseî, Tefsîr, c. III, s. 319; Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslâm İlmihâli**, sad. Mehmet Talu, Kitaş Yayınları, İstanbul, 2002, s. 600.

¹³⁹ Ömer Faruk Harman, “İbrâhim”, DİA, 2000, c. 21, s. 266-272.

¹⁴⁰ Nisâ: 4/163; Âl-i İmrân: 3/84.

¹⁴¹ Necm: 53/36, 37; A’lâ: 87/18, 19. Ebû Zer (ra.) Hz. Peygamber’e (sav.) Cenâb-ı Allah’ın peygamberlere kaç kitap indirdiğini sormuş, Hz. Peygamber (as.), “Allah Teâlâ 10 sahîfe Hz. Âdem’e, 50 sahîfe Hz. Şit’e, 30 sahîfe Hz. İdrîs’e, on sahîfe Hz. İbrahim’e olmak üzere toplamda yüz sahîfe ve Tevrat, İncil, Zebur ve Kur’ân-ı Kerîm’i kitap olarak indirdiğini” haber vererek bu soruyu yanıtlamıştır. Bu sahifelerde “akıllı kişinin dilini muhâfaza etmesi, yaşadığı çağı tanıması ve kendi işiyle meşgul olmasının gerekliliğiyle” ilgili bilgilerin mevcut olduğu aktarılmaktadır. Râzî, Tefsîr, c. II/31, s. 139.

¹⁴² Meryem: 19/42-46.

¹⁴³ En’âm: 6/80-81; Enbiyâ: 21/51-73; Şu’arâ: 26/70-89; Ankebût: 29/16-27; Sâffât: 37/83-98; Zuhruf 43/26-28.

¹⁴⁴ Enbiyâ: 21/68.

¹⁴⁵ Sâffât: 37/102-107.

¹⁴⁶ Bakara: 2/127.

vefat etmiş, Kudüs yakınındaki Hebron kasabasında bir mağaraya defnedilmiştir.”¹⁴⁷ Allah’ın dostu (halîlullâh) olan Hz. İbrahim¹⁴⁸, son derece misafirperver kişiliğe sahipti. Minberde hutbe okumak, misvak kullanmak, sünnet olmak ve tırnak kesmek O’nun sünnetlerindendi.¹⁴⁹

Nemrut Doğu’dan Batı’ya hükümran olan dört kişiden biridir. Bu dört kişinin ikisi mümin; diğer ikisi kâfirdir. Mümin olanlar Hz. Davut’un oğlu Hz. Süleyman ve Zülkarneyn’dir. Kâfir olanlar Nemrut ve Buhtunnasr’dır. Nemrut’un azgınlık yapmasına sebep olarak, dört yüz sene kadar kaldığı rivâyet edilen saltanatında zâlim bir idareye sahip oluşu gösterilmektedir.¹⁵⁰ Allah’a meydan okuyan Nemrut’un burnundan başına giren bir sivrisinek tarafından öldürüldüğü kabul edilir. Sivrisineğin sebep olduğu şiddetli ağrılar yüzünden sürekli olarak kafasını tokmakla dövdüren Nemrut sonunda büyük bir acıyla ölmüştür. Nemrut hakkında; kendisine tapınmaya ilk davet eden, ilk zorba hükümdâr olduğu aktarılmaktadır.¹⁵¹

Cenâb-ı Hak, tebliğ metodunu öğretirken, muhatabın psikolojik ve sosyal durumunu da göz önünde bulundurarak, kâh ince tavır sergilemeyi¹⁵², kâh sert ifadeyi¹⁵³ öğütler. Geçmiş ümmetlerden konuyla ilgili kesitler sunarken bazen yumuşak ifadelerin kullanıldığına vurgu yaparken¹⁵⁴, bazen de sert tartışmaların yaşandığına yer verir.¹⁵⁵

Delille hasmı susturmak, Kur’an’ın izlediği, Allah’ın istediği bir yoldur ki buna ‘cedel’ denir. Cedel; *“meşhur olan veya doğruluğu herkes tarafından kabul edilen önermelere dayanan kıyas; tartışmada rakibi susturma yöntemi anlamında kullanılan mantık, felsefe ve kelâm terimi”* dir.¹⁵⁶

---

¹⁴⁷ Yiğit, a.g.e., s. 261.

¹⁴⁸ Nisâ: 4/125.

¹⁴⁹ Ömer Nasuhi, İlmihâl, s. 601.

¹⁵⁰ İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 585. Nemrut’un saltanat ömrü hakkında kaynaklarda aktarılan bu rakam abartılı görülmektedir. Doğrusunu Allah bilir.

¹⁵¹ Râzî, Tefsîr, c. III/7, s. 21. Geniş bilgi için bkz. Cengiz Batuk, “Nemrûd”, DİA, 2006, c. XXXII, s. 554, 555.

¹⁵² Nahl: 16/125.

¹⁵³ Hicr: 15/94.

¹⁵⁴ Tâ Hâ: 20/44.

¹⁵⁵ A’râf: 7/71.

¹⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Y. Şevki Yavuz, “Cedel”, DİA., 1993, c. VII, s. 208, 210.

Malumdur ki peygamberler (as.) dîni tebliğ vazifesiyle gönderilmişlerdir. Hz. İbrahim Nemrut'a gidip, kendisinin peygamber olduğunu söyleyince, bunu inkâr eden Nemrut, Hz. Musa ve Firavun örneğinde olduğu gibi¹⁵⁷, âlemin bir ilâhı olduğunun delilini istemiş, Hz. İbrahim de “Benim Rabbim dirilten ve öldürendir...” diyerek bu talebi yanıtlamıştır.¹⁵⁸

Hz. İbrahim Nemrut'a gerçek yaratıcının tek olan Allah Teâlâ olduğunu tebliğ etmesi üzerine, o kendisinin öldüren ve hayat veren olduğunu öne sürmüştü. Bunu kanıtlamak için de idam cezasına çarptırılan iki kişiyi yanına çağırıp, birinin infazını, diğerkinin de serbest bırakılmasını emretmiş ve böylece birini öldürdüğünü, diğerkine de hayat verdiğini kendince ispat etmiş oldu.¹⁵⁹

Hz. İbrahim tek ilahın Allah Teâlâ olduğuna dair arz ettiği ilk deliline Nemrut “Ben de hayat verir, öldürürüm.” (أنا أحيي وأميت) diye karşılık verince, Hz. İbrahim ikinci delilini getirmiş ve kullandığı ifade biçimini değiştirmiştir. Şöyle ki: İlk delilde “Rabbim hayat verir ve öldürür.” (ربي الذي يحيي ويميت) derken, ikinci delilde sadece kendisini içine alan “Rabbim” demeyip, kendisine de Nemrut'a da şâmil olacak “Muhakkak ki Allah...” (فإن الله) ifadesine terfî etmiş, böylece tümevarım ilkesini üslubunca işlemiştir.¹⁶⁰

Bu münazaranın, Hz. İbrahim ateşe atılmadan veya atıldığı ateşten çıktıktan sonra¹⁶¹ veya atıldığı hapisanede¹⁶² gerçekleşmiş olduğu rivâyet edilir.

Özet olarak âyet-i kerimede Cenâb-ı Hakk'ın kul için en iyi olanı (eslah) yaratmasının zorunlu olduğunu¹⁶³ ve Allah Teâlâ'nın, kâfire saltanat vermeyeceğini savunanların aleyhinde cevap niteliğinde delil vardır.¹⁶⁴

---

¹⁵⁷ Şu'arâ: 26/23, 24.

¹⁵⁸ Râzî, Tefsîr, c. III/7, s. 22.

¹⁵⁹ Taberî, Tefsîr, c. II, s. 794; İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 585, 586; Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 213; Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 441.

¹⁶⁰ Âlûsî, Tefsîr, c. III/1, s. 30.

¹⁶¹ Râzî, Tefsîr, c. III/7, s. 21; İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 586; Âlûsî, Tefsîr, c. II, s. 25.

¹⁶² Taberî, Tefsîr, c. I, s. 796.

VI.TEVHÎD

Âyet: وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ.

Âyetin Meâlî: “Yahudiler ve Hristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır.”¹⁶⁵

Âyetin Tefsîri: Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre; Hz. Peygamber (as.), huzuruna gelen Yahudi cemaate İslâm'ı tebliğ etmiş, îmân etmemeleri hâlinde, kendilerini azapla korkutmuştur. Bu korkutma üzerine Yahudiler, Hristiyanların sözlerine benzer ifadeyle, “Bizi neyle korkutuyorsun? Vallahi biz Allah'ın çocukları ve sevgilileriyiz.” demiş ve âyet, bu diyalog üzerine nâzil olmuştur.¹⁶⁶

Yahudiler'in “Biz Allah'ın çocuklarıyız” demeleri; ‘Cenâb-ı Hakk'ın, İsrail (Yakup) Peygamber'in neslinden gelecek bazı çocukların ateşe atılacağı ve orada kırk gün yandıktan sonra günahlardan arınıp, içlerinden sünnetli olanların oradan çıkarılacağı’ iddialarına dayanmaktadır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de Yahudiler'in, “*Cehennem ateşinin kendilerine belirli günler dokunacağını*”¹⁶⁷ iddia ettikleri aktarılır. Yahudiler bu kırk günün, buzağıya taptıkları kırk güne tekâbül ettiğini ve topluca ceza çekip nihâyetinde kurtulacaklarını; Hristiyanlar da Hz. İsa'nın Allah'ın

¹⁶³ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 212. Bu grup Mu'tezile diye bilinen itikâdî mezhep olup, beş esas üzerine kurulmuştur. Tevhîd, Adl, Vaad ve vaîd, el-menzile beyne'l-menzileteyn ve emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i 'ani'l-münker. TDV İlmihal, c. I, s. 28.

¹⁶⁴ Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 441.

¹⁶⁵ Mâide: 5/18.

¹⁶⁶ Taberî, Tefsîr, c. 4, s. 441.

¹⁶⁷ Âl-i İmrân: 3/24.

oğlu olduđunu¹⁶⁸ ve kendisinin, İncil’de “Ben benim ve sizin babanıza gidiyorum” dediğini söylemekteledir.¹⁶⁹

Yahudiler kendilerini ‘Allah’ın oğlu’ olarak nitelerken Hz. Üzeyir’i (as.); Hristiyanlar da bu ‘oğuldan’ Hz. İsa’yı kastetmiş ve böylece “Mademki Üzeyir ve İsa (as.) Allah’ın oğullarıdır; biz de Allah’ın oğullarına tâbî olmak sûretiyle O’nun oğulları mesâbesindeyiz” demek istemişlerdir.¹⁷⁰

Dedikleri gibi eğer Allah’ın sevdiği kulları olsalardı, Cenâb-ı Hak öldürölmek, esir edilmek vb. suretlerle onları dünyadayken dahi azaplandırır mıydı?¹⁷¹

Hz. Peygamber (as.) ashâbıyla yürürlerken, bir kadının, çocuğunun ashâb-ı kirâmın ayakaltında ezilmesinden korkup, oğlunu hemen ortalıktan kaldırdı. Bu hâdise karşısında ashâb-ı kirâm (ra.) Resûl-ü Ekrem’e, bu kadının çocuğunu ateşe atıp atmayacağını sormuş; Hz. Peygamber de (as.) “Cenâb-ı Allah’ın, sevdiği kulunu ateşe atmayacağını; ancak dünyada ona türlü imtihânlar vereceğini” söylemiştir.¹⁷²

Özetle Cenâb-ı Allah, Yahudi ve Hristiyanların, kendileriyle Allah Teâlâ arasında baba oğul arasındaki gibi bir sevgi olduğunu ve böylece diğer insanlara karşı üstün oldukları iddialarını cevaplamış; “Seven, sevdiğine azap eder mi?” buyurarak, bir tevhîd bozukluğu olan bu olumsuz inanışlarını reddetmiştir.

---

¹⁶⁸ Tevbe: 9/30.

¹⁶⁹ Taberî, Tefsîr, c. 4, s. 442; İbn Kesîr, Tefsîr, , c. III, s. 65; Ömer Nasûhî, Tefsîr, c. II, s. 747.

¹⁷⁰ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 449; Ömer Nasûhî, a.g.e. , c. II, s. 747.

¹⁷¹ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 450.

¹⁷² Ahmed b. Hanbel, 3/235; Süyûtî, Tefsîr, c. III, s. 44.

VII.TEVHÎD

Âyet: سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَاهُمْ عَن قِبَلَتِهِمْ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي

مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

Âyetin Meâli: İnsanların içinden bazı beyinsizler “Onları yönedikleri kıbleden çeviren nedir?” diyecekler. De ki: Doğu da Batı da Allah’ındır. O, dilediğini doğru yola iletir.¹⁷³

Âyetin Tefsîri: “Sefîh” (سفيه) kelimesi, “süfehâ” (سفهاء) kelimesinin cemi’dir.¹⁷⁴ Sefeh; düşüncenin zıttı olup, hafiflik ve hareket anlamındadır. “تسفهت” “Rüzgâr ağacı salladı”, demektir.”¹⁷⁵ “Kible” (قِبلة) kelimesi “Yön, Kâbe, kendisine doğru namaz kılınan mekân; kendisine yönelinen her yön” anlamlarına gelir.¹⁷⁶

Âyette anlatılan hafif akıllıların kim olduğu hakkında ihtilâf edilmiştir. Şöyle ki: a- Yahudilerdir, denmiştir, çünkü onlar Müslümanların Kâbe’ye yönelmesini istemedikleri gibi, vahiy ile gelen hüküm değişikliğini de kabul etmiyorlardı; b- Münâfiklardır, denmiştir, zira onlar yalanlama ve alay etmeye karşı aşırı isteklidir; c- Müşriklerdir, denmiştir, nitekim onlar şöyle derdi: Atalarının kiblesi Kâbe’den yüz çevirip Kudüs’e yönelmişti. Şimdi yine ilk kiblesine yönelmeye başladı. Vallahi yakında atalarının dinine dönecektir.¹⁷⁷

Berâ b. Âzib (ra.) şunları aktarır: “Hz. Peygamber (as.) namazlarını on altı/on yedi ay boyunca Beyt-i Makdis’e¹⁷⁸ yönelerek kılmıştı. (Aslında) Resûlullâh (as.) Kâbe’ye yönelerek kılmak istiyordu ki Cenâb-ı Allah “...*Muhakkak ki yüzünü*

¹⁷³ Bakara: 2/142.

¹⁷⁴ Kâmûs, “s-f-h”.

¹⁷⁵ Cevherî, “s-f-h”.

¹⁷⁶ Cevherî, “kible”.

¹⁷⁷ Neseffî, c. I, s. 136.

¹⁷⁸ Geniş bilgi için bkz. Ö. Faruk Harman, “Kudüs”. DİA., c. XXVI, s. 323-327.

semaya çevirdiğini görüyoruz...” âyetini inzâl buyurunca, artık Kâbe’ye doğru yüzünü çevirmeye (namazlarını kılmaya) başladı.”¹⁷⁹

Cenâb-ı Peygamber (as.)’in Beyt-i Makdis’e on, on üç, on altı, on yedi, on dokuz ay döndüğüyle ilgili görüş ayrılığı vardır.¹⁸⁰ Beyt-i Makdis’e yönelme sebebi olarak iki görüş zikredilir:

a- Resûlullâh’ın (as.) kendi tercihi olup, kibleleri Beyt-i Makdis olan Yahudiler ve ümmî Araplar bu yolla belki iman ederler düşüncesidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *“Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah’(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.”*¹⁸¹

b- Bu yöneliş Resûlullâh’ın tercihi olmayıp, bizzat Allah’ın emriyle gerçekleşti. Zira Hz. Peygamber (as.) Medine-i Münevvere’ye hicret ettiğinde oranın nüfusunun çoğunluğunu Yahudiler oluşturmaktaydı. Hâl böyle olunca Allah Teâlâ Resûlullah’a Beyt-i Makdis’e yönelmesini emretti.¹⁸²

Âyette geçen “mine’n-nâsi” (من الناس) ifadesinden, müşriklerin sefihleri kastedilmiştir. Özellikle sefih olanların zikredilmesinden, diğerlerinin de tahvil-i kible işini kabul edip buna rıza gösterdikleri anlaşılmaz. Yalnız, diğerlerinin bu ifadeleri kullanmayacakları ve bu denli yaralayıcı konuşmayacakları anlaşılabilir.¹⁸³

Cenâb-ı Hak, sefihlerin yakın gelecekte kiblenin tahvili konusunda birtakım can sıkıcı, üzücü ve yaralayıcı sözler söyleyeceğini haber verince, bu durumla pratikte karşılaşılması hâlinde verilecek cevabı da şu ifadelerle talim etmiştir: *“De ki: Doğu da Batı da Allah’ındır...”* Bunun anlamı, yeryüzünün mülk ve tasarruf açısından tüm bölgeleri Allah’a aittir. Bir bölgeyi kible olarak tahsis etmek, diğer bölgeleri kible yapmaya engel teşkil etmez.¹⁸⁴ Sefihlerin sözlerinin önceden

¹⁷⁹ Buhârî, “Salât”, 31. Müslim’deki rivâyet şöyledir: “Resûlullâh (as.) ile Bakara Sûresi’ndeki (ilgili) âyet nâzil olana kadar, namazları on altı ay boyunca Beyt-i Makdis’e doğru kıldık...” Müslim, “Salât”, 11.

¹⁸⁰ Âlûsî, Tefsîr, c, II, s. 4,5.

¹⁸¹ Bakara: 2/115.

¹⁸² Taberî, Tefsîr, c. I, s. 829.

¹⁸³ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 307.

¹⁸⁴ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 307.

bildirilmesinin birtakım hikmetleri vardır. Örneğin; Hz. Peygamber (as.) bu bilgiyi vererek mucize göstererek nübüvvetini teyit etmiş olacak; üzüntüsü hafifleyecek; vereceği cevap hazır olacaktır.¹⁸⁵ Tüm bunlar Allah'ın iradesiyle gerçekleşmekte ve O, insanların hangi tarafa yönelmesini emrederse, ona riâyet etmek gerekmektedir.¹⁸⁶

Özetle Cenâb-ı Allah, tevhîd dini İslâm'ın temel şartlarından namazda yönelinecek kıble konusunda sarf edilecek olumsuz ifadeleri önceden haber vermiş, bu ifadeleri cevaplayarak Hz. Peygamber'e gerekli ön bilgiyi vermiştir.

VIII.TEVHÎD

Âyet: وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِن لَّا

يَشْعُرُونَ.

Âyetin Meâli: “Onlara (Münâfiklara): Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, “Biz ancak ıslâh edicileriz” derler. Şunu bilin ki: Onlar bozguncuların ta kendileridir, lâkin anlamazlar.”¹⁸⁷

Âyetin Tefsîri: Âyet-i kerimeyi “bozgunculuk yapmayın, diyen kimdir?”, “yeryüzünde bozgunculuk nedir?”, “biz ancak ıslâh edicileriz, diyenler kimlerdir” ve “ıslâh nedir?” şeklinde dört başlık altında mütalaa edebiliriz.

“Bozgunculuk Yapmayın” diyen kimdir?

Bu söz Cenâb-ı Hakk'a ait olabileceği gibi, Hz. Peygamber'e veya bazı müminlere ait olabilir. Şurası kesindir ki bu uyarı, din ve nasihat ehli olmayan birine ait olamaz. Müfessir Râzî'ye en yakın görünen görüş Hz. Peygamber'in söylemiş olmasıdır. Zira tebliğle memur olduğu kişiler arasında münâfiklar olduğu kendisine haber verilmiş ama hangisinin münâfik olduğunu kesin olarak bilemediğinden, Hz.

¹⁸⁵ Râzî, Tefsîr, c. II/4, s. 88.

¹⁸⁶ Ömer Nasuhi, Tefsir, c. I, s. 136.

¹⁸⁷ Bakara Sûresi: 2/11-12.

Peygamber (as.) hepsine birden aynı nasihatte bulunmuştur ki, nasihat edilme konusunda münâfık, mümin herkes eşittir.¹⁸⁸

Yeryüzünde bozgunculuk (ifsâd) nedir?

İfsâd sözlükte “bir malı zulüm yoluyla elde etmek¹⁸⁹, maslahatın zıttı¹⁹⁰, doğruluktan uzak¹⁹¹, bozulmak, bozuk olmak, mahvolmak¹⁹²” anlamlarına gelen “fesâd” (فساد) kökünden türeyen if’âl kalıbında mastardır. Yeryüzünde ifsâd; savaş ve fitne çıkarmak, vandallık yapmak, doğru işleyen düzeni baltalamak, ekinleri ve nesilleri zarara uğratmak sûretiyle mevcut dînî ve dünyevî refahı yok etmeye çalışmaktır. Münâfıkların ifsâdı, onların kâfirlere meyledip, Müslümanların mahrem bilgilerini jurnallemeleri sebebiyle müslüman ve kâfir arasında soğuk/sıcak savaşların çıkmasında; siyasi, ictimâî ve hattâ uluslararası ciddî krizlerin çıkmasında önemli rol oynamalarıyla izah edilebilir.¹⁹³ İfsâd ve türevleri, Kur’ân-ı Kerim’in farklı âyetlerinde zikredilmiştir.¹⁹⁴

Münâfıklara ifsat etmemeleri söylenince, onlar tekit içerikli “إِنَّمَا” ile başlayan ve fiile nispeten daha vurgulu olan isim cümlesiyle (نحن مصلحون) bir savunma yapmışlardır. Bunun anlamı, yaptıkları işin sırf Müminler ve Ehl-i Kitap arasını bulmak ve doğru yolda olduklarını ifade etmektir.¹⁹⁵ Cenâb-ı Hak ise onların bu tekitli savunmalarını, daha mübalağalı bir cevap vermek sûretiyle, tekzip etmiştir. Nitekim cevaba tembih edatı olan ‘لَا’ ve tekit edatı olan ‘إِن’ harfiyle başlamış, zamir-i fasilla (هم) devam etmiş ve isim cümlesini marife bir haberle (المفسدون) bitirmiştir.¹⁹⁶

¹⁸⁸ Râzî, Tefsîr, c. I/2, s. 67.

¹⁸⁹ Kâmûs, “f-s-d”.

¹⁹⁰ Cevherî, “f-s-d”.

¹⁹¹ Râid, “f-s-d”.

¹⁹² el-Beyân, “f-s-d”.

¹⁹³ Neseфі, Tefsîr, c. I, s. 50; Âlûsî, Tefsîr, c. I, s. 248.

¹⁹⁴ Bkz. Bakara: 2/204-205; A’raf: 7/56, 74; Kasas: 28/77; Rûm: 30/41; Mücâdele: 58/9.

¹⁹⁵ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 100; İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 110.

¹⁹⁶ Cemel, a.g.e. , c. I, s. 18.

Biz ancak ıslâh edicileriz diyenler kimlerdir?

Bu söz münâfiklara ait olup, iki ihtimalden dolayı söylenmiştir. Birinci ihtimal; münâfiklar kendi dînî anlayışlarına göre doğru bir iş ve bu işi de ‘dîni güçlendirme ve yeryüzünü fesattan kurtarma’ adı altında yapmaktalar. İkinci ihtimal; “Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın” âyeti, “münâfikların, kâfirleri idare etmesi” ile tefsîr edilecek olursa, bu durumda münâfiklar “biz ancak ıslâh edicileriz” sözleriyle, kendilerinin Müslümanlarla kâfirlerin arasını bulduklarıyla izah edilecektir. Nitekim Cenâb-ı Hak münâfikların “biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek”¹⁹⁷ Hz. Peygamber’in huzuruna geldiklerinden bahsetmektedir.¹⁹⁸

Islâh nedir?

Sözlükte ıslâh “bozuk olmamak, hayırlı olmak, sâlih olmak, barışmak” anlamlarına gelen sulh (صلح) kökünden türeyen¹⁹⁹ ve “iyilikte bulunmak; (iki kişinin veya grubun) aralarını bulmak; bir şeyin bozukluğunu gidermek, onarmak”²⁰⁰ anlamlarına gelen if’âl kalıbında mastardır. Kur’ân-ı Kerîm’in birçok âyetinde ıslâh ve türevleri zikredilmektedir.²⁰¹

Yeryüzünün ıslâhı Allah Teâlâ’nın emir ve yasaklarına uymak olduğu gibi, münâfikların bu olumsuz tutumları karşısında müminlerin yapacağı kötülükten sakındırmak (nehy-i ‘ani’l-münker), nasihatler edip ikazlarda bulunmak, yine bu ıslâh cümlesindedir.²⁰²

İbn Abbâs (ra.) ret bölümünde geçen “لا” harfini, yapılan birçok tefsirin aksine “بلى” diye tefsir ederek, harfin tembih değil, ret harfi olduğuna işaret etmiştir.²⁰³ Selmân-ı Fârisî (ra.) âyet-i kerimede nitelikleri zikredilen kişilerin önceki

¹⁹⁷ Nisâ: 4/62.

¹⁹⁸ Râzî, Tefsîr, I/2, s. 67.

¹⁹⁹ Er-Râid, “s-l-h”.

²⁰⁰ Kâmûs, “s-l-h”; El-Beyân, “أصلح”.

²⁰¹ Bkz. Bakara: 2/220; Nisâ: 4/16, 146; En’âm: 6/54; A’raf: 7/142; Hüd: 11/88, 117; Nahl: 16/119; Kasas: 28/19; Ahzâb: 33/71; Şûrâ: 42/40.

²⁰² Taberî, Tefsîr, c. I, s. 223; İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 110; Elmalılı, Tefsîr, c. I, s. 208.

²⁰³ Fîrûzâbâdî, Tefsîr, s. 51.

ümmelelerde mevcut olsa da, Resûlullâh'ın (sav.) yaşadığı dönemde henüz vücut bulmadığını, ancak ileride zuhur edeceğini ifade etmiştir.²⁰⁴

Netice olarak tevhîd akidesi bozuk olan münâfikların, kendilerini “ıslâh ediciler” olarak göstermelerini Allah Teâlâ kesin bir dille cevaplamış, onların bozgunculuk yapanlar olduklarını açığa çıkararak, ahlâkî çöküntü içinde bulduklarını bildirmiştir.

IX.TEVHÎD

Âyet: لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرْكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ.

Âyetin Meâli: “Müminler, müminleri bırakıp inkârcıları dost edinmesin. Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişki kalmaz. Ancak onlardan (gelebilecek tehlikeden) korunmanız başkadır. Allah, asıl sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uyarmaktadır. Çünkü dönüş Allah’adır.”²⁰⁵

Âyetin Tefsîri: Sözlükte inanmak, güvenmek, tasdik etmek, îmân etmek; birini emân üzere kılmak, emin kılmak; boyun eğmek, itaat etmek anlamlarına gelen (أ-م-ن) kökünden²⁰⁶ türeyen “mü’min” (مؤمن) kelimesi, if’âl babından ism-i fâildir. “Kâfir” (كافر) kelimesi örtmek, kaplamak; inkâr etmek, Allah’a iman etmemek anlamlarına gelen (ك-ف-ر) kökünden²⁰⁷ türemiş ism-i fâildir. “Evlîyâ” (أولياء) kelimesi ise idâre etmek, düzenlemek, işini üzerine almak; yardım etmek; bir beldeyi istilâ

²⁰⁴ Taberî, Tefsîr, , c. I, s. 223; İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 109.

²⁰⁵ Âl-i İmrân: 3/28.

²⁰⁶ El-Beyân: “e-m-n”.

²⁰⁷ Râid: “k-f-r”.

edip hâkim olmak; sevmek anlamlarına gelen (و-ل-ي) kökünden sıfat-ı müşebbehe olan “velî” (ولي) kelimesinin çoğuludur.²⁰⁸

Âyetin nüzul sebebi hakkında farklı rivâyetler aktarılır:

a- Bir grup Yahudi, Ensâr'dan (ra.) bir grup sahabeyi dinlerinden döndürmek için onlarla sürekli haşir neşir oluyorlardı. Durumu fark eden bazı sahabîler, Yahudilerle ilişki içindeki bu Müslümanları dikkatli olmaları ve Yahudilerin, kendilerini dinden döndürmek ve fitneye uğratmak için kendileriyle haşir neşir olduklarını tembihleyip, doğruya teşvik ettiler. Fakat Ensârdan olan bu grup, kendilerine yapılan tavsiyeyi dinlemeyip, Yahudilerle olan münasebetlerine devam edince bu âyet nâzil olmuştur.²⁰⁹

b- Rasûl-i Ekrem (as.) Ahzâb Savaşı günü Ensar'dan Ubâde b. Sâmit'in (ra.) yanına uğramış, Ubâde kendisine “beş yüz Yahudi tanıdığı olduğunu, düşmana karşı bunlardan yardım alabileceğini” söyleyince bu âyet-i celîle nâzil olmuştur.²¹⁰

c- Yahudi ve müşrikleri dost edinen, onlara Müslümanların özel bilgilerini aktaran ve İslâm'ın mağlup olmasını uman Abdullah b. Übey ve yandaşları hakkında nâzil olmuştur.²¹¹

d- Mekke kâfirlerini sevdiğini açıkça beyân eden Hâtıp b. Ebî Belte'a ve benzerleri hakkında nâzil olmuştur.²¹²

Allah Teâlâ Âdem'i (as.) yarattığında, ona secde etmeleri için Meleklerle ve cin taifesinden olarak yaratılan İblîs'e emir vermiş, İblîs hâriç tüm Melekler bu emri yerine getirmiştir.²¹³ Böylece Allah'ın emrini ilk kez İblîs inkâr etmiş ve yerine

---

²⁰⁸ El-Beyân: “v-l-y”.

²⁰⁹ Taberî, Tefsîr, c. III, s. 164.

²¹⁰ Âlûsî, Tefsîr, c. III, s. 193.

²¹¹ Râzî, Tefsîr, c. III/8, s. 11.

²¹² Râzî, Tefsîr, c. III/8, s. 11.

²¹³ Kehf Sûresi: 18/50.

getirmemiştir. Âdem ve Havva (as.) da yasaklı ağaçtan yedikten sonra Cennet'ten çıkarılmışlar, “...birbirinize düşman olarak inin!”²¹⁴ hitâbıyla yeryüzüne inmişlerdir.

Cenâb-ı Hak, insan ve cinleri kendisini tanıyıp, O'na ibâdet etsinler diye yarattığını²¹⁵, bu hakikati kabul etmeyip inkâr edenleri de kâfir olarak niteleyip, kendilerini ebedî lanet ve Cehennem azabının beklediğini bildirmiştir.²¹⁶ Yine Allah Teâlâ kendisine îmân eden ve emirlerine uyup yasaklarından sakınan kullarını mümin olarak tavsif etmiş, rahmet ve Cennet nimetlerinin kendilerini beklediğini bildirmiştir.²¹⁷ Ayrıca mümin kullarından birbirlerini bırakıp kâfirleri sevmelerini, dost ve sırdaş edinmelerini Kur'an-ı Kerim'in farklı bölümlerinde nehyetmiş²¹⁸ ve her grubun kendi içinde birbirinin dostu olduğunu vurgulamıştır.²¹⁹

Esasen bu tür sevgi ve uzak duruş İslâm'da ‘el-hubbu fillâh ve'l-buğdu fillâh’ yani Allah için sevmek ve yine Allah için sevmemek düsturunun bir parçasıdır ki, bu düstur imanda büyük bir öneme sahiptir.²²⁰ Efendimiz (as.) arşın gölgesinde gölgelenecek yedi sınıf insanı sayarken “...birbirini Allah için seven; bir araya gelince de, ayrılınca da bu sevgi üzerinde kalan iki kişi”yi zikretmektedir.²²¹

Bu makamda şunu belirtelim ki: Kâfirden yardım istemek, astın üstten yardımı kabilinden olursa yasaktır. Yoksa üstün asttan yardım talebi cihetinden olursa, bu câizdir. Onları hizmetçi tutmak, kadınlarını nikâhlamak buna örnek verilebilir. Ancak İslâm devletinin hükümferma olduğu bölgelerde, kâfirleri mühim noktalarda istihdâm etmek sakıncalı görülmüş, bu ve benzeri âyetler istidlâl edilerek, bu noktalarda ehil müminlerin tercih edilmesi öngörülmüştür. Bakanlık, müsteşarlık, kâtiplik görevleri buna örnek olabilir.²²²

Zaman ve zemin koşulları her dâim bir olmayabilir. Güç bugün kâfirin elindeyken, yarın müminlerin eline geçebilir. Nitekim Cenâb-ı Hak “O günleri biz

²¹⁴ Bakara Sûresi: 2/36.

²¹⁵ Zâriyât Sûresi: 51/56.

²¹⁶ Bakara: 2/161, 162; Âl-i İmrân: 3/91; Beyyine: 98/6.

²¹⁷ Bakara: 2/3; Kehf: 18/107, 108; Fussilet 41/30; Asr: 103/3.

²¹⁸ Bkz. Âl-i İmrân: 3/118; Mâide: 5/51; Mümtehine: 60/1.

²¹⁹ Tevbe: 9/67, 71.

²²⁰ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 248.

²²¹ Buhârî, “Ezân”, 36; Müslim, “Zekât”, 91.

²²² Âlûsî, Tefsîr, c. III, s. 193, 194, 195.

insanlar arasında döndürür dururuz...”²²³ buyurmaktadır. Kur’an- Kerim’de mümin kulun hem dünyası hem âhireti için güzel temennilerde bulunması teşvik edilirken²²⁴, dünyadan nasibini unutmaması²²⁵ hatırlatılmış; Hz. Peygamber (sav.) ise mümin ve kâfir açısından dünyayı “*müminin zindanı; kâfirin ise Cennet’i*”²²⁶ olarak değerlendirmiştir. Tüm bu olgular arasında îmân ehlinin, herhangi bir sebeple kâfirlerin zararından endişe etmesi hâlinde alternatif yollara başvurması ve ilm-i siyaseti iyi kullanmasına, tefsirini yaptığımız âyet-i celileyle işaret edilmiştir.

Bu meyanda âyette geçen ‘إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً’ *‘Ancak onlardan (gelebilecek tehlikeden) korunmanız başkadır’* bölümüne değinmeği uygun görüyoruz.

“Gelmesi muhtemel olan tehlike”den kasıt, aralarında akrabalık bağı olup, bu bağın kopmasından endişe duyulması hâlidir ki, bu durumda onları ziyaret etmeye ruhsat tanınmış olur. Yine bu tehlikeden ‘şerlerden kurtulmak veya can, mal yahut ırzı korumak adına, kalp iman üzere kalmak şartıyla dille farklı ifadeler kullanılabilir’ olduğu hâlidir ki, Nahl Sûresi 106. âyeti, bu yorumu teyit etmektedir.

Konuyla ilgili olarak Hz. Âişe (ra.) şöyle bir olay aktarmaktadır: “Bir adam Resûlullah’ın (as.) huzuruna girmek için izin istedi. Resûlullah (as.) adama izin verirken: Akrabası arasında bu adam ne kötü biridir! dedi. Adam içeri girince de, ona nâzik davrandı. Adam gidince, ben: Ya Rasûlallâh! Sen onun kötü birisi olduğunu söylediğin halde niçin ona yumuşak davrandın? diye sordum. O da: Ey Âişe! En şerli insan, kötülüğünden sakınmak için, insanların kendi hâline bıraktığı kişidir, buyurdu.”²²⁷

Ebu’d-Derdâ’nın (ra.) şöyle dediği aktarılır: “Biz bazı insanların yüzlerine güleriz, ama kalplerimiz onlara lanet eder.”²²⁸ İbn Abbas (ra.) da insanların şerrinden

---

²²³ Âl-i İmrân: 3/140.

²²⁴ Bakara: 2/201.

²²⁵ Kasas: 28/77.

²²⁶ Münâvî, a.g.e., c. III, s. 730.

²²⁷ Buhârî, “Edeb”, 48.

²²⁸ Bkz. Buhârî, “Edeb”, 82.

sakinmanın (takiyye) pratiğe yansımalarının dille olacağını; Hasan-ı Basrî (rh.) ise bu işin kıyâmete kadar süreceğini belirtmişlerdir.²²⁹

Takiyyenin temelinde düşmanlık vardır. Düşmanlık ise din ve dünyevî merkezli olmak üzere iki türdür. Kâfir ve Müslüman arasındaki ihtilaf din merkezli iken; liderlik, mal vb. tutkular da dünyevî düşmanlığa sebeptir. Mümin kul, kâfir veya zâlim idarecilerin baskı ve tazyiki altında artık dininin gereklerini ifa edemeyecek hâle gelmişse, "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!"²³⁰ âyetinin gereğince, yaşadığı yurdu terk eder ve huzur içinde yaşayabileceği başka diyara hicret eder. Çocuk, kadın, ihtiyarlık veya ciddi tehdit altında kalmak suretiyle meşru mazereti olanlar ise zulme karşı takiyye yoluna başvurur. Müseylimetü'l-Kezzab²³¹, Hz. Peygamber'in (as.) ashâbından iki kişiyi yakaladı ve onlardan birine, "Sen, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet ediyor musun?" diye sordu. Sahâbî, "Evet!" deyince, Müseylime "Benim de Allah'ın Resûlü olduğuma şehâdet eder misin?" dedi; sahâbî yine "Evet" dedi. Bunun üzerine Müseylime, onu bırakıp diğer sahâbîyi çağırdı ve ona, ilk sorusunu tekrarladı. İkinci sahâbî, "Evet" dedi. Müseylime: "Peki, benim de Allah'ın Resûlü olduğuma şehâdette bulunuyor musun?" deyince, sahâbî üç kere "Ben sağırım" dedi. Müseylime bunun üzerine onu katletti. Bu olay Hz. Peygamber'e intikal ettiği zaman O şöyle buyurdu: "Şu öldürülen kimseye gelince, o sadakat ve sağlam iman üzere gitti. Allah mübarek etsin! Diğeri ise Allah'ın tanımış olduğu ruhsatı kullandı, bundan dolayı ona bir günah yoktur."²³²

Özet olarak tevhîd ehlinde olan Müslümanların, Ehl-i Kitap'ı dost edinmelerini âyet-i kerîme yasaklamış, geçerli mazeret dışında onları dost edinenlerin, Cenâb-ı Allah ile ilişkisinin kesileceği bildirilmiştir.

²²⁹ İbn Kesîr, Tefsîr, , c. II, s. 29.

²³⁰ Nisâ: 4/97.

²³¹ "Resûl-i Ekrem devrinde peygamberlik iddiasında bulunanlardan biri." Ahmet Önkal, DİA, "MüseylimetülKezzâb", 2006, cilt. XXXII, s. 90-91.

²³² Âlûsî, Tefsîr, c. III, s. 196, 197.

X.TEVHÎD

Âyet: هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي الْعِلْمِ يُفْتَلُونَ مِنْهُ بِه قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ.

Âyetin Meâli: “Sana kitabı indiren O'dur. Onun (Kur'an'ın) bir kısım âyetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır; diğerleri ise müteşâbihdir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve onu (kişisel arzularına göre) tevil etmek için ondaki müteşâbihlerin peşine düşerler. Hâlbuki onun te'vilini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek payeye erişenler. Derler ki: Ona inandık, hepsi rabbimiz katındandır. (Bu inceliği) yalnız akliselim sahipleri düşünüp anlar.”²³³

Âyetin Tefsîri: Muhkem; “*işî sağlamlaştırmak, kuvvetli yapmak, iyi yapmak*”²³⁴ anlamlarına gelen (ح-ك-م) kökünden, muf'al kalıbında ism-i mefuldür. Muhkemât ise çoğuludur. Müteşâbih kelimesi; “*birbirine benzeyen iki şey, kişi; kesin olmayan durum*”²³⁵ anlamlarına gelen (ش-ب-ه) kökünden türeyen, mütefâ'il kalıbında ism-i fâildir. Müteşâbihât ise çoğuludur.

Fıkıh usulünde delâletleri açık olan âyetlerin izahı sadedinde ‘zâhir, nass, müfesser ve muhkem’in zıttı olarak ‘hafi, müşkil, mücmel ve müteşâbih’ maddeleri sıralanır. Buna göre müteşâbih, muhkemin zıttıdır. Biz burada konumuz olan muhkem ve müteşâbih’in tanımını anlatmakla iktifa edeceğiz.

Muhkem; anlaşılma bakımından müfesser'den daha kuvvetli olan ve nesih kabul etmeyen âyettir. “إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ” gibi.²³⁶ Nesih kabul etmemesi bakımından muhkem iki kısımdır:

²³³ Âl-i İmrân: 3/7.

²³⁴ El-Beyân, “أحکم”.

²³⁵ Râid, “تشابه”.

²³⁶ Eş-Şâfi, İshak b. İbrahim, **Usûlü's-Şâfi**, Hanefi Kitapevi, İstanbul, t.y., s. 55.

a- Li'aynihî muhkem: Muhkemliği kendiliğinden olup, ilk nüzul tarihinden itibaren neshi kabul etmeyen âyetlerdir. Allah Teâlâ'nın birliğine, alîm, hakîm vb. olduğuna delalet eden; kıyâmetin kopacağını bildiren ve itikâdî konularla ilgili âyetler bu kabildendir.

b- Li gayrihî muhkem: Muhkemliği hâricî sebeple olan muhkemdir ki ilâhî vahyin kesilmesi ve Hz. Peygamber'in (sav.) vefat etmesinden kaynaklı olarak artık neshin mümkün olmadığı âyetlerdir. Namaz, oruç, zekâta dair âyetler gibi...²³⁷

Müteşâbih; sözlük anlamı anlaşılın veya anlaşılması şâri'in muradının gizli olduğu âyettir. Buna göre müteşâbih'in iki kısmı vardır:

a- Bazı sûrelerin başlarında bulunan hurûf-u mukatta'alar gibi manaları asla anlaşılmayan. "لم, كهيعص" gibi.

b- Sözlük anlamı anlaşılın, ancak şâri'in muradı anlaşılmayan. "يد الله فوق" "يد وجهه" ve "يد" kelimeleri gibi. "كل شيء هالك إلا وجهه" "أيدئهم" âyetlerinde geçen 'يد' ve 'وجه' kelimeleri gibi.

Muhkem ve müteşâbihle ilgili olarak birtakım yorumlar yapılmaktadır. Örneğin; muhkem için 'bir anlama gelen', 'teveli kabul eden', 'bir tevil kabul eden', 'âlimlerin, anlamını anlayıp tefsir edebildiği', 'nesh edici, yani kendisiyle amel edilen' denilmektedir. Müteşâbih için de 'birden fazla anlama gelen', 'teveli kabul etmeyen', 'birden fazla tevil kabul eden', 'Hz. İsa'nın nüzülü, Güneş'in batıdan doğuşu gibi hiç kimsenin bilgi sahibi olamayacağı konular' ve 'nesh edilmiş, yani kendisiyle amel edilmeyen' diye açıklama yapılmaktadır.²³⁸

Müteşâbih âyetler mevzubahis olunca, manayı anlama konusunda durmak (tevakkuf) ve görüş beyan etmemek gereklidir.²³⁹

Âyet-i kerimenin nüzul sebebi olarak iki rivâyet zikredilir:

²³⁷ Ömer Nasuhi, Tefsir, c.I, s. 323.

²³⁸ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 237; Taberî, Tefsîr, c. III, s. 96, 97.

²³⁹ Eş-Şâî, a.g.e. , s. 58. Ayrıca bkz. Cürçânî, "müteşâbih".

a- Necran Oğulları'ndan bir grup Hıristiyan Resûl-i Ekrem'e gelmiş, onunla Hz. İsâ hakkında tartışarak şöyle demiştir: “Sen İsâ'nın, Allah'ın ruhu ve kelimesi olduğunu söylemiyor musun?” Hz. Peygamber de “evet” deyince, onlar bunu Hz. İsâ'nın Allah'tan doğmuş bir ruh olduğu biçiminde tevil etmiştir.

b- İçlerinde Ebû Yâsir b. Ahtab'ın da bulunduğu bir grup Yahudi, Müslümanların kaç sene yaşayacaklarına dair hurûf-u mukatta'adan ebced hesabıyla²⁴⁰ çıkarımlar yaparak Resûlullah'la (as.) tartışmaya girmiştir.²⁴¹

Âyet-i celîlede geçen 'بَع' kelimesi haktan, bâtıla yönelmek anlamına gelir. Kalplerinde eğrilik bulunanların istedikleri fitne, müminlerin kalplerini muhkem ve müteşâbihler arasında şüpheyeye düşürmek, onları karışık göstermektir.²⁴²

Bu tevil işini yapanların müşrikler, münâfıklar, Hâricîler; ilimde yüksek payeye erişenlerin de muhkem ve müteşâbihe tam iman edip, tevil yoluna gitmeyenler; sözünde ve yemininde sâdık, iffetli; ilimde sâbit kadem, sağlam kişiler olduğu rivâyet edilir.²⁴³

Cenâb-ı Hak kalplerinde eğrilik olanların teville ilgili tutumlarını beyan ederken “ابتغاء تأويله” “tevilini arama” yoluna gittiklerinden bahsetmektedir. Burada dikkat çeken husus, onların tevil etmeleri değil; tevili aramalarıdır. Zira isabetsiz tevil etmelerinden ziyade, teville ilgili hiçbir bilgiye sahip olmadıklarına bu ifadeyle işaret edilmiştir.²⁴⁴

“إلا الله والراسخون” cümlesinde lafzatullah'ta vakfedilirse, 'الراسخون' den evvel bir fiil takdir edilip, 'يقول الراسخون' *'İlimde yüksek payeye erişenler derler ki...'* şeklinde takdir

²⁴⁰ Arap alfabesinin ilk tertibi ve harflerinin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sisteminin adıdır. Mustafa Uzun, “Ebcad”, DİA., 1994, c. X, s. 68.

²⁴¹ Neseî, c. I, s. 236; Âlûsî, c. III, s. 128, 129; Fîrûzâbâdî, Tefsîr, s. 59; Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 11.

²⁴² Taberî, Tefsîr, c. III, s. 99; Âlûsî, c. III, s. 133, 134.

²⁴³ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 237; Âlûsî, Tefsîr, c. III, s. 135. İbn Abbas'ın (ra.) “Ben râsîhûndanım; ehl-i tevildenim.” dediği aktarılmaktadır. Zira Hz. Peygamber (as.) onun için dinde derin ilim sahibi olması ve tevil ilmini bilmesi için özel dua etmiştir. Aliyyü'l-Kârî b. Sultan, **Mirkâtü'l-Mefâtiḥ**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012, c. I, s. 260; Ahmed b. Hanbel, 1/335; Taberî, Tefsîr, c. III, s. 107; İbn Kesîr, Tefsîr, c. II, s. 9.

²⁴⁴ Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 13.

yapılır.²⁴⁵ Bu durumda mana ‘Onun tevilini yalnız Allah bilir. İlimde derinleşenler de derler ki...’ şeklinde olur. ‘والراسخون’ lafzatullah üzerine atfedilecek olursa, ‘يقولون’ cümlesi ya mahzûf bir mübtedanın haberi veya ‘الراسخون’den hâl olur.²⁴⁶ Bu durumda mana ‘Onun tevilini ancak Allah ve ilimde yüksek payeye erişenler bilir.’ şeklinde olacaktır.

Özetle müteşâbih âyetler hakkında yapılan yorumlar karşısında Cenâb-ı Allah, bunların anlamını yalnız kendisinin ve ilimde yüksek payeye erişenlerin bileceğini haber vererek bu konudaki yanlış inanışları cevaplamış, müteşâbih âyetler hakkında kullarından, tevhîd ehline yakışan tavır sergileyip “iman ettik” demelerini ve hepsinin Allah katından olduğuna inanmalarını talep etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVET İLE İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİR VE TAHLİLİ

I.NÜBÜVVET

Âyet: *أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى قُلْ إِنَّمَا أَعْلَمُ أَمَّ*
اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةَ عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِعَافٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ.

Âyetin Meâli: “Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve esbâtın Yahudi yahut Hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.”²⁴⁷

Âyetin Tefsîri: Hz. İsmail (as.) Hz. İbrahim’in (as.) oğludur. Annesi Hacer’dir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (as.) bu İsmail’in (as.) soyundan gelmiştir. Hz.

²⁴⁵ İbn Kesîr, Tefsîr, , c. II, s. 11.

²⁴⁶ Âlûsî, Tefsîr, c. III, s. 135.

²⁴⁷ Bakara: 2/140.

İshak (as.) Hz. İbrahim'in Sare'den olma diğer oğludur. Hz. Yakup (as.) ise Hz. İshak'ın (as.) oğludur. Lakabı İsrail'dir. Soyundan gelenlere 'İsrailoğulları' denir.²⁴⁸

Esbât, sibte kelimesinin çoğulu olup²⁴⁹ 'bir kimsenin erkek veya kız evladının evladı, yani torunları' demektir.²⁵⁰ "Sibt, Araplardaki kabile karşılığıdır. Bütün İsrailoğulları, "İsrail" lakabını taşıyan Hz. Yakup (as.)'ın on iki oğlunun nesillerinden gelmiştir."²⁵¹

Burada bir konuya temas etmekte fayda görüyoruz. Hz. İbrahim'in iki oğlu arasında büyük olan İsmail'dir(as.). Hz. İbrahim (as.) gördüğü bir rüyadan yola çıkarak, oğlunu kurban etmeye teşebbüs edecektir.²⁵² Yahudiler bu oğlunun "Hz. İshak" ve bu kurban edilme şerefine Hz. İshak'a ait olduğunu ileri sürerler.²⁵³ Bir takım sahâbenin de desteklediği rivâyet edilen ve Yahudilerin "Kurban edilen Hz. İshak'tır" iddiasının birkaç delili şudur:

a- Hz. İbrahim, "Ben Rabbime gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecek."²⁵⁴ demiş ve Şam'a gitmiştir.²⁵⁵ Sonra Allah'tan bir çocuk istemiş²⁵⁶ ve kendisine bir halîm çocuk müjdesi²⁵⁷ verilmiştir. Kurban kıssası anlatıldıktan sonra o çocuğun ileride büyük sıkıntılara tahammül edecek sâlihlerden bir peygamber olacağı vurgulandığı; İshak (as.)'ın da Şam'da doğmuş olduğu göz önünde bulundurulursa, kurban hâdisesinin "çocuğu" Hz. İshak'tır.

b- Hz. Yakup, oğlu Yusuf (as.)'a yazdığı bir mektubun başında şöyle demiştir: "Allah'ın halîli İbrahim'in oğlu zebîh (kurban edilmeye teşebbüs edilen)

²⁴⁸ Ömer Nasuhi, **Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâlî Âlîsi ve Tefsîri**, Kahraman Yayıncılık, t.y., c. I, s. 134.

²⁴⁹ Cevherî, "s-b-d".

²⁵⁰ Ömer Nasuhi, Tefsir, c I, s. 134.

²⁵¹ Yiğit, a.g.e., s. 300.

²⁵² "Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi." Sâffât: 102.

²⁵³ İbn Kesîr, Tefsîr, c. 7, s. 61.

²⁵⁴ Sâffât: 37/99.

²⁵⁵ İbn Kesîr, Tefsîr, c. V, 317. Ur şehrinde veya Babil'de dünyaya gelen Hz. İbrahim (as.), hicret esnasında 60 yaşlarında bulunuyordu. O önce Harran'a gitti, on yılı aşkın bir süre orada oturduktan sonra 75 yaşlarında iken Filistin'e geçerek, davetinin en önemli merkezi olan Methel, Hebron ve Bi'rüssebî'yi kurdu. Yiğit, a.g.e., s. 236.

²⁵⁶ Sâffât: 37/100.

²⁵⁷ Sâffât: 37/101.

İshak'ın oğlu Yakup'tan..." Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hz. İshak kurban edilmek istenen çocuktur.²⁵⁸

Rüyada görülen ve kurban edilmek istenen çocuğun Hz. İsmail olduğunu iddia edenlerin bazı delilleri ise şunlardır:

a- Hz. İsmail (as.) doğduğunda, babası Hz. İbrahim (as.) seksen altı yaşında; Hz. İshak (as.) doğduğunda ise babası Hz. İbrahim (as.) doksan dokuz yaşındaydı.

b- İlk çocuğu kurban etmek, sonrakileri kurban etmekten daha zor; imtihanın ruhuna daha uygundur.

c- Kurban edilecek çocuk "halim" diye vasıflanmış²⁵⁹ ve hâdise aktarıldıktan sonra "...İbrahim'i, sâlihlerden bir peygamber olarak İshak ile müjdeledik."²⁶⁰ denmiştir.

d- Hz. İbrahim'e "alîm/çok bilgili bir çocuk"²⁶¹; hanımı Sare'ye de "İshak, onun peşinden de Yakup..."²⁶² müjdesinin verilmesi, aynı zamanda Hz. İshak'ın neslinin olacağına da işaretidir. Allah Teâlâ'nın, neslinin olacağını haber verdiği bir çocuğun kurban edilmesini emretmesini düşünmek mümkün değildir.²⁶³

e- Allah Teâlâ Hz. İsmail'i sabretmekle²⁶⁴ ve sözünü yerine getirmekle²⁶⁵ vasıflamıştır. Sabrı, kurban edilmeye; vefası ise sabredeceğini söylemesine işarettir.²⁶⁶

Âyette anlatılan şâhitlikle ilgili Hasan-ı Basrî (rh.) şöyle der: Ehl-i Kitap, kendilerine indirilen kitapta bulunan "*Hak Din İslâm'dır. Muhammed (as.) de Allah'ın resulüdür. İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Esbât ise Yahudilik ve*

²⁵⁸ Râzî, Tefsîr, 9/26, 142-143.

²⁵⁹ Sâffât: 37/101.

²⁶⁰ Sâffât: 37/112.

²⁶¹ Hicr: 15/53.

²⁶² Hûd: 11/71.

²⁶³ İbn Kesîr, Tefsîr, , c. VII, s. 61.

²⁶⁴ "İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi." Enbiyâ: 21/85.

²⁶⁵ "(Resulüm!) Kitap'ta İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sadıktı, resul ve nebi idi." Meryem: 19/54.

²⁶⁶ Râzî, Tefsîr, c. IX/26, s. 141-142.

*Hıristiyanlıktan uzaklardır.” âyetlerine Allah şâhit olmuş, onlar da Allah adına kendilerine şâhit olmuşlar fakat bu şâhitliği gizlemişlerdir.*²⁶⁷

İbrahim, İsmail, İshak ve Yakup peygamberlerin Yahudi veya Hıristiyan olmadıkları; kendilerinin peygamber olarak gönderilmelerinin Tevrat ve İncil’in nüzulünden önce olması; bu ilâhî kitaplarda ismi geçen peygamberlerin tevhîd ve hanîf dîn üzere oldukları ve bu iddiaların mesnedinin olmayışı gibi sebeplere bağlanmaktadır.²⁶⁸

Özetle âyet-i kerîme, Ehl-i Kitap’ın bazı peygamberler hakkında Yahudi’dir, Hıristiyan’dır gibi söylemlerini, hangi peygamberin hangi şeriat üzere bulunduğunu en iyi bilen Cenâb-ı Allah olduğunu ifade ederek onların iddialarını cevaplamıştır.

II.NÜBÜVVET

Âyet: وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا.

Âyetin Meâli: “Bir de inkârlarından ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından ve “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük” demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁶⁹

²⁶⁷ İbn Kesîr, Tefsîr, , c. I, s. 357.

²⁶⁸ Râzî, Tefsîr, c. II/4, s. 87.

²⁶⁹ Nisâ: 4/156, 157.

Âyetin Tefsîri: Sözlükte “ayakları bağlı, elleri uzatılarak asmak, idam etmek, çarpmıha germek, yakmak” anlamlarına gelen²⁷⁰ ‘sa-le-be’ (صلب) kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de aynı manada farklı yerlerde zikredilmektedir.²⁷¹

Kur’ân-ı Kerîm’de Yahudiler’in daha önce bilfiil icra ettikleri peygamberleri öldürme eylemlerinden bahsedilirken²⁷², İsa Mesîh hakkında da aynı işi yapmaya teşebbüs ettikleri ancak, bunda muvaffak olamadıkları ifade edilmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm Hz. İsa’dan mesîhin hâricinde, ‘desteklenmiş (müeyyed)²⁷³, rûhullah²⁷⁴, kelime²⁷⁵, mevki sahibi (vecîh)²⁷⁶, sâlih²⁷⁷, resûl²⁷⁸, müjdeleyen (mübeşşir)²⁷⁹, tasdik eden (musaddik)²⁸⁰, âyet²⁸¹, yükseltilmiş (merfû’)²⁸², temizlenmiş²⁸³, göz aydınlığı²⁸⁴, kul (‘abd)²⁸⁵, peygamber (nebî)²⁸⁶, mübârek²⁸⁷, ilim²⁸⁸, rahmet²⁸⁹, olarak söz etmektedir.

Sözlükte mesîh (مسيح) kelimesi “bir şeyin izini silmek, hastalığı gidermek, bir şeyin üzerinde eli gezdirmek, saç taramak, kılıçla kesmek, dövmek”²⁹⁰ anlamlarına gelen ‘mesh’ kökünden sıfat-ı müşebbehedir. Cebrail’in (as.) bereketli olsun diye Hz. İsa’ya dokunduğu ve Hz. İsa’nın hasta, anadan doğma kör ve abraş hastalarına mesh edip, Allah’ın izniyle onları iyileştirdiği; annesinin karnından yağ sürülmüş olarak

²⁷⁰ Râid, “s-l-b”; el-Beyân, “s-l-b”.

²⁷¹ Mâide: 5/33, A’râf: 7/124, Yusuf: 12/41.

²⁷² Âl-i İmrân: 3/112; Nisâ: 4/155.

²⁷³ Bakara: 2/87.

²⁷⁴ Nisâ 4/171.

²⁷⁵ Âl-i İmrân 3/39.

²⁷⁶ Âl-i İmrân 3/45.

²⁷⁷ Âl-i İmrân 3/46.

²⁷⁸ Âl-i İmrân 3/49.

²⁷⁹ Saf 61/6.

²⁸⁰ Âl-i İmrân 3/50.

²⁸¹ Mü’minûn 23/50; Meryem 19/21.

²⁸² Nisâ 4/158.

²⁸³ Âl-i İmrân 3/55.

²⁸⁴ Meryem 19/26.

²⁸⁵ Meryem 19/30.

²⁸⁶ Meryem 19/30.

²⁸⁷ Meryem 19/31.

²⁸⁸ Zuhruf 43/61.

²⁸⁹ Meryem 19/21.

²⁹⁰ Râid, “m-s-h”.

çıkıtığı; yeryüzünde çok yürüdüğü için, kendisine ‘mesîh’ sıfatının verildiği söylenmektedir.²⁹¹

Yahudiler’in Hz. İsa hakkında “Allah’ın Peygamberi” demeleri iki şekilde açıklanabilir:

a- Yahudiler bu ifadeyi alay etmek, “kendisini Allah resulü makamında gören İsa’yı öldürdük”, maksadıyla söylemişlerdir. Bunun benzerini Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammed’e (sav.) “*Ey kendisine Kur’an indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!*”²⁹² demiş; Firavun da “*Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir*”²⁹³ diyerek benzer ironik (alaycıl) üslubu kullanmışlardır.

b- Bu ifade Cenâb-ı Hakk’a ait olup, Yahudiler’in hakaretimiz sözlerine karşı, Hz. İsa’yı ‘resûlullâh sıfatıyla’ yâd etmek ve ayrıca Allah’ın elçisini öldürme teşebbüsünde bulduklarını ortaya çıkarmak için söylenmiştir.²⁹⁴

Yahudilerden bir grup, Hz. İsa’ya ve annesi Meryem’e sövüp hakaret edince, Hz. İsa onlara “Allah’ım! Sen benim Rabbimsin, Sen beni, ‘كُنْ’ (ol) kelimenle yarattın; bana ve anneme söven şu insanlara lanet et.” diye beddua etti, Allah Teâlâ da onları domuz ve maymuna çevirdi. Bu haber Yahudi başı Yehûzâ’ya ulaştıca o, endişeye kapılarak Yahudileri bir araya topladı ve oy birliğiyle Hz. İsa’yı öldürme kararı aldılar. Yahudiler bu niyetlerini icra etmek üzere yola çıkmışlarken, Cebrail (as.) Hz. İsa’ya durum bilgisi aktarmış ve kendisini başka bir eve intikal ettirip, semâya yükseltmiştir. Kimsenin fark etmediği bu hâdise cereyan ederken, Taytânûs isimli Yahudi öldürme işini gerçekleştirmek için Hz. İsa’nın evine girmiş, fakat çıkışı uzun sürmüştü. Cenâb-ı Hak da bu kâtile Hz. İsa’nın sûretini vermiş, dışarı çıktığında Taytânûs’u Yahudiler yakalayıp öldürmüş ve çarımha germişlerdir. Bir rivâyette

---

²⁹¹ Müfradât, “m-s-h”.

²⁹² Hicr: 15/6.

²⁹³ Şu’arâ: 26/27.

²⁹⁴ Nesefî, Tefsîr, c. I, s. 413; İbn Kesîr, Tefsîr, , c. II, s. 417; Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 400; El-Cemel, Süleyman, **Hâşiyetü’l-Cemel el-Fütûhâtü’l-İlâhiyye bi Tevdîhi Tefsîri’l-Celâleyn li’l-Dekâiki’l-Hafiyye**, Pakistan, t.y., s. 442, 443; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/6, s. 16.

Taytânûs yerine “münâfık birinin Hz. İsa’ya benzetilmek suretiyle O sanılarak öldürüldüğü...” bilgisi aktarılmaktadır.²⁹⁵

Yahudiler Hz. İsa’yı öldürmeyi planladıklarında, Cenâb-ı Allah onu göğe yükseltmişti. Bu durumun büyük infîle yol açacağından endişe duyan Yahudiler, herhangi bir kişiyi öldürüp çarmıha germişler, halka da “Bu, Mesîh İsa’dır” demişlerdi. Hz. İsa halk arasında sık dolaşan biri olmadığından, tanınmaması normaldi.²⁹⁶

Hz. Peygamber (sav.) nüzul-ü İsa (as.) hakkında şöyle buyurmuştur:

“Nefsim kudret elinde olan Zât’a yemin ederim; Meryem oğlu İsa’nın, aranızda adaletli bir hâkim olarak ineceği, haç’ı kırıp, hınzırları öldüreceği, cizyeyi kaldıracığı vakit yakındır. O zaman, mal öylesine artar ki, kimse onu kabul etmez; tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlı olur.”²⁹⁷

“Ümmetimden bir grup, hak için muzaffer şekilde mücadeleye kıyâmet gününe kadar devam edecektir. O zaman Meryem oğlu İsa da iner. Müslümanların reisi (Hz. İsa’ya): ‘Gel bize namaz kıldır!’ der. Fakat İsa (as.) ‘Hayır! Allah’ın bu ümmete bir ikramı olarak siz birbirinize emirsiniz,’ der.”²⁹⁸

Peygamberimiz (sav.), Hz. İsa (as.) hakkında şöyle buyurmaktadır: “*Her doğana Şeytan dokunur ve bu dokunuştan dolayı çocuk ağlar. Ancak İsa’ya ve annesine (Meryem) Şeytan dokunamamıştır.*”²⁹⁹ “*Üç çocuk beşikte konuşmuştur. Biri Meryem oğlu İsa’dır...*”³⁰⁰ “*Hıristiyanların Meryem oğlu İsa’yı övdüğü gibi beni övmeyin. Ben Allah’ın bir kuluyum. (Benim için) Allah’ın kulu ve elçisi deyin.*”³⁰¹ Yine Hz.

²⁹⁵ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 413; Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 400, 401; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/6, s. 16.

²⁹⁶ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 401.

²⁹⁷ Buhârî, “Ehâdîsü’l-Enbiyâ”, 51; Müslim, “Îmân”, 71; Tirmizî, “Fiten”, 54.

²⁹⁸ Müslim, “Îmân”, 71.

²⁹⁹ Müslim, “Fedâil”, 146.

³⁰⁰ Buhârî, “Ehâdîsü’l-Enbiyâ”, 110; Müslim, “Birr”, 8.

³⁰¹ Buhârî, “Ehâdîsü’l-Enbiyâ”, 119.

Peygamber (sav.) Miraç Gecesi'ni anlattığı uzun hadisinde Hz. İsa'yla görüştüğünü bildirmiştir.³⁰²

Özetle Cenâb-ı Allah, Yahudiler'in Hz. İsa'yı öldürdükleri iddialarını, onun öldürülmeyip bilâkis göklere çıkarıldığını söyleyerek cevaplamış, böylece bu olumsuz gördüğü inanışlarını reddetmiştir.

III.NÜBÜVVET

Âyet: مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعِ غَيْرِ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعِ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا.

Âyetin Meâli: Yahudilerden öyleleri var ki, (kelimeleri yerlerinden kaydırıp) tahrîf ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar. Dillerini eğip bükerek ve dine saldıracak “İşittik, karşı geldik”, “İşit, işitmez olası!” “Râ'inâ” derler. Hâlbuki onlar, “İşittik ve itaat ettik; dinle ve bize bak” deselerdi, bu kendileri için daha hayırlı olurdu. Fakat Allah, küfürleri yüzünden kendilerini lânetlemiştir. Bu yüzden pek az îmân ederler.³⁰³

Âyetin Tefsîri: Hûd (هود) kelimesi sözlükte “sapık yoldan uzak durup tövbe etmek; Yahudiliğe girmek” anlamlarına gelmektedir.³⁰⁴ Fiilin bu âyetteki karşılığının ‘Yahudiliğe girmek’ olduğu zâhir olsa da, ‘dönenler’ olarak da tefsir edilmiştir.³⁰⁵ Tahrîf (تحريف) ise kelâmı değiştirmek³⁰⁶, meylettirmek, aslî manasından uzaklaştırmak³⁰⁷ anlamlarına gelmektedir.

³⁰² Buhârî, “Salât”, I; Müslim, “İmân”, 263.

³⁰³ Nisâ: 4/46.

³⁰⁴ er-Râid, “h-v-d”.

³⁰⁵ Cemel, c. I, s. 386.

³⁰⁶ Cevherî, “h-r-f”.

³⁰⁷ Râid, “h-r-f”.

Yahudiler Hz. Peygamber'in huzurunda olsun olmasın, isteklerine muhâlif olan her emri duyduklarında sözlü veya fiilî olarak "işittik, karşı geldik" derlerdi.³⁰⁸

Ehl-i Kitap, ellerinde bulunan hüküm ve ifadeleri yanlış tevil edip iftira derecesine varacak kadar Allah'ın muradına kasıtlı olarak aykırı tefsir etmişlerdir.³⁰⁹

Hz. İsa'nın, kendisinden sonra 'teselli edici, savunan, elçi' olarak geleceğini müjdelediği peygamberin bahsinin mevcut İncillerde olmayışını³¹⁰; mevcut Tevratlarda Hz. Muhammed'in (as.) vasıfları anlatılırken "esmer tenli, orta boylu" ifadesinin "uzun boylu Âdem" ifadesiyle ve "recm" uygulamasının "had" uygulamasıyla değiştirilmiş olmasını, İslâm bilginleri tahrîfâtın örneklerinden saymıştır.³¹¹

Ebû Dâvûd'un Sünen'inde 'Yahudilerin Recmi' başlığıyla aktarılan hadislerde, Yahudilerin bu tahrif işlemini yaptıkları açıkça görülmektedir. Mesela; Bir Yahudi kadın ve erkek zina etmişlerdi. Birbirilerine, "Bizi şu Peygamber'e götürün. Çünkü O, hafifletici hükümlerle gönderilmiştir. Eğer recmden hafif bir ceza verirse kabul ederiz, Allah'ın yanında bize bir dayanak olur, deriz ki: Peygamberlerinden birinin kararına uyduk." diyerek, mescitte ashâbı arasında oturan Hz. Peygamber (sav.)'in huzuruna geldiler ve: "Ey Ebe'l-Kâsım! Zina etmiş bir erkekle kadın hakkındaki görüşün nedir?" diye sordular. Peygamberimiz (as.) hiçbir şey söylemeden onların Beyt-i Midras'larına³¹² gidip kapıda durdu ve: "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah adına soruyorum; evli iken zina edenin cezası Tevrat'ta nedir?" diye sordu. Onlar, "Yüzü kömürle ile karartılır, değnek vurulur ve eşeğe ters bindirilerek dolaştırılır." diye cevap verdiler. İçlerinden bir genç sessiz kaldı. Peygamber (as.) onun suskunluğunu görünce kendisine yemin verdirerek ısrar etti. Genç bu soruyu "Allah'ım! Sen bize yemin verdin. Biz Tevrat'ta recm cezasını görüyoruz." diyerek cevapladı.

³⁰⁸ Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 296.

³⁰⁹ İbn Kesîr, Tefsîr, c. II, s. 299.

³¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Aydın, "Faraklıt", DİA., 1995, c. XII, s. 165, 166.

³¹¹ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 362; Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 296; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 69.

³¹² Yahudilerin dînî eğitim ve öğretim yaptıkları yerin adıdır. Ahmet Önkâl, "BeytülMidrâs", DİA, 1992, c. VI, s. 95.

Sonra Hz. Peygamber (sav.), “Allah’ın emrine ilk karşı çıkışınız nasıl oldu?” diye sordu. Onlar şöyle cevap verdi: Başkanlarımızdan birinin yakını zina etti. O, ona recm uygulamayı erteledi. Sonra halktan biri zina etti. Başkan onu recmetmek istedi de kavmi araya girip, “Senin yakınıni getirip recmetmezsen, bizim yakınıni recmedilemez.” diye çıktılar. Sonra uygulanacak ceza konusunda aralarında anlaştilar. Bu konuşmalar üzerine Hz. Peygamber (as.), “Ben Tevrat’ta olan ile hükmediyorum.” diyerek emir verdi ve zina eden o iki kişi recmedildi.³¹³

Tahrîf konusunda, “Yahudiler’in dine, örf ve zemine uygun yorum neyse o şekilde yorum yaparlar.” şeklinde bir yaklaşımda bulunmak mümkündür. Bu yaklaşıma göre tahrîf, artık onların âdeti ve ahlâkı hâline gelmiş demektir. İşittik, isyân ettik, ifadesi; Resûlullah’la (sav.) konuşurken “işittik” deyip, kendi düşüncelerinde olanların yanlarına gittiklerinde ise “karşı geldik” anlamına geleceği gibi³¹⁴, “sözünü duyduk, emrine karşı geldik, itaat etmiyoruz” anlamına da gelebilmektedir.³¹⁵ Âyette önce “يُحْرَفُونَ” denilerek kapalı ifade kullanılmış, devamında açıkça izah edilmiştir ki bu işleme ‘tefsîr ba’de’l-ibhâm, tafsîl ba’de’l-icmâl’ denir.³¹⁶

“وَاسْمَعُ غَيْرَ مُسْمَعٍ” cümlesini yergi ve iltifat içermesi açısından iki farklı anlama ihtimali vardır ki buna bedî ilminde³¹⁷ tevcih denir:

a- Yergi; “غَيْرَ مُسْمَعٍ” “Sağır olmak veya ölmek suretiyle işitemez olduğun hâlde bizi dinle” veya “İşitilmeyecek şeyleri işit” şeklinde mütalaa edilir. Birinci tefsire göre ‘غَيْرَ’ kelimesi hâl; ikinci tefsire göre ise mef’ûl olarak iraplanır.

b- İltifat; “غَيْرَ مُسْمَعٍ” “Bizden çirkin olmayan bir şeyi işit” olarak mütalaa edilir.

Bu tefsire göre ise ‘مُسْمَعٍ’ kelimesinin mefulü olarak varsayılan ‘مَكْرُوهًا’ tamamen

³¹³ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 26.

³¹⁴ Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 71.

³¹⁵ Taberî, Tefsîr, c. III, s. 880.

³¹⁶ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 295.

³¹⁷ “Belâgat ilminin ifadeyi güzelleştirme usul ve kaidelerinden bahseden dalı.” Nasrullah Hacimüftüoğlu, “Bedî”, DİA, 1992, c. V, s. 320, 322.

hazfedilmiştir. Yahudiler bu ikinci manayı açıktan söylerken, içlerinden ilk manayı kastetmektedirler.³¹⁸ Keza “راع” kelimesi iki manaya ihtimallidir. “Bizi gözet, dinle ki biz de seni gözetip dinleyelim” olabileceği gibi, “ahmak; çobanımız” manasına da muhtemeldir. İbrânî veya Süryânî dilinde bu, hakaretimiz bir ifadedir.³¹⁹ Hz. Peygamber’in “Hepiniz kendi sürüsünden mesul çobansınız”³²⁰ hadisinde geçen ‘راع’ kelimesi de çoban anlamında kullanılmıştır.

Yahudiler’in bu, anlamları birbirine yakın kelimeleri tercih etmelerine şu hadîs-i şerîf örnek verilebilir:

Beş on kişilik bir Yahudi heyeti, Resûlullah’ın (sav.) huzuruna girmek için izin istedi. (İzin verildikten sonra) İçeri girerken: “Es-Sâmu aleyküm” (Ölüm sizin üzerinize olsun) dediler. Buna karşılık Hz. Âişe (ra.): “Bel aleykümü's-sâmu ve la’netullâh” (Bilakis ölüm ve Allah’ın laneti, sizin üzerinize olsun) diye karşılık verince, Resûlullah (sav.): “Âişe, ağır ol! Doğrusu Allah, her konuda yumuşaklıkla muamele edilmesini sever” buyurdu. Hz. Âişe (ra.): “Dediklerini duymadın mı?” diye çıkışınca, Resûlullah (as.): “Ben de “Ve Aleyküm” (Sizin üzerinize de olsun...) dedim ya! buyurdu.³²¹

Bu bilgiler ışığında Yahudilerin “kesin bilgi, itikat ve/veya zanna sevk eden her türlü fikir” anlamına gelen³²² “نظر” kökünden türeyen “انظر” emir kipini kullanmak yerine, “davar güden çoban” anlamına da gelen “راع” kelimesini kullanmaları, gâyelerinin üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek olduğunun delillerindedir. Ayrıca Yahudilerin “Önce sen bizi gözet, dinle; sonra biz de seni dinleyelim” tarzındaki yaklaşımları, Hz. Peygamber’in (as.) konumu itibarıyla kendisine söylenmeyecek bir ifade biçimidir. Zira taraflardan biri peygamberdir. Peygamberlerin aslî vazifeleri arasında ümmetini dinlemek, onları gözetmek vardır. Bunu pekâlâ bilen Yahudiler,

³¹⁸ Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 70; Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 296.

³¹⁹ Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 362; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 70.

³²⁰ Müslim, “İmâre”, 20.

³²¹ Buhârî, “İsti’zân”, I.

³²² Cürçânî, “nazar”.

bir peygambere değil de, bir akrana söylenecek ifadeleriyle amaçlarını belli etmektedirler.

Netice olarak Hz. Peygamber'in (as.) hem şahsına hem nübüvvetine karşı saygı sınırlarını aşan Yahudilerin çirkin yaklaşımları tenkit edilip cevaplanmış, onlar adâletli olmaya çağırılmış ve bu davranışlarının cezasının lânet olduğu haber verilmiştir.

IV.NÜBÜVVET

Âyet: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَفُولُوا انظُرْنَا وَاسْمِعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

Âyetin Meâlî: “Ey iman edenler! “Râinâ!” (Bizi gü) demeyin. “Unzurnâ!” (Bize bak) deyin ve dinleyin. Kâfirlere çok acı bir azap vardır.”³²³

Âyetin Tefsîri: Sözlükte ‘راعى’, “Tebaasını idâre etmek, yönetmek, işini üstlenmek, korumak, gözetlemek”³²⁴ anlamlarına gelen ra’y (رعى) kökünden türeyen bir ism-i fâildir. Gözetlenen varlığın insan ve hayvan olması eşittir.³²⁵

Yahudiler bu “Râinâ” ifadesini Hz. Peygamber’e hakaret amaçlı olarak kendi aralarında kullandılar. Zira kelimenin anlamı onların dilinde çirkindi. Sahâbenin de kullandıklarını görünce artık âşikâre kullanır oldular.

Rivâyete göre; sahâbeden Sa’d b. Ubâde (ra.) Yahudiler’e hitâben; “Ey Allah’ın düşmanları; Allah’ın laneti üzerinize olsun! Canımı kudret elinde tutan Zata yemin ederim ki, bir daha bu kelimeyi sizden kim kullanırsa, o kişinin boynunu vururum.” deyince, Yahudiler; “Siz de kullanıyorsunuz?” diye savunma yaptılar. Âyet bu diyalog üzerine nâzil olmuştur.³²⁶

³²³ Bakara: 2/104.

³²⁴ Râid, “r-‘a-y”; Mevârid, “r-‘a-y”.

³²⁵ Âlûsî, Tefsîr, c.I, s. 549.

³²⁶ Âlûsî, Tefsîr, c. I, s. 549.

Diğer rivâyete göre; Hz. Peygamber (sav.) sahâbeye (ra.) bir bilgi aktaracağı zaman onlar “Râinâ (راعنا) yâ Rasûlallâh!” derlerdi. Bunun anlamı ise “bizi gözet, biz senin anlattığını iyice kavrayana kadar bize zaman tanı” idi. Yahudiler’in de kullandığı İbrani veya Süryanice olan benzer “Râiynâ” (راعينا) kelimeleri vardı. Müminlerin bu kendi hitaplarına yakın ifadeyi Resûl-i Ekrem’e kullandıklarını görünce bu durumu fırsat bilip Cenâb-ı Peygamber’e (as.) artık böyle hitap etmeye başladılar. Yahudiler bu ifadeyle hakaret etmek istiyorlardı; müminler de bu şekildeki hitaptan nehyedilmiş ve benzer manaya gelen “Unzurnâ (انظرنا)” demeleri emrolunmuştur.³²⁷

Nezaret kelimesinin anlamı, ra’y’e nispetle daha insânîdir. Zira ra’y daha çok hayvanları gözetlemekte kullanılırken, nezaret insanı gözetlemede kullanılmaktadır. Bu itibarla Hz. Peygamber’e (as.) “unzur” ile hitap etmek bir vazife olmuştur.³²⁸

Bu âyet-i kerîme bütün insanlığa önemli bir edep dersi vermektedir. Diyaloglarda nezaket kurallarından ayrılmamayı, büyüklere karşı yanlış anlaşılmalara sebep olacak konuşmalardan sakınmayı, özellikle Hz. Peygamber (as.) hakkında daima edepli tarzı seçmeyi emir ve tavsiye etmektedir.³²⁹

İletişim sanatında önemli konulardan sayılan âile içi iletişim kuralları/tavsiyeleri anlatılırken; ne söyleyeceğini bilmek; bunu ne zaman söylemenin daha uygun olduğu; nerede söylemenin doğru olduğu; en iyi nasıl söyleneceği hususunda fikir yürütmek³³⁰ gibi maddeler sıralanır.

“İletişimde hitap tarzı önemli bir yere sahip olduğu gibi, ses tonu ve yumuşaklığı da önem arz etmektedir. Kadınların sesleri narin iken; erkeklerin sesleri nispeten kalın ve tok tona sahiptir. Çocuklara kullanılacak sesin, onları ürkütmeyecek şekilde seçilip kullanılması da uzmanlar tarafından altı çizilerek

³²⁷ Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 118.

³²⁸ Elmalılı, Tefsîr, c. I, s. 375, 376.

³²⁹ Ömer Nasuhi, Tefsîr, c. I, s. 101.

³³⁰ Haluk Yavuzer, **Çocuk Eğitimi El Kitabı**, Remzi Kitabevi, 2005, s. 11-12.

vurgulanmaktadır.”³³¹ Kur’an-ı Kerim’de ve hadîs-i şeriflerde, kullanılacak ifade biçimleri emir ve tavsiye edilmiş; bazen de yapılmaması istenenler ifade edilmiştir.

Kendine yahut başkasına ait bir eve girecek kişilere “selâm verip izin alarak girmeleri” tavsiye edilirken³³²; insanların birbirlerine hoş olmayan lakaplar takıp böylece hitap etmeleri yasaklanmıştır.³³³ Fizyolojik bir olay olan aksırma ânında Allah’a hamdeden kişiye hayır dilemek (yerhamükallâh demek) emredilmiştir³³⁴; söyleyecek hayırlı sözü bulunmayanlara da susmaları tavsiye edilmiştir.³³⁵

“Dinleyin” (اسمعوا) emri; Hz. Peygamber (as.) konuştuğunda kendisini iyi dinleyin ki tekrar etmesine ihtiyaç duymayın; Yahudiler gibi “duyduk, isyân ettik”³³⁶ demek yerine, kabul kulağıyla itaat etmek niyetiyle dinleyin ve size emredilene dinleyip, gereğini yerine getirin, size yasaklanan şeylerden uzak durun anlamlarına gelmektedir.³³⁷

Özetle nübüvvet zincirinin son halkası olan Hz. Peygamber’e (as.) karşı kullanılan ifade biçimi hakkında Cenâb-ı Allah detaylı bilgiler vermiş, sahâbenin (ra.) bu konuda daha duyarlı davranmasını emretmiştir.

V.NÜBÜVVET

Âyet: أَيِنَّمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا.

³³¹ Âdem Güneş, **Çocuk Eğitiminde Pozitif İletişim**, Etkileşim Yayınları, 2013, s. 36.

³³² Nûr: 24/27.

³³³ Hucurât: 49/11.

³³⁴ Buhârî, “İsti’zân”, 8

³³⁵ Müslim, “Îmân”, 74.

³³⁶ Nisâ: 4/46.

³³⁷ Râzî, Tefsîr, c. I/3, s. 220.

Âyetin Meâli: Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu, Allah'tan" derler; başlarına bir kötülük gelince de "Bu, senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!³³⁸

Âyetin Tefsîri: Medîne-i Münevvere’de mâlî durumu iyi olan bazı Yahudi ve münâfikların işleri hicretten sonra, ilâhî takdîr gereği,³³⁹ kesada uğramış ve zarar etmeye başlamışlardı. Ellerindeki nimetleri Allah’ın lütfu olarak görüyor, zarar etmeye başlayınca da Hz. Peygamber’in Medine’ye gelişini buna sebep olarak gösteriyor ve O’nun hicretini uğursuz (meşum) sayıyorlardı. Âyet bu olay üzerine nâzil olmuştur.³⁴⁰ Hâdisenin benzeri Hz. Musa’nın da başına gelmiş, ümmeti, olumsuzluklara sebep olarak peygamberlerini göstermişti.³⁴¹ Kâfirler iyiliklerin yaratıcısı olarak Allah’ı, kötülüklerin sebebi olarak da –hâşâ- Hz. Peygamber’i görmektedirler.³⁴² Bu durumda haseneden (iyilik) kasıt yağmurun sürekli yağması, piyasa fiyatlarının düşüşü ve ürünlerin bolluğu; seyyieden (kötülük) kasıt kıtlık ve fiyat artışıdır. Ayrıca hasene için “düşmanlara karşı elde edilen zafer ve ganimet”; seyyie için de “mağlubiyet ve hezimete uğramak” anlamları zikredilmektedir.³⁴³

79. âyette geçen “Sana gelen iyilik Allah'tandır, başına gelen kötülük ise nefsendendir” ifadeleriyle, bu âyeti birlikte değerlendirecek olursak, İslam’ın hayır ve şer konusundaki düşüncesine ışık tuttuğunu görürüz. İnsanlar elde ettikleri iyilikleri kendilerine (veya inananlar Allah’a) mal ederler. Felaket, kötülük ve başarısızlıkları ise yükleyecek birisini ararlar; kendilerini kınamak ve suçlamaktan kaçarlar. Hâlbuki her şeyi yaratan Allah’tır. Ancak Allah, hiç kimse için doğrudan doğruya felaket ve kötülüğe rıza göstermez; kulun işlediği her günah, suç ve kötülükte bizzat kendi

³³⁸ Nisâ: 4/78.

³³⁹ Hicret nedeniyle bölge nüfusundaki artış, kıtlığın görünen sebebi gösterilse de, yağışların eskiye oranla azalması ve bu durumun toprak mahsullerini olumsuz yönde etkilemesi takdir-i ilâhî olarak anlaşılmaktadır ki şu âyet, konuya açıklık getirmektedir: “Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını, yalvarıp yakarınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkılmışızdır.” (A’râf: 7/94) Elmalılı, Tefsîr, c. III, s. 42.

³⁴⁰ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 376; Râzî, Tefsîr, c. IV/10, s. 162; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 130; Elmalılı, Tefsîr, c. III, s. 42.

³⁴¹ İlgili âyet şudur: “...eğer kendilerine bir fenalık gelirse, Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı.” A’râf: 7/131.

³⁴² Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 130, 131.

³⁴³ Râzî, Tefsîr, c. IV/10, s. 162.

iradesi devreye girer ve Allah, kulu öyle istediği için, iradesini o yolda sarf ettiği için öyle yaratır. Şu halde kul kâsibdir; hak eder, murat eder, Allah hâlikdir; kulun iradesine göre yaratır.³⁴⁴

Özetle Yahudi ve münâfikların, Hz. Peygamber'in (as.) nübüvveti hakkında adâletsizce yaklaşımlarını Cenâb-ı Hak cevaplamış, hayrın da şerrin de yaratıcısının kendisi olduğunu ifade etmiştir.

VI.NÜBÜVVET

Âyet: وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَاعْنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَاللَّعِينَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ.

Âyetin Meâli: “Yahudiler, Allah'ın eli bağıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lanet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.”³⁴⁵

Âyetin Tefsiri: Mağlûle (مغلولة) kelimesi “Bir şeyi gizlice alıp malı içinde gizlemek; ganimette hıyânet etmek; hilekâr ve sahtekâr olmak; kelepçe vurmak”³⁴⁶ anlamlarına gelen ‘عَلَّ’ veya ‘عُلُوٌّ’ kökünden türeyen ism-i mefuldür.

Rivâyete göre Cenâb-ı Hak Hz. Peygamber'i (as.) tekzip eden Yahudiler'in ellerindeki maddî imkânlar daralınca, o günün şartlarında en iyi durumda bulunan

³⁴⁴ TDV. Meâli. Ayrıca bkz. Cemal, a.g.e. , c. I, s. 403.

³⁴⁵ Mâide: 5/64.

³⁴⁶ Râid, “ğ-l”; el-Beyân, “ğ-l”.

Yahudiler, artık eski güçlerini kaybettiler. “Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz...”³⁴⁷ ifadeleriyle, burada tefsirini yaptığımız âyetlerde geçen ifadeler aynı kişiye, Kaynûkâ’ Yahudilerinin reîsi Finhâs b. Âzûra’ya aittir. Diğer Yahudiler de onun bu sözlerine iştirak edip rıza gösterince, ifade tüm Yahudilere teşmil edilmiş ve sanki hepsi bu ifadeyi kullanmış sayılmıştır.³⁴⁸ Başka rivâyette ise; Yahudi Şâs veya Nebbâş b. Kays Peygamberimize hitâben “Senin Rabbin cimri; bize infâk etmiyor.” demiş, âyet bunun üzerine nâzil olmuştur.³⁴⁹

Selef-i sâlihîn (ra.) bu ve ilgili diğer âyetlerde zikredilen “yed” (يد) kelimesinin ‘müteşâbih’³⁵⁰ olduğunu söyleyip, tevilini Allah’a havâle etmeyi uygun görmüşlerdir.³⁵¹ Tevil yolunu tercih eden sonraki dönem ulemâsı ise kelimeye “kudret, nimet, mülk, tasarruf vb.” anlamlar yüklemiş, “Allah’ın eli...” dendiğinde bundan kastedilenin “Îlâhî güç, tasarruf vb.” olduğunu belirtmişlerdir.³⁵² Ancak âyetin devamında reddiye bölümünde tesniye olarak zikredilen “يداه” ifadesi, bu âyette geçen yed’in nimet, güç vb. olamayacağını göstermektedir. Zira yed nimet olsaydı, karşılığında “بل يده ميسوطة” kullanılırdı ki böyle olmamıştır. Ayrıca Cenâb-ı Hak Kur’ân-ı Kerim’de nimeti, bizzat nimet tabiriyle zikretmektedir.³⁵³ Buna göre âyette geçen yed’den kasıt nimet değil, insanlara ait olandan farklı olarak Allah Teâlâ’ya ait bir sıfattır.³⁵⁴

Yed kelimesinin ret bölümünde tesniye olarak zikredilmesi; Allah Teâlâ’nın elinin sıkı olması bir tarafa, iki eli de geniştir, denerek mübâlağalı anlam ifade etmek, cimriliğin Cenâb-ı Hak’ta asla bulunmayacağını belirtmek; hem dünya hem âhiret nimetlerini bahsettiğini ve kimine ikram, kimine de azdırmak için verdiğini

³⁴⁷ Âl-i İmran: 3/181.

³⁴⁸ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 459; İbn Kesîr, Tefsîr, , c. III, s. 138; Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 506; Ömer Nasûhî, Bilmen, **Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâlî Âlîsî ve Tefsîri**, Kahraman Yayıncılık, İstanbul, t.y., c. II, s. 792.

³⁴⁹ İbn Kesîr, Tefsîr, , c. III, s. 138; Süyûtî, Tefsîr, c. III, s. 105.

³⁵⁰ “Mâna yönünden birden fazla ihtimal taşıdığı için anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya ifade.” Y. Şevki Yavuz, “Müteşâbih”, DİA, 2006, c. XXXII, s. 204-207.

³⁵¹ Âlûsî, Tefsîr, c. IV/6, s. 266.

³⁵² Cemel, a.g.e. , c. I, s. 508; Ömer Nasûhî, a.g.e. , c. II, s. 794.

³⁵³ Nahl: 16/18.

³⁵⁴ Taberî, Tefsîr, c. 4, s. 608, 609.

vurgulamak hikmetine matuftur. Nitekim gerçek cömertler, iki eliyle bolca verenlerdir.³⁵⁵

Özetle Yahudiler Hz. Peygamber'in nübüvvetini kabul etmeyip yalanladıkları için, Cenâb-ı Hak da onların maddî imkânlarını kısmış ve böylelikle düşüşe geçmişlerdi. Allah Teâlâ'yı cimri, az veren olarak niteleyerek kinlerini kusmuşlar, "Allah'ın eli sıkıdır" deme cüretinde bulunmuşlardır. Onların bu adâletsiz yaklaşımlarına Cenâb-ı Hak gereken cevabı hemen vermiş ve kendisinin ellerinin açık olduğunu belirtmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÂHİRET İLE İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİR VE TAHLİLİ

I.ÂHİRET

Âyet: وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَّبِعُ اللَّهُ مِنْهُمْ لَمَا كُنَّا كَارِهِينَ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ

عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ.

Âyetin Meâli: "Tâbi olanlar da şöyle diyecek: "Keşke bizim için dünyaya bir dönüş olsaydı da, onların (büyüklerimizin) bizden uzaklaştıkları gibi, biz de onlardan uzaklaşsak!" İşte böylece Allah, onlara bütün amellerini, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir ve onlar, o ateşten çıkacak değillerdir."³⁵⁶

Âyetin Tefsîri: Dünya hayatında kendilerine seçtikleri liderlerin, dostların yanlış yön vermeleri sebebiyle Cehennem'i hak eden kullar, Rablerinin karşısında boyunları bükük olacak, kalpleri korkuyla dolacaktır. Cenâb-ı Hak, bâtil yolda birbirine yön veren veya destek olanların âhîret hayatındaki ahvâlinde farklı

³⁵⁵ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 459; Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 508.

³⁵⁶ Bakara: 2/167.

âyetlerde söz etmiştir.³⁵⁷ Kur'an-ı Kerim'de yalnız tâbi-metbû tartışmalarına değil, meleklerin, kendilerine dünya hayatında tapanlara; Şeytan'ın, kendisine uyanlara söyleyecekleri sözlerine de yer verilmektedir.³⁵⁸

Kâfirlerin amelleri; “yapmadıkları için nedâmet duyacakları ibâdetler; yaptıkları için pişmanlık duyacakları masiyetler; inkâr ederek kendi kendilerine yaktıkları sevaplar veya liderlerine yakınlaşmak için tazim edip, onların emirlerine boyun bükmeleri” olarak açıklanmaktadır.³⁵⁹

Âyette geçen “haserât” (حسرات) kelimesi “elden kaçan şey üzerine duyulan şiddetli üzüntü” anlamına gelen “hasret” (حسرة) kelimesinin çoğuludur.³⁶⁰ Arapça'da kullanılan “*Takati kesilmiş deve*” anlamındaki “بعير حسير”den türemiştir.³⁶¹ Kâfirlerin kötü amelleri “Neden bu amelleri işlediler de hayırlı ameller işlemediler?” diye onlara sorulmak suretiyle pişmanlık olarak gösterilecektir.³⁶²

Âyet-i celîlenin son bölümünde geçen “...ateşten çıkacak değillerdir” ifadesinden; “Allah Teâlâ'nın Cehennem'e attığı kâfir kullarını bir zamana kadar orada bırakacağı ve nihâyet süreleri dolunca da onları oradan çıkaracağını” iddia edenler aleyhinde delil vardır.³⁶³ Bu delil, kullanılan cümleyle de pekiştirilmiştir. Zira “وما يخرجون” fiil cümlesi yerine, “وما هم بخارجين” şeklinde isim cümlesine yer verilmiştir.³⁶⁴ Ayrıca âyette günahkâr müminlerin Cehennem'de ebedî kalmayacaklarına da işaret edilmiştir.³⁶⁵ Böylece İnfîtâr Sûresi'nde Cehennem'den

³⁵⁷ Mümin: 40/47, 48; Fussilet: 41/29; Sebe': 34/32, 33; En'âm: 6/27; Şu'arâ: 26/96-102; Münâfikûn: 63/10; Zuhuf: 43/74-77; Ahzâb: 33/67, 68; Kasas: 28/63.

³⁵⁸ Sebe': 34/41; İbrahim: 14/22.

³⁵⁹ Râzî, Tefsîr, c. II/4, s. 207.

³⁶⁰ Cevherî, “h-s-r”.

³⁶¹ Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. I, s. 331.

³⁶² Taberî, Tefsîr, c. II, s. 21.

³⁶³ Taberî, Tefsîr, c. II, s. 23.

³⁶⁴ Ebu's-Suûd: Tefsîr, c. I, s. 331.

³⁶⁵ Âlûsî, Tefsîr, c. II, s. 55.

ayrılmayacakları anlatılan “kötülerin” (füccâr)³⁶⁶, kâfirler olduğu bu âyetle ispat edilmiş olmaktadır.³⁶⁷

Özetle âyet-i kerîme, dünyada yaptıklarına âhirette derin pişmanlık duyanların tekrar dünyaya dönmek istemelerini kesin bir dille cevaplamış ve içinden çıkılmayacak bir azapta sürekli nedamet duyacaklarını ifade etmiştir.

II.ÂHİRET

Âyet: وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ.

Âyetin Meâli: “Ve Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin. Hayır! Onlar diridirler. Fakat siz anlayamazsınız.”³⁶⁸

Âyetin Tefsîri: Âyet-i celîle, sayıları on dört olan Bedir şehitleri hakkında nâzil olmuştur.³⁶⁹ Şehit (شهيد) kelimesi “Şâhitlik yapmak, tanıklık etmek” anlamlarına gelen ‘şehâdet’ (شهادة) kökünden türeyen³⁷⁰ bir sıfat-ı müşebbehe olup, çoğulu ‘şühedâ’ (شهداء) olarak gelmektedir.³⁷¹

İslâm’da şehâdet yüce makamdır, şehîd ise bu yüce mertebeye sahip olandır. Şehide bu isim; a- Cihâd esnasında öldürülürken rahmet Meleklerinin kendisine tanıklık ettiği; b- Allah Teâlâ ve Melekleri kendisine Cennet’e gireceğine şâhit olacağı; c- Kıyâmet günü geçmiş ümmetlere karşı kendisiyle (İslâm adına) tanıklık edileceği; d- Şâhide kelimesinin ‘yer’ anlamına gelmesi münasebetiyle;

³⁶⁶ İnfitâr: 82/14-16.

³⁶⁷ Râzî, Tefsîr, c. II/4, s. 208.

³⁶⁸ Bakara: 2/154.

³⁶⁹ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 143; Âlûsî, Tefsîr, c. II, s. 33; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, **el-İsâbe fi Temyîzi’s-Sahâbe**, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 2010, c. I, s. 213.

³⁷⁰ El-Beyân: “ş-h-d”.

³⁷¹ Cevherî, “ş-h-d”.

(öldürülürken) yere düştüğü; e- Rabbinin nezdinde yaşıyor ve hâzır olduğu; f- Allah Teâlâ'nın melekût ve mülkünü görüyor olduğu için verildiği söylenmektedir.³⁷²

Âyet-i kerîmede sadece Allah yolunda öldürülenlere 'diriler' denmesinin sebebi Allah Teâlâ'nın, şehitlerin Cennet nimetlerinden, henüz Cennet'e girmeden tadacaklarını ve böylelikle diğer kullardan ayrıcalıklı olduklarını ifade etmektir.³⁷³ Ayrıca müminlere şehitler hakkında tamamıyla 'ölmemişlerdir' demeleri yasaklanmamıştır. Şöyle ki: Şehitlere ölümler demeyi yasaklamanın iki yönü olabilir:

a- Rahatlık yönüyle müminler, şehitlerle denk ve hatta mukarrab kullar, şehitlerden daha yüksek makamlarda olsa da, berzah âleminde şehitlerin, özel muameleye tâbi tutulmayacağı düşüncesini ortadan kaldırmak;

b- Bazı din düşmanları ve münâfıklar, şehitler hakkında "Cennet nimetlerinden mahrum kalacaklar" vb. sözler sarf edince, müminlerin de onların sözlerine benzer ifadeler kullanmamalarını sağlamaktır. Yoksa şehitler hiç ölmemiş, ölümü tatmamıştır, demek değildir. Eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı, Cenâb-ı Hak onlar hakkında "öldürülenler" "لمن يقتل" demezdi. Öldürüldükten sonra makamlarına lâyük bir şekilde nimet ve ikramla izzat edilmektedirler, anlamındadır.³⁷⁴

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere kabir hayatı vardır. Nitekim "Onlar sabah akşam o ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün de: Firavun ailesini azabın en çetinine sokun (denilecek)!"³⁷⁵ ve "Onlara (münâfıklara) iki kez azap edeceğiz, sonra da onlar büyük bir azaba itileceklerdir."³⁷⁶ âyetleri kabir azabının varlığına istidlâl edilmektedir.³⁷⁷ Hz. Peygamber'in (as.) "Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sapaşğlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar,³⁷⁸ âyetinin kabir azabı hakkında indiğini"³⁷⁹; "İki kabrin başında durup, içindekilerin hayattayken laf taşıdıkları ve idrardan

³⁷² Kâmûs, "ş-h-d".

³⁷³ Bkz. Âl-i İmrân: 3/169, 170. Taberî, Tefsîr, c. I, s. 872.

³⁷⁴ Âlûsî, Tefsîr, c. II, s. 33.

³⁷⁵ Ğâfir: 40/46.

³⁷⁶ Tevbe: 9/101.

³⁷⁷ Nesefî, Tefsîr, c. III, s. 214; İbn Kesîr, Tefsîr, c. IV, s. 186.

³⁷⁸ İbrahim: 14/27.

³⁷⁹ Müslim, "Cennet", 73.

sakınmadıkları için kabir azabı çektiklerini”³⁸⁰; “Kabrin ya Cennet bahçelerinden bir bahçe veya Cehennem çukurlarından bir çukur olduğunu”³⁸¹ söylediği ve “Her namazın akabinde kabir azabından Allah’a sığındığı”³⁸² rivâyet edilmiştir.

Şehitler ve Şehitlikle İlgili Bazı Âyet-i Kerimeler:

a- “Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah'ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.”³⁸³

b- “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümlerini sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeceklerine sevinirler. Onlar, Allah'tan gelen nimet ve keremin; Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindedirler.”³⁸⁴

c- “...O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.”³⁸⁵

Şehitler ve Şehitlikle İlgili Bazı Hadis-i Şerifler:

a- “Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda savaşıp öldürülmeyi, sonra diriltilip yine öldürülmeyi, sonra diriltilip yine öldürülmeyi ne kadar çok isterdim.”³⁸⁶

b- “Şehitler yeşil kubbe içinde bulunan bârik (Cennet kapısında bulunan nehir) kenarında otururlar. Kendilerine rızıkları Cennet nimetlerinden sabah akşam verilir.”³⁸⁷

---

³⁸⁰ Buhârî, “Cenâiz”, 88.

³⁸¹ Tirmizî, “Sıfatü'l-Kıyâme”, 91.

³⁸² Buhârî, “Cenâiz”, 86.

³⁸³ Âl-i İmrân: 3/157.

³⁸⁴ Âl-i İmrân: 3/169, 170, 171.

³⁸⁵ Nisâ: 4/74.

³⁸⁶ Buhârî, “Cihâd”, 7.

c- “Allah (cc.) yolunda ilk safta ve yüzünü çevirmeden öldürülünceye kadar savaşmış şehit olanlar Cennet’in en yüksek köşklerinde buluşacaklardır. Rabbin onlara rahmetiyle gülecektir. Yüce Allah, mümin kuluna gülerse artık onun için hesap yoktur.”³⁸⁸

d- Hz. Câbir (ra.) anlatıyor: “Babam (ın cesedi) Resûlullâh(as.)’a müsle yapılmış hâlde getirilip huzuruna bırakıldı. Ben gidip babamın yüzünü açmak isteyince, kavmim bana izin vermedi. O esnada (Hz. Peygamber as.) bir kadın—ki bu kadın Amr’ın ya kızı veya kız kardeşi idi- çığılığı duydu ve: Melekler kanatlarıyla bu şehidi gölgeliyorken niçin ağlıyorsun?(veya ağlama!) diye teselli etti.”³⁸⁹

e- Ebû Hureyre (ra.) anlatıyor: Hz. Peygamber (as. ashâbına hitâben şöyle sordu): “Siz aranızda kimi şehit sayarsınız? Onlar: Allah yolunda (savaşta) öldürülen şehittir! diye cevap verince, Resûlullâh (as.) şöyle devam etti: (Desenize) Ümmetimin şehitleri o zaman azdır! Bu sefer sahâbe-i kirâm (ra.): Peki kimdir o şehitler? diye sorunca, Hz. Peygamber (sa.) şöyle buyurdu: Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda ölen şehittir. Tâûn (veba) hastalığından ölen şehittir. Karın ağrısından ölen şehittir.” Hadis-i Şerifte “...Suda boğularak ölen de şehittir.” ifadesi de rivâyet edilmiştir.³⁹⁰

Özetle âyet-i kerime, Allah yolunda cihâd ederken şehit edilenler hakkında ölü denmesini reddetmiş; bilâkis onların diri olduklarını, fakat insanların bu hakikati bilemeyeceğini ifade etmiştir.

---

³⁸⁷ el-Münâvî, Muhammed Abdür-rauf, **Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr min Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, c. IV, s. 238.

³⁸⁸ Münâvî, a.g.e. , hds. no. 4958, c. IV, s. 239.

³⁸⁹ Buhârî, “Cihâd”, 20.

³⁹⁰ Müslim, “İmâre”, 165.

III.ÂHİRET

Âyet: وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ.

Âyetin Meâli: “Yahudi ve Hristiyanlardan başkası Cennet’e girmeyecek” dediler. Bu onların boş hülyalarıdır. De ki: Doğru iseniz delilinizi getirin.³⁹¹

Âyetin Tefsîri: Âyette geçen “Hûden” (هودا) kelimesinin kökü hakkında iki görüş ileri sürülmüştür:

a- Tövbe eden, hak yola dönen anlamındaki “hâid” kelimesinin çoğulu olup, müzekker ve müennes olarak kullanılabilir.

b- Çoğulun yerinde kullanılan mastardır.³⁹²

Âyetin zâhirine bakılıp; “Yahudiler ve Hıristiyanlar itikatta birbirlerine zıt olmalarına karşın, birbirleri için nasıl “Cennet’e sadece Yahudiler ve Hıristiyanlar girecektir.” diyebilirler? şeklinde bir soru yöneltilecek olursa, şöyle yanıtlanabilir:

Âyet-i kerîmede iki zıt grup bir ortak cümlede kullanılmış olsa da, hakikatte iki ayrı cümle vardır ki şu şekildedir: Yahudiler: “*Cennet’e sadece Yahudiler girecektir.*” dediler; Hıristiyanlar da: “*Cennet’e sadece Hıristiyanlar girecektir*” dediler.³⁹³ Buna göre âyette geçen “و” harfi, terdîd (şek, şüphe) için değil; tafsîl (açıklamak) ve taksîm (sınıflara ayırmak) içindir.³⁹⁴ Yahudi ve Hıristiyanların birbirine düşman oluşu Bakara Sûresi’nin 113. âyetiyle³⁹⁵ ifade edilmiştir.³⁹⁶

³⁹¹ Bakara: 2/111.

³⁹² Taberî, Tefsîr, c. I, s. 718.

³⁹³ Taberî, Tefsîr, c. I, s. 718.

³⁹⁴ Âlûsî, Tefsîr, c. I, s. 565. Harfin izâhı için bkz. İbn Hişâm, Ebû Muhammed, Abdullah el-Ensârî el-Mısırî, **Muğni’l-Lebib ‘an Kütübi’l-E’ârîb**, el-Mektebü’l’Asriyye, Beyrut, 1996, c. I, s. 77, 78.

³⁹⁵ “Hepsi de kitabı (Tevrat ve İncil’i) okumakta oldukları halde Yahudiler: Hıristiyanlar doğru yolda değillerdir, dediler. Hıristiyanlar da: Yahudiler doğru yolda değillerdir, dediler.”

³⁹⁶ Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 120.

Âyette geçen “Emâni” (أمانِي) kelimesi “م-ن-ي” kökünden “arzu, ideal, umulan, aranılan vasıf” anlamlarına gelen “Ümniyye” (أمنية) kelimesinin çoğuludur.³⁹⁷ Burada Yahudi ve Hıristiyanların Cennet’e kendilerinden başkasının girmeyeceği iddialarını “boş hülya” diye niteleyen Cenâb-ı Hak, başka bir âyette şöyle buyurur: “(Ey Muhammed, onlara:) Şayet (iddia ettiğiniz gibi) âhiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım), de.”³⁹⁸ Yine başka bir âyette, kendilerini “Allah’ın dostları” olarak göstermeye çalışan Yahudilere benzer tehdit yapılmıştır.

“De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanlar değil de, yalnız, kendinizin Allah’ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni edin (bakalım)! ”³⁹⁹

Kur’an- Kerim’de, bu âyet-i celîlede olduğu gibi muhatabı âciz bırakacak türden tehdit içerikli mesajlar mevcuttur. Bunlardan bazıları meâlen şöyledir:

a- “Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sure getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah’tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.”⁴⁰⁰

b- “Yoksa "Onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah’tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin.”⁴⁰¹

c- “Yoksa Onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah’tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sure getirin.”⁴⁰²

---

³⁹⁷ Mevârid, “m-n-y”.

³⁹⁸ Bakara: 2/94.

³⁹⁹ Cum’a Sûresi: 6. “«Biz Allah’ın oğulları ve dostlarıyız» diyen Yahudilerden hemen ölümü temenni etmeleri istenmiştir. Çünkü Allah’ın dostları ahireti tercih eder. Ölüm ise ahiretin başlangıcıdır.” TDV. Meâli.

⁴⁰⁰ Bakara: 2/23.

⁴⁰¹ Hûd: 11/13.

⁴⁰² Yunus: 10/38.

d- “Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzere toplardı. O hâlde, sakın cahillerden olma.”⁴⁰³

e- “Onlara Nuh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin.”⁴⁰⁴

f- “Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse, derhal onu alından (perçeminden), yakalarız (cehenneme atarız). O yalancı, günahkâr alından (perçemden), O, hemen gidip meclisini (kendi taraftarlarını) çağırсын.”⁴⁰⁵

Yahudiler ve Hıristiyanlar, kendi aralarında olduğu gibi, Müslümanlara karşı da bir cedelleşme ve üstünlük kurma yarışına girmiş, geçmiş ve gelecekle ilgili bir takım mesnetsiz iddialar ileri sürmüşlerdir. Cennet'in kendilerine has olduğunu iddia etmelerinin yanı sıra, İbrahim Peygamber'in Yahudi/Hıristiyan olduğunu savunmuş; buldukları yolun da en doğru yol olduğuna yürekten inanmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de bu delilsiz iddialar bir bir çürütülmüştür.

“İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslümandı; müşriklerden de değildi.”⁴⁰⁶

“Allah nezdinde hak din İslam'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.”⁴⁰⁷

---

⁴⁰³ En'âm: 6/35.

⁴⁰⁴ Yunus: 10/71.

⁴⁰⁵ Alak: 96/15-17.

⁴⁰⁶ Âl-i İmrân: 3/67.

⁴⁰⁷ Âl-i İmrân: 3/19.

Âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak, Yahudi ve Hıristiyanların âhiret safhalarından biri olan Cennet'e yalnız kendilerinin girecekleri iddialarına açık delil getirmelerini isteyerek bu iddiayı cevaplamıştır.

IV.ÂHİRET

Âyet: وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدُّهُ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدُّهُ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ فَإِنَّمَا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَتَّبِعُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ بَلَى مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَى فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ.

Âyetin Meâli: “Kitap ehlinde öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana (eksiksiz) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iade etmez. Bu da onların, “Ümmîlere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur” demelerinden dolayıdır. Onlar, bile bile Allah’a karşı yalan söylerler. Hayır! (Gerçek, onların dediği değil.) Kim sözünü yerine getirir ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, şüphesiz Allah da sakınanları sever.”⁴⁰⁸

Âyetin Tefsîri: Kintâr (قنطار) ölçü birimi olup, meblağı hakkında farklı rivâyetler vardır; ortalama yüz rıtıl⁴⁰⁹ (bir rıtıl on iki ûkiye/okka eder⁴¹⁰, ûkiye ise bölgesel olarak farklılık arz eden; ülkemizde kullanıldığı dönemlerde ise 1283 gram civarında olan bir ölçü birimidir)⁴¹¹; bin dinar; bin iki yüz dinar; on iki bin dinar; kırk bin dinar; altmış bin dinar; yetmiş bin dinar; seksen bin dinar karşılığındadır.⁴¹² Kintâr’ın ‘çok mal’ anlamına geldiği görüşünde olanlar da vardır.⁴¹³ Kendilerine kintâr tevdi edilenlerin, emanet ehli oldukları için, Hıristiyanlar; emanet ehli

⁴⁰⁸ Âl-i İmrân: 3/75.

⁴⁰⁹ Râid: “k-n-d”.

⁴¹⁰ Râid: “r-t-l”.

⁴¹¹ El-Beyân: “ûkiye”.

⁴¹² Taberî, Tefsîr, c. III, s. 127, 128, 129, 130; İbn Kesîr, Tefsîr, , c. II, s. 19, 20.

⁴¹³ Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 240.

olmadıkları için az malda hıyanet edenler ise Yahudiler olduğunu söyleyenler de vardır.⁴¹⁴

Sözlükte “ayağa kalkmak, dikilmek; devâmlı ve sâbit olmak, alacağını istemek” anlamlarına gelen⁴¹⁵ “kıyâm” (قيام) kökünden türeyen ism-i fâil olan “kâim” (كائم) kelimesi hakkında gerçek ve mecâz olarak iki anlam zikredilir. Gerçek anlamıyla mütalaa edilirse “fizîkî olarak yanında durmak ve yanından ayrılmamak” şeklinde; mecâz olarak ise “ısrar etmek, mahkemeye müracaat etmek, talep etmek” şeklinde tefsîr edilmektedir.⁴¹⁶

Âyetin nüzul sebebi ile ilgili şöyle bir rivâyet de vardır: Yahudi bilgini olup, İslam’a giren Abdullah b. Selâm’a (ra.) bir Kureyşli, bin iki yüz okka değerinde altın emanet etmiş, malını geri isteyince, Abdullah (ra.) da onu eksiksiz ve itirazsız iade etmiştir. Finhâs b. Âzûrâ isimli bir Yahudi’ye de başka bir Kureyşli sadece bir dînâr emanet etmiş, ne var ki Yahudi emaneti inkâr etmiş ve vermemekte direnmiştir. Bu hâdiseler üzerine bu âyet-i celile nâzil olmuştur.⁴¹⁷

Başka rivâyette ise bazı Yahudiler, bir takım Kureyşliyle ortak çalışmaktaydı. Kureyşliler Müslüman olduktan sonra, Yahudiler’den alacaklarını talep edince, Yahudiler’in, kitapları Tevrat’ın emri olduğunu ileri sürerek “Siz dininizi terk ettiniz; artık bizde hakkınız yok.” demeleri üzerine bu âyet nâzil olmuştur. Bunun üzerine Efendimiz (as.) şöyle buyurmuştur: “Allah’ın düşmanları yalan söylüyor! Emânete riâyet hâriç; Câhiliye döneminden kalma her şey ayaklarımın altındadır. Zira emânet, sahibi mümin olsun kâfir olsun ona iade edilir.”⁴¹⁸

İnsanların bir kısmının emanete riâyet; diğer bir kısmının da hıyanet etmesi aşîkâr bir durum olmasına rağmen Cenâb-ı Hakk’ın bu âyetleri, müminler için Ehl-i Kitâb’a güven açısından daha dikkatli davranmaları konusunda açık bir uyarı niteliği

⁴¹⁴ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 78.

⁴¹⁵ El-Beyân: “ق-و-م”.

⁴¹⁶ Râzî, Tefsîr, c. III/8, s. 94.

⁴¹⁷ Âlûsî, Tefsîr, c. III, s. 322, 323.

⁴¹⁸ Taberî, Tefsîr, c. III, s. 280; Âlûsî, Tefsîr, c. III, s. 324; Nesefî, Tefsîr, c. I, s. 266.

taşımaktadır.⁴¹⁹ Çünkü özellikle Yahudiler, kendi milletlerinden olmayanların mallarını izinsiz kullanmayı helâl görmekte ve buna bir de dînî kılıf uydurmaktadırlar. Bu durumda iki büyük cürüm işlemekte; kul hakkına tecavüz edip, “bu tecavüz Allah’ın emridir” diyerek O’na iftira atmaktadırlar.⁴²⁰ Yine Yahudiler kendilerinin Allah’ın çocukları ve sevgilileri⁴²¹, diğer insanların onların köleleri olduğunu, dolayısıyla kölelerinin mallarını yemekte bir sakınca olmadığını; hatta tüm malların kendilerine ait olduğunu, diğer insanların kendilerine zulmedip, haklarını gasp ettiğini, herhangi bir yolla bu malları alabileceklerini iddia etmektedirler.⁴²²

Abdullah b. Abbas’a (ra.) savaşlarda zimmîlere⁴²³ ait tavuk, koyun gibi bazı hayvanlara el konulduğu söylenince, O, bu işlemin neye göre yapıldığını sorar. “Onlara karşı yaptıklarımızdan bize hesap yoktur.” diyoruz, şeklinde cevap verilince, İbn Abbas (ra.) şu cevabı verir: Bu durumda ‘Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan bize hesap yoktur’ diyen Yahudilerle aynı ifadeyi kullanmış oluyorsunuz. Zimmîler cizye ödedikleri sürece, gönül rızaları olmadan mallarına el koyma hakkınız yoktur.⁴²⁴

---

⁴¹⁹ Taberî, Tefsîr, c. III, s. 278.

⁴²⁰ Ömer Nasuhi, Tefsîr, c. I, s. 398.

⁴²¹ Mâide: 5/18.

⁴²² Cemel, a.g.e. , c. I, s. 289.

⁴²³ İslâm ülkelerinde yaşayan gayr-i Müslim tebaa için kullanılan bir terimdir. Mustafa Fayda, “Zimmî”, DİA, 2013, c. XLIV, s. 428.

⁴²⁴ İbn Kesîr, Tefsîr, c. II, s. 57. Geçmiş ümmetlerde yaşamış bir adam, başka birinden kendisine borç olarak bin dinar vermesini ister. Borç vermek isteyen kişi, kendisinden şahit getirmesini, onu bu akde şahit yapacağını söyler. Borç isteyen, “Şâhit olarak Allah yeterlidir.” deyince, diğeri kefil talebinde bulunur. Bu sefer de, “Allah kefil olarak yeter.” cevabını alan adam, bu tevekkül dolu sözleri tasdikler ve ona belli bir vakte kadar bin dinar borç verir. Parayı alan adam, ticaret için denize açılır. İhtiyaçlarını giderdikten sonra söz verdiği vakitte borcunu ödemek için alacaklıya gitmek üzere uzun müddet gemi arar, fakat muvaffak olamaz. Bunun üzerine bir odun parçası alıp onun içini oyar. İçine bin dinarı ve bir de borç aldığı kimseye yazdığı mektubu koyar. Sonra oyuk yeri iyice kapatır ve düzenler, odunu kıyıya getirip, “Allah’ım! Kuşkusuz sen biliyorsun ki ben falandan bin dinar borç istedim, o da benden kefil istedi. Ben, kefil olarak Allah yeter, dedim ve o senin kefilliğine razı oldu. Benden şahit isteyince, ben, şahit olarak Allah yeterlidir, dedim. O senin şahitliğine de razı oldu ve bana borcu verdi. Ona borcumu göndereyim diye gemi aradım, fakat bulamadım. Artık ben, bin dinarı sana emanet ediyorum.” diye dua edip odunu denize atar. Odun denize girince, adam kendisini oradan beldesine götürecek bir gemi bulmak için geri döner. Parasını getireceğini umarak sahile çıkıp, geminin yolunu gözetleyen alacaklı, borçlunun, içine para doldurup denize attığı oduna sahilde rastlar. Onu ailesine yakacak bir odun olur düşüncesiyle alıp parçalayınca, içindeki paraları ve mektubu görür. Bir müddet sonra da borçlu kişi, alacaklıya gelir ve ona bin dinarı getirip, “Allah’a yemin ederim ki, paranı sana getirmem için sürekli bir gemi aradım. Fakat sana geldiğim bu vakitten önce bir gemi bulamadım.” der ve borcunu ödemek isterken, aralarında şöyle bir konuşma geçer: _Alacaklı: Sen bana bir şey gönderdin mi? _Borçlu: Geldiğim şu günden önce bir gemi bulamadığımı söylüyorum ya! _Alacaklı: Kuşkusuz ki Allah, odun içinde gönderdiğin borcunu senin adına ödemiştir. Dolayısıyla getirdiğin bu bin dinarı gönül rahatlığıyla götürebilirsin. Buhârî, K. Kefâlet: 2; İbn Kesîr, Tefsîr, c. II, s. 56.

Özetle âyet-i kerîme, âhirette görülecek hesabı umursamadan ümmîlere karşı yaptıklarından vebal kazanmayacaklarını söyleyen Ehl-i Kitap'ın iftirâsını cevaplamış, bile bile Allah'a karşı yalan söylediklerini ifade etmiştir.

V.ÂHİRET

Âyet: لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
وَنَعْمَلُ لَهُمْ عَذَابَ الْحَرِيقِ.

Âyetin Meâli: "Gerçekten Allah fakîr, biz ise zenginiz, diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!"⁴²⁵

Âyetin Tefsîri: Âyet-i kerîmede kâfirler tarafından Hz. Peygamber'in (as.) nübüvveti veya bizzat Allah Teâlâ'nın hedef alındığını söylemek mümkündür. Birinci yoruma binaen; Cenâb-ı Hak, kullarından cimrilik etmeyip mallarını infâk etmelerini isteyince⁴²⁶, bazı kâfirler birtakım akıl oyunları ile bu emri Peygamberimizin aleyhinde kullanmaya çalışmış ve "Eğer Allah, istediklerini yerine getirmemiz için bizden mallarımızı infâk etmemizi istiyorsa, kendisi hem fakîr hem âcizdir. Allah fakîr ve âciz olmayacağına göre, kullarından bir şey istemeyecektir. Öyleyse Muhammed, bu talebi Allah'ın talebi gibi göstererek O'na yalan uydurmaktadır." demiştir. Kâfirlerin bu ithamlarına bu âyet, cevap niteliğinde nâzil olmuştur.⁴²⁷

⁴²⁵ Âl-i İmrân: 3/181.

⁴²⁶ Âl-i İmrân: 3/180.

⁴²⁷ Râzî, Tefsîr, c. III/9, s. 102.

İkinci yoruma binaen; birtakım naklî ve aklî delillerin gösterdiği gibi⁴²⁸ âyet, Yahudiler hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki:

Hiz. Peygamber (as.) içeriğinde ‘Müslüman olmaları, namaz kılmaları, zekât ve Allah’a güzel borç vermeleri’ yazılı olan bir mektubu Hiz. Ebu Bekir’e (ra.) vererek, Kaynûkâ’ Yahudileri’ne gönderir. Yahudiler’in eğitim kurumuna (Beyt-i Midrâs) giden Hiz. Ebu Bekir (ra.), bilginleri Finhâs b. Âzûrâ’nın etrafında toplanan grup içinde, “Ey Finhâs; sana yazıklar olsun, Allah’tan kork, Müslüman ol! Vallahi sen de biliyorsun ki Muhammed Allah’tan gelen vahiyleri teblîğ eden peygamberdir. O’nun Peygamber olarak geleceğini Tevrat ve İncil’de görüyorsunuz.” diyerek mektubu okur. Finhâs: Vallahi, Ebu Bekir, bizim Allah’a herhangi bir ihtiyacımız yok; O bize muhtaçtır. Çünkü biz O’na yalvarmıyoruz ama O bize yalvarıyor. Arkadaşınızın dediği gibi Allah zengin olsa, bizden borç istemezdi. Allah size faizi yasaklıyor ama bize veriyor. Zengin olsa bize faiz vermezdi⁴²⁹, diyerek Hiz. Ebu Bekir’i öfkelenince, Hiz. Ebu Bekir Finhâs’a şiddetli bir şekilde vurur ve Allah’a yemin ederek, “Ey Allah düşmanı! Aramızda anlaşma olmasaydı, boynunu vururdum. Doğruysanız, bizi istediğiniz kadar tekzip edin.” der. Soluğu Hiz. Peygamber’in yanında alan Finhâs, Hiz. Ebu Bekir’in yaptıklarını kendisine şikâyet eder ve Hiz. Peygamber (as.) Hiz. Ebu Bekir’e neden böyle yaptığını sorar. Yaşanılanları aynen anlatan Hiz. Ebubekir’i (ra.) Yahudi Finhâs inkâr edince, Hiz. Ebu Bekir’i tasdik niteliği taşıyan bu âyetler nâzil olur.⁴³⁰

---

⁴²⁸ Naklî deliller; Allah’ın elinin sıkı olduğunu (Mâide: 5/64) söyleyenler Yahudilerdir; Hiz. Ebu Bekir’in başından geçenleri anlatan hadîs-i şerifteki ifadeler yine onların ifadeleridir. Aklî delil ise şudur: Geçmişte Yahudiler, peygamberleri Hiz. Musa kendilerinden düşmana karşı canlarını feda ederek cihâd etmelerini istediğinde, “Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız.” (Mâide: 5/24) diyerek, Allah’ın âciz olmadığını ve kendilerinin cihatlarına muhtaç olmadığını iddia etmişlerdir. Hiz. Muhammed de (as.) Yahudilerden mallarını infâk etmelerini isteyince, onlar Allah’ın âciz olmadığını ve kendilerinin mallarına muhtaç olmadığını ifade etmişlerdir. Tüm bu delillere rağmen bu ifadelerin Yahudiler’e değil, diğer başka câhillere de ait olabileceği söylenebilir. Râzî, Tefsîr, c. III/9, s. 103.

⁴²⁹ Finhâs’ın kastettiği âyet şudur: “Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah’a güzel bir borç verecek yok mu?” (Bakara: 2/245) Nesefî, Tefsîr, c. I, s. 316. Allah Teâlâ’nın borç istemesi, kendi rızası doğrultusunda, tayin edilmiş yerlere zekât ve sadaka verilmesidir ve bu vesileyle sevap kazanılmasıdır. Ömer Nasuhi, Tefsîr, c. I, s. 512.

⁴³⁰ Vâhidî, a.g.e., s. 106, 107; İbn Kesîr, Tefsîr, c. II, s. 162; Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 190, 191.

Âyetin nüzul sebebi hakkında iki farklı rivâyet daha vardır:

a- Bakara Sûresi'nin 245. âyetinde Cenâb-ı Hak karz-ı hasen isteyince, Yahudi Huyey b. Ahtap, “Rabbimiz bizden borç istiyormuş. Borcu fakîr, zenginden ister” demiş ve bu âyet nâzil olmuştur.

b- Bakara Sûresi'nin 245.'i âyeti inince, Yahudiler Hz. Peygamber'e (as.) gelip “Ey Muhammed! Senin Rabbin fakîr mi ki bizden borç istiyor?” demiş ve bu âyet nâzil olmuştur.

Bu ifadeler bir kişiye ait gibi görünse de, söylenmesi esnasında hiçbir muhâlif ses çıkmaması, hepsinin bu ifadelere razı olduğu anlamına gelir ki, çoğul kalıbının (الذين قالوا) zikredilmesi buna işaret etmektedir.⁴³¹ Yahudiler'in bu sözleri Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini inkâr olduğu gibi, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'le alay etmek anlamına da gelir. Bu, Peygamberleri öldürmekten bahseden cümlede birlikte zikredilecek kadar büyük bir cürümdür. Nitekim âyette geçen “Onların bu dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız.” ifadesi, Yahudiler'in işledikleri hatalar zincirini ortaya koymaktadır.⁴³²

Hiz. Peygamber döneminde yaşayan Yahudiler, bu alaycıl sözleri sarf etmiş olsalar da, herhangi bir peygamberi öldürmüş olamazlar. Çünkü gördükleri tek Peygamber Hz. Muhammed'di (as). Öyleyse bu iki cürüm birden asr-ı saadette yaşayan Yahudi grubunun ortak suçu olarak nasıl gösterilebilir? Burada kastedilen, peygamberleri katleden geçmişte yaşamış Yahudilerle, Cenâb-ı Hakk'a fakirliği nispet etmek cüretinde bulunan asr-ı saadet dönemi Yahudilerinin aynı zihniyet ve yola sahip oldukları, haram olan bu işleri hoşnutlukla karşılamalarıdır.⁴³³

‘Allah Teâlâ'nın işitmesi’, bu konuşulanların O'na gizli kalmadığı ve bu sözleri söyleyenlere gerekli cezayı vereceği anlamına gelmektedir.⁴³⁴ ‘Dediklerini yazacağız.’ ifadesi ise iki şekilde değerlendirilmiştir:

⁴³¹ Âlûsî, Tefsîr, c. III/4, s. 220.

⁴³² Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 191; Âlûsî, Tefsîr, c. III/4, s. 221.

⁴³³ Taberî, Tefsîr, c. III, s. 559; Âlûsî, Tefsîr, c. III/4, s. 221.

⁴³⁴ Neseffî, Tefsîr, c. I, s. 316.

a- Onların bu sözlerini amel defterlerine yazıp, kaydedeceğiz. Yani onların ağızlarıyla söyledikleri sözlerini, biz yazıyla kayıt altına alacağız demektir.

b- Bu sözlerini Kur’ân-ı Kerîm’de yazıp tarihe geçirecek, teşhir edeceğiz, anlamında olabileceği gibi, Türkçe’imizde de tehdit amaçlı kullandığımız “Bunu bir kenara yaz!” cümlesindeki gibi “Onların bu sözlerini bir kenara yazacağız.” anlamında kullanılmış olabilir.⁴³⁵

Özetle âyet-i kerîme, Cenâb-ı Hakk’a fakirlik isnat edip alay edenlerin sözlerinin duyulduğunu, yazılıp kayıt altına alındığını ve nihâyet âhirette cezalandırılacaklarını ilan ederek bu olumsuz davranışlarına gerekli cevabı vermiştir.

VI.ÂHİRET

Âyet: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُذْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا.

Âyetin Meâli: “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir. Kim haddi aşarak ve zulmederek bunu yaparsa, onu cehennem ateşine atacağız. Bu, Allah’a pek kolaydır.”⁴³⁶

Âyetin Tefsîri: Cenâb-ı Hak bu âyette yasak olan bir kazanca vurgu yapmaktadır. Âyette zikredilen bâtil kelimesinden kastedilen, İslâm’a aykırı kazançtır.⁴³⁷ İslâm dîni kişilerin can ve mal güvenliğine önem vermiş, bunları birtakım kurallarla belli bir sistemde toplayıp, mal edinme türlerini ‘kendisine izin verilen ve verilmeyen’ şeklinde iki ayrı kategoriye ayırmıştır. Verâset, vasiyet, mehir, hibe, sadaka izin verilen; kumar, faiz, hırsızlık, gasp ise izin verilmeyen türe örnek verilebilir.⁴³⁸

⁴³⁵ Âlûsî, Tefsîr, c. III/4, s. 221; Elmalılı, Tefsîr, c. II, s. 458, 459.

⁴³⁶ Nisâ: 4/29, 30.

⁴³⁷ Ebu’s-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 274.

⁴³⁸ Neseffî, Tefsîr, c.I, s. 351; Ömer Nasuhi, Tefsir, c. II, s. 582.

Rivâyete göre bir adam birinden elbise satın almak istemiş ve: Hoşuma giderse alırım; gitmezse elbiseyi iade eder, yanında da bir dirhem veririm, demiş ve âyet bu olay üzerine nâzil olmuştur.⁴³⁹

Yemekten kastedilen yalnız bilinen yemek olmayıp, her türlü yanlış tasarrufta bulunmaktır. Özellikle yemek denmesinin nedeni ise yemek, kazançların en faydalısı olduğu içindir.⁴⁴⁰ Mal edinmenin hibe, sadaka gibi farklı yolları olmasına rağmen, âyette hususiyle ticaretin zikredilmesine sebep olarak; rızkın genelde bu yolla kesbediliyor ve mallardaki tasarrufun yine genelde bu yolla gerçekleşiyor olması gösterilebilir.⁴⁴¹ Karşılıklı rızadan kastedilen ise Hanefî mezhebine göre icap-kabul esnasında; Mâlikî ve Şâfi mezheplerine göre ise alışverişin icra edildiği meclisten ayrılmadan önce mütebâyiânın (alışverişi gerçekleştiren tarafların) karşılıklı rıza göstermesidir.⁴⁴²

Birbirinizi öldürmeyin ifadesine; harâm işleyerek, neticesi azap olan haram mal kesbederek günah işleyip kendinize yazık etmeyin; öfkeye kapılıp intihar etmeyin; nefislerinizin isteklerine uyup onu öldürmeyin; savaşta gücünüzün yetmeyeceği askerlerle çarpışmaya girmeyin... gibi farklı tefsirler yapılmıştır.⁴⁴³

Ayrıca âyet ‘Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın’ şeklinde de anlaşılabilir. Nitekim Sahâbeden (ra.) Amr b. Âs (ra.) şöyle bir hâdise aktarır: Zâtü’s-Selâsil seferinde⁴⁴⁴ iken bir gece cünüp olmuş, fakat (soğuktan) helâk olacağını düşünerek gusül almaktan vazgeçmişim. Teyemmüm abdesti alıp, arkadaşlarıma sabah namazını kıldırırım. (Medine’ye döndüğümüzde) Resûlullah’a (as.) bu durumu anlatmışlar, (o da beni huzuruna çağırdı ve) bana “Sen cünüp olmana rağmen arkadaşlarına namaz mı kıldırдың?” diye sorunca, ben guslümüne mâni olan sebebi anlattıktan sonra: Allah Teâlâ’nın “Kendinizi öldürmeyin, şüphesiz Allah, size karşı

⁴³⁹ Taberî, Tefsîr, c. III, s. 760, 761.

⁴⁴⁰ Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 22.

⁴⁴¹ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 351; Cemal, a.g.e. , c. I, s. 375.

⁴⁴² Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 23.

⁴⁴³ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 352; İbn Kesîr, Tefsîr, c. II, s. 247; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 24.

⁴⁴⁴ Bu sefer, Amr b. Âs’ın öncülüğünde Hicrî 8. yılda Cumâde’l-Âhire ayında gerçekleşmiştir. Köksal, a.g.e. , c. VI, s. 261.

çok merhametlidir” buyurduğunu duymuştum, dedim. Bunu söyleyince Resûl-ü Ekrem (sav.) tebessüm etti ve herhangi (olumsuz) bir şey söylemedi.⁴⁴⁵

Yine Ebû Hureyre'nin (ra.) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte Cenâb-ı Peygamber (sav.) şöyle buyurur: “Kim kendini bir dağın tepesinden atıp öldürürse, Cehennem ateşinde de ebedî olarak böyle azap görür. Kim zehir içerek kendisini öldürürse cehennemde zehir kadehi elinde olduğu hâlde devamlı ceza çeker. Ve kim kendisini (bıçak gibi) keskin bir şeyle öldürürse, ebedî kalacağı Cehennem ateşinde onu kendi karnına saplar hâlde azap görür.”⁴⁴⁶ Haksız yere cana kıymayı, Hz. Peygamber (sav.) yedi helâk edici unsurdan biri olarak saymaktadır.⁴⁴⁷

Âyette geçen *udvân* kelimesi, “cevr, tuğyân ve te'addî” anlamlarına gelir ki, hepsi zulmün çeşididir. Bu durumda zulm kelimesi *udvân*'ın tekidi olur. Ancak '*udvân* umûmî olarak değerlendirilip 'başkasının hakkına tecâvüz'; zulm ise husûsî olarak 'kişinin kendisine haksızlık etmesi' şeklinde de tefsîr edilebilir.⁴⁴⁸ Burada *udvân* ve zulm kasıtlı işlenen suç anlamındadır. Buna göre hataen veya kısas yoluyla olan öldürme vakaları buraya dâhil değildir.⁴⁴⁹ Âyette önce malın haksız yere yenmesi, sonra katlin zikredilmiş olmasındaki hikmet; mal konusunda nispeten daha çok haksızlık yapıldığı ve bu nedenle önceliğin mal konusundaki yasağa verilmiş olmasına bağlanabilir.⁴⁵⁰ Ashâbdan bazıları bu âyeti istidlâl ederek, “Allah Teâlâ birbirimizin mallarını bâtil yolla yemeği bize yasakladı. Bizim en yararlı mallarımız yiyeceklerimizdir. Öyleyse kimse kimsenin yanında artık yemek yiyemez”, diye bir hükme varmış, bunun üzerine Nûr Sûresi'nin 61. âyeti nâzil olmuştur.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 124.

⁴⁴⁶ Buhârî, “Tıp”, I; Müslim, “İmân”, 175; Tirmizî, “Tıp”, 9; Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdillâh, **el-Müctebâ mine's-Sünen**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994, “Cenâiz”, 68.

⁴⁴⁷ Bu yedi unsur; şirk, sihir, haksız yere adam öldürmek, yetim malı yemek, faiz yemek, savaştan kaçmak ve mümin, habersiz bir kadına iftira atmaktır. Buhârî, “Vesâyâ”, 24; Müslim, “İmân”, 145.

⁴⁴⁸ Ebu's-Suûd, Tefsîr, c. II, s. 276; Cemal, a.g.e. , c. I, s. 375.

⁴⁴⁹ Neseî, Tefsîr, c. I, s. 352.

⁴⁵⁰ Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 24.

⁴⁵¹ İbn Kesîr, Tefsîr, , c. II, s. 246. İlgili âyetin meâli şudur: “...Sizin için de, gerek kendi evlerinizden, gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını uhdenizde bulundurduğunuz yerlerden yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur. Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur.”

Özet olarak âyet-i kerîme, haksız yollarla insanların mallarını yiyenlerin bu amellerini reddetmiş, bunun cezasının âhirette Cehennem olacağını haber vermiştir.

VII.ÂHİRET

Âyet: الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّعْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.

Âyetin Meâli: “Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayâsızlığı emreder. Allah ise size kendi katından mağfiret ve bol nimet vadediyor. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁴⁵²

Âyetin Tefsîri: İple sıkmak, bir şeyden uzaklaşmak, uzaklaştırmak, muhalefet etmek anlamlarına gelen (ش-ط-ن)⁴⁵³ veya acele etmek, yanıp helâk olmak, kanı heder olmak anlamlarına gelen (ش-ي-ط) kökünden türeyen “Şeytan” kelimesi, on sekizi çoğul, (on bir yerde İblis olarak) Kur’an-ı Kerim’de toplamda seksen sekiz yerde zikredilmektedir.⁴⁵⁴ Âyette geçen Şeytan’dan kasıt İblis olabileceği gibi, herhangi bozguncu kişi veya nefs-i emmâre de olabilir.⁴⁵⁵

İnsanoğlunun iki büyük düşmanı vardır; biri nefs-i emmâre⁴⁵⁶ diğeri şeytan. Cenâb-ı Hakk’ın cin tâifesinden olduğunu bildirdiği şeytanın⁴⁵⁷ bir takım hileleri vardır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav.) şöyle buyurmaktadır:

“Âdemoğlunda bir şeytanın vesvesesi vardır, bir de meleğin ilhâmı vardır. Şeytanın vesvesesi, şerre teşvik etmek ve hakkı yalanlamaktır; meleğin ilhâmı ise iyiliği ilham etmek ve hakkı tasdik etmektir. Bunu her kim vicdanında hissederse Allah’tan olduğunu bilsin ve Allah’a hamdetsin. Öbürünü hisseden de şeytandan Allah’a sığınsın. Daha sonra Resûlullah (sav.) şu âyeti okudu: Şeytan sizi fakir

⁴⁵² Bakara: 2/268.

⁴⁵³ Cevherî, “ş-t-n”.

⁴⁵⁴ İlyas Çelebi, “Şeytan”, DİA, 2010, c. XXXIX, s. 99, 101.

⁴⁵⁵ Ömer Nasuhi, Tefsir, c. I, s. 284.

⁴⁵⁶ Kötülüğü emreden nefse, Yusuf Sûresi 53. âyette değinilmiştir.

⁴⁵⁷ Kehf: 50.

düşmekle korkutur da, cimriliğe ve kötülüğe teşvik eder. Allah ise kendi hazinesinden size mağfiret ve bolluk vaat ediyor.”⁴⁵⁸

Âyet-i kerîmede geçen “fahşâ” kelimesi, zina; çirkin söz veya fiil⁴⁵⁹ anlamlarına gelir. Araplar cimri kişiye ‘fâhiş’ derler.⁴⁶⁰ Buna göre emredilen kötülük cimrilik olarak değerlendirildiği gibi, zina etmek, kötü söz söylemek olarak da tefsir edilebilir. İbn Abbas (ra.) ‘fahşâ’yı “*zekâtı engellemek*”le; Allah Teâlâ’nın bağışlamasını da “*zekâtın verilmesi karşılığında sevap vermekle*” tefsir etmektedir.⁴⁶¹ Cenâb-ı Hakk’ın ‘bağışlamayı vaat etmesi’, Şeytan’ın emrettiği kötülüğe karşı; ‘bol nimeti vaat etmesi’ ise fakirlik tehdidine karşı bir müjdedir.⁴⁶²

Yine âyette Şeytan’ın önce fakirlikle korkutması, ardından da kötülüğü emretmesinden bahsedilmiş, böylece, verilen vaadin kalpteki tesiriyle kişinin daha rahat kumanda edilebileceğine işaret edilmiştir.⁴⁶³

Şeytan’ın dünyevî vaadine karşılık Cenâb-ı Hakk’ın uhrevî vaadi her yönüyle kabule şâyândır. Şöyle ki: Şeytan’ın dünyaya dair vaadini elde etmek şüphelidir; Allah’ın vaadi ise haktır, şüphesiz gerçekleşecektir. Dünyalık vaadin ele geçtiği varsayıldığı takdirde, elde kalıp kalmayacağı şüphelidir; uhrevî vaadin ele geçmesi ise kesindir, zira “Allah vaadinden dönmez”.⁴⁶⁴ Dünyalığın elde kaldığı varsayılsa, hastalık gibi sebeplerle kişinin ondan faydalanması şüphelidir; âhiret vaadi ise böyle değildir. Fayda görüldüğü varsayılsa bile bunun süreklilik hâli şüphelidir; uhrevî vaat dâimîdir. Ve nihâyet dünyevî lezzetlerin fizikî ve rûhî birçok zararı varken, uhrevî nimetlerin hiçbir zararı söz konusu değildir.⁴⁶⁵

Özetle Cenâb-ı Allah kullarına mağfiret ve nimet vadettiğini belirterek Şeytan’ın dünyevî vaatlerini reddetmiş, âhirette kendilerinin geniş lütuf beklediğini müjdelemiştir.

---

⁴⁵⁸ Tirmizî, “Tefsîr”, 36.

⁴⁵⁹ Râid, “f-h-ş”.

⁴⁶⁰ Neseî, c. I, s. 220.

⁴⁶¹ Fîrûzâbâdî, Tefsîr, s. 54.

⁴⁶² İbn Kesîr, Tefsîr, c. I, s. 600.

⁴⁶³ Âlûsî, c. III, s. 65.

⁴⁶⁴ Âl-i İmrân: 3/194.

⁴⁶⁵ Râzî, Tefsîr, c. III/7, s. 62.

VIII.ÂHİRET

Âyet: إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ

تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا.

Âyetin Meâli: Kendilerine zulmetmekte iken meleklerin canlarını aldığı kimseler var ya; melekler onlara şöyle derler: “Ne durumdaydınız? (Niçin hicret etmediniz?)” Onlar da, “Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik” derler. Melekler, “Allah’ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!” derler. İşte bunların gidecekleri yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir.⁴⁶⁶

Âyetin Tefsîri: Âyet-i celile Resûlullâh’a (as.) Mekke’deyken iman etmiş, fakat ilk dönemde farz olmasına rağmen mahallî baskı nedeniyle hicret edemeyen ve böylece hem dînî vecibelerini rahatça yaşayamayan, hem de Bedir’de müşrik saflarında yer alarak onların güçlü görünmesine sebebiyet verenlerden bahsetmektedir.⁴⁶⁷

Medine’de bulunan bazı sahâbîler (ra.), bu âyet-i kerimeyi yazmış ve Müslüman olarak Mekke’de kalıp, mazereti olmadığı hâlde hicret etmeyenlere göndermişlerdir. Onlar da hemen yola revan olmuş, ne var ki müşriklerin engeliyle karşılaşınca hicret edememişlerdir. Bunun üzerine “*İnsanlardan kimi vardır ki: "Allah'a inandık" der; fakat Allah uğrunda eziyete uğratıldığı zaman, insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi tutar.*”⁴⁶⁸ âyeti inmiştir. Medine’de bulunan sahâbîler (ra.) bu âyeti de yazıp Mekke’de bulunan Müslümanlara göndermiş, onlar ümitsizce yine yola çıkmışlarken, Medine’de bir âyet daha nâzil olmuştur: “*Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihâd edenlerin*

⁴⁶⁶ Nisâ: 4/97.

⁴⁶⁷ İbn Hişâm, Siyer, cz. I, s. 566. Hicret vacip iken kâfirlerle birlikte oturmak, doğrudan doğruya küfür değilse de, bu bir günâh ve nefse zulümdür. Elmalılı, Tefsîr, c. III, s. 73. Âyette İslâm’ın rahatça öğrenilip uygulanacağı bir ülkeye göç etme imkânları bulunduğu hâlde yeterli olmayan mazeretlere dayanarak dînî hayatları için tehlike teşkil eden çevrede yaşamaya devam edenlerin Cehennem’le cezalandırılacakları bildirilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur’an Yolu Meâli**, 1. Bs., Dib. Yayınları, Ankara, 2013, Nisâ: 4/97.

⁴⁶⁸ Ankebut: 29/10.

yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağıslayan, pek esirgeyendir.”⁴⁶⁹ Sahâbîler (ra.) bu âyete “Allah’ın kendileri için bir çıkış göstereceği” müjdesini de ekleyip gönderince, artık hepsi tamamıyla hicrete başlamış, içlerinden kurtulan kurtulmuş ve şehit edilen de şehit edilmiştir.⁴⁷⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de diriltmek anlamına gelen⁴⁷¹ ihyâ’nın zıttı olarak ‘imâte’ ve ‘teveffî’ kavramları geçmektedir. Yirmi bir âyette imâte, iki âyette kazâ-i mevt ve on iki âyette teveffî kökü Allah’a nispet edilmiştir. Bunların dışında ölümü gerçekleştirme eylemi (teveffî) altı âyette cemi kalıbıyla meleklerle, iki âyette “melekler” anlamında Allah’ın elçilerine (rusûl) izâfe edilmiş, bir âyette ise “melekü’l-mevt” (Azrâîl) şeklinde anılmıştır.⁴⁷²

Öldürme eyleminin farklı yerlerde Cenâb-ı Hakk’a, Azrail’e ve meleklerle atfedilişi; ‘bu emri verenin Allah Teâlâ, yardımcı meleklerin ruhu çıkmaya hazırlayıcı ve Azrail’in ruhu kabzeden oluşuyla’ izah edilebilir. “توتى” kelimesi için İbn Abbas (ra.) ‘ruhları kabzetmek’ derken, Hasan-ı Basrî (rh.) ‘Cehennem’e sevk etmek’ şeklinde yorumlamaktadır.⁴⁷³

Cenâb-ı Hak ölüm şiddetini dört âyetle anlatmıştır: “Ölüm sarhoşluğu gerçekten gelir...”⁴⁷⁴; “O zalimleri ölümün (boğucu) dalgaları içinde görürsün...”⁴⁷⁵; “Can boğaza dayandığı zaman...”⁴⁷⁶; “Artık gözünüzü açın! Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır...”⁴⁷⁷ Hz. Âişe (ra.) Resûlullâh (sav.) Efendimizin vefat anlarını anlatırken şöyle der: “Yanı başında içi su dolu bir kap vardı. Elini kabın içine daldırıp çıkarır ve şöyle derdi: Lâ ilâhe illallah! Gerçekten ölümün ıstırapları vardır.”⁴⁷⁸

⁴⁶⁹ Nahl: 16/110.

⁴⁷⁰ Taberî, Tefsîr, c. 4, s. 103, 104; İbn Kesîr, Tefsîr, , c. II, s. 361.

⁴⁷¹ El-Beyân, “ehyâ”.

⁴⁷² El-Mu’cemü’l-Müfehres, “m-v-t”, “k-d-y”, “v-f-y”. Ayrıca bkz. Gürkan, Salime Leyla, “Ölüm” DİA. , 2007, cilt: XXXIV, sayfa: 32-34.

⁴⁷³ Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 183.

⁴⁷⁴ Kâf: 50/19.

⁴⁷⁵ En’âm: 6/93.

⁴⁷⁶ Vâkıa: 56/83.

⁴⁷⁷ Kıyâme: 75/26.

⁴⁷⁸ Buhârî, “Meğâzî”, 500.

Ölüm anında kişinin çektiği ıstırap çok çetin olur. Hiçbir derdi olmasa da kişiye bu dert yeter. Ruhun çıkması yalnız ruha acı verir ve tüm zerresine sirayet eder. Hangi uzuvda ruh ve his varsa orası acıyı hisseder. Her acı aynı derecede hissedilmez. Mesela ateşin verdiği elemle, bıçak saplanması verdiği elem bir değildir; ateş tüm uzuvlara sirayet ederken, bıçak saplandığı yere acı verir. Ölüm, kılıç darbesinden daha fazla ve dağları eritecek kadar acı verir.⁴⁷⁹

Zulüm kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de türevleri ile birlikte iki yüz seksen dokuz yerde geçmektedir. İki yüzden fazla yerde zulüm kavramı küfür, şirk veya Allah'ın hükümlerini çiğneme, günah işleme; yirmiyi aşkın âyette ise beşerî münasebetlerde haksızlığa sapmak anlamında kullanılmıştır. Yetmişden fazla âyette Allah'ın hiç kimseye hiçbir şekilde zulmetmeyeceği; insanların dünyada uğradıkları zararların ve âhirette uğrayacakları cezaların kendi kötülüklerinin karşılığı olduğu; inkârcıların ve kötülük işleyenlerin sonuçta kendilerine zulmettikleri belirtilir.⁴⁸⁰

Hz. Peygamber (as.) zulüm hakkında şöyle bir taksim yapmıştır: “Zulüm üç çeşittir: Allah'ın bağışlamadığı, bağışladığı ve terk etmediği. Allah'ın bağışlamadığı zulüm (kendisine ibadette) şirk koşulmasıdır. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: *Şüphesiz şirk büyük zulümdür.*⁴⁸¹ Allah'ın bağışladığı zulüm, kulların kendileriyle Rableri arasında olan (hükümlerde) kendilerine yaptıkları zulümdür. Allah'ın terk etmeyeceği zulüm, kulların birbirlerine yaptığı zulümdür ki birbirlerinden haklarını almadıkları sürece Allah Teâlâ bu zulmü (cezasız) bırakmaz.”⁴⁸²

Sözlükte zayıf saymak, zayıf bulmak, zillete düşürmek anlamlarına gelen⁴⁸³ “istid'âf”, Kur'ân-ı Kerim'de, toplum içerisinde ezilen, küçük görülen⁴⁸⁴ veya kendilerini öyle hisseden⁴⁸⁵ ya da sayılarının azlığı ve güçsüzlükleri sebebiyle etkisiz

⁴⁷⁹ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn**, Dâru Sâdir, Beyrut, 2000, c. V, s. 207-209.

⁴⁸⁰ Bkz. el-Mu'cemü'l-Müfehres, “z-l-m”. Geniş bilgi için türevlerine de bkz. Ayrıca bkz. Mustafa Çağrırcı, “Zulüm” DİA. , 2013, c. XLIV, s. 507-509.

⁴⁸¹ Lokman: 31/13.

⁴⁸² Münâvî, a.g.e. , 5355, c. IV, s. 390.

⁴⁸³ El-Beyân, “استضعف”.

⁴⁸⁴ A'râf: 7/75, 137, 150; Kasas: 5.

⁴⁸⁵ Nisâ: 4/97.

kalan kimseler⁴⁸⁶ için kullanılan bir tabir olup, farklı türevleriyle, on iki yerde zikredilmektedir.⁴⁸⁷

Sözlükte “İlişkiyi kesmek, yüz çevirmek,⁴⁸⁸ terk etmek”⁴⁸⁹ anlamlarına gelen “hecr/hicran” kökünden ism-i mastar olan ‘hicret’, ıstılahta “gayr-i müslim beldeden, İslâm diyarına göç etmek”⁴⁹⁰ anlamına gelmektedir. İslâm tarihinde özel olarak Mekke’den Medine’ye yapılan hicret (göç) anlamında kullanılmıştır.

Peygamberlerin hayatında yeni başlangıçların noktası hâline gelen, Kur’an-ı Kerim’de Hz. İbrahim⁴⁹¹ ve Hz. Musa⁴⁹² (as.) kıssalarında direkt veya dolaylı yolla bahsedilişinden, hicretin târihî sürecinin eskilere dayandığı görülmektedir. Hicretin fazileti, birçok âyette cihatla birlikte zikredilmesinden⁴⁹³ anlaşılmaktadır. Âyet-i kerimeden anlaşılacağı üzere; bir kişi dininin gereklerini yerine getiremediği bir yerden, huzur bulacağını bildiği başka bir yere hicret etmesi gerekli bir durum olur. Nitekim Peygamberimiz (sav.) şöyle buyurur: “Dinini yaşayabilmek için, bir karış bile olsa, bir yerden başka yere kaçıp giden kişiye Cennet vacip, atası İbrahim (as.) ve peygamberi Muhammed’e (sav.) yoldaş olur.”⁴⁹⁴

Bir başka hadiste ise şöyle buyrulmuştur: “Tövbe kesilinceye kadar hicret kesilmez. Tövbe ise Güneş Batı’dan doğuncaya (kıyâmet kopuncaya) kadar kesilmez.”⁴⁹⁵

Kureyşli olan Hz. Ebubekir (ra.), hilafet müzakeresi için bulunduğu Benî Saîde suffasında, Resûlullâh’ın halifeliğine Kureyşlilerin daha layık olduğunu delilleriyle anlatmıştı. Bu delillerden biri de, “Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de ‘İslâm’da birinci dereceyi kazanan Muhâcirlere ve Ensâr ile onlara güzellikle tâbî olanlar yok mu...’ buyurmuş ve Kur’ân’ın sıralamasında sizden önce anılmışız.”

---

⁴⁸⁶ Enfâl: 8/26.

⁴⁸⁷ Abdülbâkî, a.g.e. , ‘استضعف’ ve türevleri.

⁴⁸⁸ Râid, “h-c-r”.

⁴⁸⁹ Kâmûs, “h-c-r”.

⁴⁹⁰ Cürcânî, “hicret”.

⁴⁹¹ Ankebut: 29/26.

⁴⁹² Yunus: 10/90.

⁴⁹³ Bakara: 2/218; Âl-i İmrân: 3/195; Enfâl: 8/72, 74-75; Tevbe: 9/20; Nahl: 16/41, 110; Hac: 22/58.

⁴⁹⁴ Nesefî, Tefsîr, c. I, s. 388; Âlûsî, Tefsîr, c. IV/5, s. 185.

⁴⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 2.

ifadesiydi.⁴⁹⁶ Muhaddisler sahâbe arasındaki üstünlük farklarını sıralarken bu âyet-i kerimeyi zikrederek ‘Hz. Peygamber’le (as.) iki kibleye doğru namaz kılan ilk muhâcir ve ensârın’ birinci derecede bulduklarını ifade ederler.⁴⁹⁷

Bir Hadis-i Şerif ve Tahlili:

Hz. Peygamber (as.) Mekke’nin fethi gününde “Bundan sonra hicret yoktur. Ancak cihâd ve niyet vardır.”⁴⁹⁸ buyurmuştur. Bu hadis-i şerif münferit olarak değerlendirmeye tâbî tutulursa, Fetih’ten sonra artık hicret diye bir kavramın olmayacağı anlaşılmaktadır. Ancak bu hadîs-i şerif, yukarıda aktardığımız “Dinini yaşayabilmek için”; “Tövbe kesilinceye kadar...”; “Muhâcir, Allah’ın yasakladıklarını terk eden kişidir.”⁴⁹⁹ vb. hadislerle birlikte mütalaa edilirse, hicretin Fetih’le sınırlı olmadığı ve devam ettiği anlaşılacaktır. Peki, “Bundan sonra hicret yoktur” ne anlama gelmektedir? Muhaddis Münâvî bunu şöyle açıklamaktadır:

Fetih’ten sonra hicretin olmaması, Mekke’nin İslâm yurdu oluşundandır, zira hicret küfür diyarından yapılırdır. Bu hadis-i şerif Efendimiz’in mucizelerindendir; zira Mekke-i Mükerrreme’nin ilelebet İslâm diyarı olarak kalacağını müjdelemektedir. Hadisten murat, bugüne kadar hicret etmeyenlere bundan sonra buradan hicret etmesi gerekmez, anlamıdır. Ne var ki küfür diyarından hicret, kıyâmete kadar bâkîdir.⁵⁰⁰

Özetle hicret etme imkânı olmasına rağmen hicret etmeyenlerin yeryüzünde zayıf ve güçsüz olduklarını sebep olarak ileri sürmelerini Cenâb-ı Allah, hicret etmeleri gerektiğiyle cevaplamış, âhirette hüsrana uğrayacaklarını bildirmiştir.

---

⁴⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. M. Âsım KÖKSAL, **İslam Tarihi (Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed aleyhisselâm ve İslamiyet)**, Köksal Yayıncılık, İstanbul, 2004, c. VIII, s. 292-303.

⁴⁹⁷ İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdillâh, **el-İstî’âb fi Ma’rifeti’l-Ashâb**, Dâru’l-A’lâm, 2002, s. 15-21; İbnü’s-Salâh Eş-Şehrezûrî, Osman b. Abdirrahmân, **‘Ulûmü’l-Hadîs, Dâru’l-Fikr**, Dimeşk, 2006, s. 299.

⁴⁹⁸ Buhârî, “Cihâd”, 194; Müslim, “Hac”, 445; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 2.

⁴⁹⁹ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 2.

⁵⁰⁰ Münâvî, a.g.e. , 9927, c. VI, s. 567.

SONUÇ

“Olumsuz İnanış ve Davranışlara Verilen Cevaplarla İlgili Âyetlerin Yorumu” başlıklı bu çalışmada Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ ve Mâide sûrelerinde tespit edilen olumsuz inanış ve davranışlara karşı Allah Teâlâ’nın verdiği cevapların tahlîli ele alınmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde:

- 1- Allah Teâlâ’nın insanlığın hidâyeti için Cebrâîl (as.) vâsıtasıyla Hz. Muhammed’e (sav.) indirdiği Kur’ân-ı Kerîm’in tefsîr ve te’vîli Hz. Peygamber döneminde başlamış, günümüze kadar bu tefsir çalışmaları, farklı yönleriyle yine insanlığa ışık tutmaya devam etmekte olduğu tespit edilmiştir.
- 2- İlk dönemlerde sistematik işlevi olmayan Tefsîr İlmi zamanla özel isimlerle farklı alanlara ayrılmıştır. Tefsirin ilk etapta Konumlu ve Konulu olarak iki kısma ayrılan usulünün, çalışmamızı da kapsayan Konulu Tefsîr bölümü ilk asırlarda “Kur’ân’ın Kur’ân’la Tefsîri”, “Ahkâm Âyetlerinin Tefsîri”, “Eşbâh ve Nezâir Tefsîri” ve “Tefsîr Araştırmaları” olarak dört grupta ele alınmaktadır. Klasik dönemden modern zamana geçişte tefsir çalışmalarında da konulu tefsire ağırlık verildiği görülmekte, günümüzde birçok örneğine rastlanmaktadır.
- 3- Sosyal hayatın yüklediği sorumlulukları yerine getirirken, Kur’ân-ı Kerîm’in evrensel mesajlarını anlamaktan uzaklaşan bireylere, bu mesajı derli toplu ve anlaşılır biçimde ulaştıran konulu tefsîr çalışmalarının olumlu yönlerinin yanı sıra eleştirilen yönleri de vardır. Belli konulara yönelen zihinlerin, zamanla Kur’ân’ın bütüncüllüğünden uzaklaşıp, muayyen konularında tıkanıp; ayrıca Kur’ân’ın güçlü olan eğitim yönünden ziyâde, bilgilendirici yönünün aynası olması açısından bu metoda eleştiriler gelmektedir.

Çalışmanın birinci (Tevhîd) bölümünden çıkarılan sonuçlar şunlardır:

- 1- Müşrikler îmân etmeye davet edildiklerinde, bu daveti müminlere hakâret ederek geri çevirmişler, Cenâb-ı Hak da onlara aynıyla mukâbelede bulunmuştur.
- 2- Zâhiren mümin olsalar da kalben inanmamış olan münâfiklar, genel ahlâkları gereği müslümanlarla bir araya geldiklerinde farklı, kendi aralarında ise farklı ifade ve tutum sergilemekteydiler. Allah Teâlâ onların alaycı üsluplarına layık oldukları şekilde yanıt vermiş, gerçek kimliklerini ortaya çıkarmıştır.
- 3- Tarihte diğer peygamberlere yaptıkları gibi Hz. Muhammed'e de benzeri aykırı tutumu sergileyen Yahudiler, kendileriyle asgarî müşterekleri olmayan Mekke müşriklerinin taptıkları putlara secde etmeyi bile göze alarak, İslâm'ın nurunu söndürmeye çalışsalar da, Cenâb-ı Hak onların bu tutumlarını bildirmiş ve kimin neye hizmet ettiğini açığa çıkarmıştır.
- 4- Müslümanların ilk kıblesi olan Beyt-i Makdis aynı zamanda Yahudilerin de kıblesiydi. Kıblenin Kâ'be'ye tahvîlinden sonra, kıblenin neden değiştiğinden, o güne kadar kılınan namazların boşa gittiğine kadar sorular ve mesnetsiz iddialar ortaya atılmıştı. Cenâb-ı Hak da Doğu'nun da Batı'nın kendisine ait olduğunu, istediğini istediği yöne çevireceğini söyleyerek bu iddiaları yanıtlamıştır.
- 5- Tevhîd ehli, gayr-i Müslimlerle ortak yaşam alanlarını paylaşmak durumunda kalsa da, sırdaş edinme ve dostluk kurma konularında Müslümanların birbirlerini tercih etmeleri emredilmiş; bu konularda kâfirlere güvenmeleri nehyedilmiştir.

6- Münâfiklar kendilerine yapılan samimi ehl-i tevhd olmaları yönündeki nasihatler karşısında, kendilerinin yeryüzünün imar ve ıslâh ediciler olduklarını ileri sürünce, Cenâb-ı Allah, asıl onların bozguncu olduklarını söyleyerek bu sözlerini cevaplamıştır.

Çalışmanın ikinci (Nübüvvet) bölümünden çıkarılan sonuçlar şunlardır:

- 1- Ehl-i Kitab Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (as.) gibi peygamberlerin kendilerinden olduğunu iddia edince, Cenâb-ı Hak onların bu iddialarını tekzip ederek çürütmüştür.
- 2- Tarihin en tartışmalı olaylarından biri olan Hz. İsa'nın asılması meselesine Ehl-i Kitab'ın tersine bir tavır sergileyen Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa'nın öldürülmediğini, göklere yükseltildiğini ifade etmektedir.
- 3- Hz. Peygamber ve nübüvvet makamına karşı menfi tutum ve mesnetsiz konuşmalar reddedilmiş, müminlerden böyle durumlar karşısında ideal duruş göstermeleri istenmiştir.
- 4- Kur'an-ı Kerim Ashâb-ı kirâmın (ra.) Hz. Peygamber'i çağırırken saygılı davranmalarını emretmiştir. Mesela sahâbenin kullandığı "Râ'inâ" ifadesini, Yahudiler'e malzeme teşkil ettiği için yasaklamış, onlara doğru ifadeyi (Unzurnâ) öğreterek Nübüvvet makamına saygı göstermelerini emretmiştir.
- 5- Kur'an-ı Kerim'de geçmişlerinde peygamber kâtileri olan Yahudilerin, Hz. Peygamber (as.) döneminde de benzer duruşları ve Allah Teâlâ'ya fakirlik isnat etmeleri cevaplanmış, bu ağır ithâmları, peygamber katliyle eşit tutularak cezalandırılacakları bildirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü (Âhîret) bölümünden çıkarılan sonuçlar şunlardır:

- 1- Kıyâmet günü hesaplar görüldükten sonra, inkârcıların tekrar dünyaya dönmelerini temennî etmeleri karşısında, Cenâb-ı Hak onların Cehennem'den çıkmayacaklarını bildirerek son sözü söylemiştir.
- 2- Kur'ân-ı Kerîm'de, manevî mertebesi çok yüksek olan şehitlere sıradan ölümler gözüyle bakılarak ölü denmesi yasaklanmış; önemli bir makamda olduklarının bilinmesi öğütlenmiştir.
- 3- Gerek Hıristiyan ve gerek Yahudiler, Cennet'e yalnız kendilerinin gireceğini iddia etmektedir. Cennet'in yaratıcısı olan Allah Teâlâ da bunların kuruntu ve bu iddianın asılsız olduğunu vurgulayarak heveslerini kursaklarında bırakmıştır.
- 4- Şeytan, insanları âhirete hazırlıktan engellemek için türlü hile ve yollara başvurmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bunlara karşı müminleri ikaz etmiştir.
- 5- Kur'ân-ı Kerîm'de dinlerini yaşamaktan alıkonulup rahat yüzü göremeyen Müslümanlar, imkânları olmasına rağmen hicret etmemeleri yüzünden âhirette ciddî hesaba çekileceği bildirilmiş, küfür diyârında kalarak kâfirlerin saflarını kalabalık göstermeleri gibi sebeplerden Cehennem azabıyla tehdit edilmişlerdir.
- 6- Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'i (as.) her fırsatta incitmeye çalışan Yahudilerin ifade biçiminde bir peygambere kullanılmayacak üsluplarından dolayı âhirette cezalandırılacakları bildirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'ÂN'I KERİM

ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd, **el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2010.

AHMED b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, **el-Müsned**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l'Arabî Beyrut, 1993.

ALİYYÜ'L-KÂRÎ b. Sultan, **Mirkâtü'l-Mefâtih**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.

ÂLÛSÎ, Şihâbüddîn Mahmûd, **Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî**, I-XVI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsîri**, I-VIII, Kahraman Yayıncılık, t.y.

....., **Büyük İslâm İlmihâli**, sad. Mehmet Talu, Kitâş Yayınları, İstanbul, 2002.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh, Muhammed b. İsmail, **el-Câmi'u'l-Müsnedü's-Sahîhi'l-Muhtasar min Ümûri Rasûlillâhi ve Sünenihî ve Eyyâmihî**, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

CEMEL, Süleyman, **Hâşiyetü'l-Cemel el-Fütûhâtü'l-Îlâhiyye bi Tevdîhi Tefsîri'l-Celâleyn li'd-Dekâiki'l-Hafiyye**, Pakistan, t.y.

CERRAHOĞLU, İsmail, **Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXX, 1968.

CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, **Mu'cemü's-Sihâh**, Beyrut, 2005.

CÜBRÂN, Mesud, **er-Râid**, Dâru'l-İlm, Beyrut, 2005.

CÜRCÂNÎ, Ali b. Muhammed, **Kitâbü't-Ta'rîfât**, Beyrut, 2003.

DEMİRCİ, Muhsin, **Konulu Tefsire Giriş**, 2. bs., Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, **Sünen-i Ebî Dâvûd**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2010.

EBU'S-SUÛD, Muhammed b. Muhammed, **İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm**, I-VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2001.

ERKAN, Ârif, **el-Beyân**, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2006.

ER-RÛMÎ, Fehd b. Süleyman, **Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicuhû**, Mektebetü't-Tevbe, t.y.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Muhammed b. Yakup, **Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri'bni Abbâs**, el-Mektebetü'l'Asriyye, Beyrut, 2006.

....., **el-Kâmûsü'l-Muhît**, Beyrut, 2003.

GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn**, I-V, Dâru Sâdir, Beyrut, 2000.

GÜNEŞ, Adem, **Çocuk Eğitiminde Pozitif İletişim**, Etkileşim Yayınları, 2013.

HALLÂF, Abdulvehhâb, **İlmü Usûli'l-Fıkh**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2008.

HALUK, Yavuzer, **Çocuk Eğitimi El Kitabı**, Remzi Kitabevi, 2005.

İBN ABDİLBERR, Yusuf b. Abdillâh, **el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, Dâru'l-A'lâm, 2002.

İBN HACER ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik, **es-Sîratü'n-Nebeviyye**, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2006.

....., **Muğni'l-Lebîb 'an Kütübi'l-E'ârîb**, el-Mektebü'l'Asriyye, Beyrut, 1996.

İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer ed-Dimeşkî, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm**, I-IX, Şuayb Arnaût, Muhammed Enes Mustafa, er-Risâletü'l-'Âlemiyye, Beyrut, 2010.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünen**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2012.

İBNÜ'S-SALÂH Eş-Şehrezûrî, Osman b. Abdirrahmân, **'Ulûmü'l-Hadîs, Dâru'l-Fikr**, Dimeşk, 2006.

İSFAHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Rağîb, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Safvân Adnan Dâvûdî, 5. bs., Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2011.

KARAMAN, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an Yolu Meâli**, 1. Bs., Dib. Yayınları, Ankara, 2013.

KÖKSAL, Mustafa Âsım, **İslam Tarihi (Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed aleyhisselâm ve İslamiyet)**, I-VIII, Köksal Yayıncılık, İstanbul, 2004.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, **et-Tezkira fî Ahvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhira**, el-Mektebetü'l'Asriyye, Beyrut, 2003.

MECÂLÎ, Muhammed Hâzir, **el-Vecîz fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Azîz**, 2. bs., Cem'iyetü'l-Muhâfazati Ale'l-Kur'ân'i'l-Kerîm, Amman, 2005.

MÜNÂVÎ, Muhammed Abdür-rauf, **Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr min Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr**, I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.

MÜNZİRÎ, Zekiyyüddîn, **et-Tergîb ve't-Terhîb**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2008.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, **el-Müsnedü's-Sahîh**, I-V, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1997.

NESÂÎ, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdillâh, **el-Müctebâ mine's-Sünen**, I-IX, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994.

NESEFÎ, Ebu'l-Berakât Mahmud, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl**, I-III, Beyrut, 2005.

ÖZEK, Ali, Hayrettin Karaman, Ali, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, **Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, 8. bs., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.

RÂZÎ, Ebû Abdillâh Fahrüddîn, Muhammed b. Ömer, **Mefâtihu'l-Ğayb**, I-XI, Dâru'l-Fikr, 2005.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, **Ravâi'u'l-Beyân fî Tefsîri Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân**, Yasin Yayinevi, İstanbul, 2010.

SARI, Mevlüt, **el-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat**, Bahar Yayınları, 1984.

SÜYÛTÎ, Ebu'l-Fadl Celâleddîn Abdurrahman, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr**, I-VIII, Dâru İhyâi't-Türâsi'l'Arabî Beyrut, 2001.

ŞÂŞÎ, İshak b. İbrahim, **Usûlü'ş-Şâşi**, Hanefî Kitapevi, İstanbul, t.y.

ŞİMŞEK, Said, **Günümüz Tefsir Problemleri**, 11. bs., Kitap Dünyası Yayınları, 2013.

ŞİRBÎNÎ, Hatîb, Muhammed b. Muhammed, **Muğni'l-Muhtâc**, I-VI, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2006.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, **Câmiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân**, I-XII, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2010.

TİRMÎZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, **Sünen**, thk. Ebû Tâhir Zübeyr, Dâru's-Selâm, Riyâd, 2009.

VÂHİDÎ, Ebu'l-Hasen, Ali b. Ahmed, **Esbâbü'n-Nüzûl**, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2003.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, I-X, Yenda Yayınları, İstanbul, t.y.

YİĞİT, İsmail, **Peygamberler Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2012.

ZEYLE'Î, Osman b. Ali, **Tebynü'l-Hakâik**, I-VII, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2000.